

Univerzita Pardubice
Fakulta Filozofická

DIPLOMOVÁ PRÁCE

2025

Bc. Anežka Novotná

Univerzita Pardubice
Fakulta Filozofická

**Senátorky a poslankyně v zastupitelských orgánech
Republiky československé (1918-1938)**

Bc. Anežka Novotná

Diplomová práce

2025

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2021/2022

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Bc. Anežka Novotná**
Osobní číslo: **H22383**
Studijní program: **N0222A120033 Historie**
Specializace: **Historie – Gender History**
Téma práce: **Senátorky a poslankyně v zastupitelských orgánech Republiky československé (1918-1938)**
Téma práce anglicky: **Senators and deputies in the representative bodies of the Czechoslovak Republic (1918-1938)**
Zadávající katedra: **Ústav historických věd**

Zásady pro vypracování

Senátorky a poslankyně v zastupitelských orgánech Republiky československé (1918-1938)

Práce se zaměří na historii politického angažmá žen v Československu v průběhu první republiky (1918-1938). Přiblíží náročnou cestu poslankyň a senátorek ke získání skutečné rovnoprávnosti v parlamentu a senátu.

V práci budou představeny klíčové osobnosti ženského hnutí, které se snažily o prosazení zájmů žen v samostatném státě a o vytvoření příznivých podmínek pro vlastní politickou práci. Pozornost bude zaměřena nejen na jejich politické aktivity, ale (v případě několika vybraných zástupkyň jednotlivých politických proudů) i na jejich soukromý život, vzdělání, případně další aktivity. V práci tak budou tyto klíčové osobnosti zobrazeny nejen jako političky, ale jako ženy, manželky či matky.

Rozsah pracovní zprávy:
Rozsah grafických prací:
Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam doporučené literatury:

LENDEROVÁ, Milena. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Vyd.1. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2009, 853 s. Česká historie. ISBN 978-80-7106-988-1.

MUSILOVÁ, Dana. *Z ženského pohledu: poslankyně a senátorky Národního shromáždění Československé republiky 1918-1939*. České Budějovice: Pro Univerzitu Hradec Králové vydal Bohumír Němec – Veduta, 2007, 199 s. ISBN 978-80-86829-31-9.

HOLUBEC, Stanislav. *Nešťastná revolucionářka: myšlenkový svět a každodennost Luisy Landové-Štychové (1885-1969)*. Praha: NLN, 2021, 455 s. ISBN 978-80-7422-809-4.

Prameny:

Dobový tisk, osobní pozůstalosti vybraných osobností

Vedoucí diplomové práce: **prof. PhDr. Milena Lenderová, CSc.**
Ústav historických věd

Datum zadání diplomové práce: **30. března 2023**

Termín odevzdání diplomové práce: **31. března 2024**

doc. Mgr. Jiří Kubeš, Ph.D.
děkan

doc. Mgr. Pavel Marek, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2023

Prohlašuji:

Práci s názvem Senátorky a poslankyně v zastupitelských orgánech Republiky československé (1918-1938) jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využil, jsou uvedeny v seznamu použité literatury. Byl jsem seznámen s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše. Beru na vědomí, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů, a směrnicí Univerzity Pardubice č. 7/2019 Pravidla pro odevzdávání, zveřejňování a formální úpravu závěrečných prací, ve znění pozdějších dodatků, bude práce zveřejněna prostřednictvím Digitální knihovny Univerzity Pardubice.

V Pardubicích 15. 6. 2025

Bc., Novotná Anežka

Poděkování

Na tomto místě bych ráda vyjádřila upřímné poděkování vedoucí mé diplomové práce, paní prof. PhDr. Mileně Lenderové, CSc., za odborné vedení, cenné rady, trpělivost a důvěru, kterou mi po celou dobu práce projevovala. Její podpora pro mě byla neocenitelná.

Mé poděkování patří také mé rodině, která mě po celou dobu studia neúnavně podporovala a stála při mně v okamžicích radosti i nejistoty.

Zvláštní poděkování si zaslouží také můj partner Jan Holcman, který mi byl nepřetržitým zdrojem povzbuzení a energie. Děkuji rovněž mým blízkým přítelkyním, Denise Vranové a Viktorii Dočekalové, nejen za přátelství a podporu během studia, ale i za pomoc s finální revizí této práce.

Anotace

Práce se zaměří na historii politického angažmá žen v Československu v průběhu první republiky (1918-1938). Přiblíží náročnou cestu poslankyň a senátorek ke získání skutečné rovnoprávnosti v parlamentu a senátu. V práci budou představeny klíčové osobnosti ženského hnutí, které se snažily o prosazení zájmů žen v samostatném státě a o vytvoření příznivých podmínek pro vlastní politickou práci. Pozornost bude zaměřena nejen na jejich politické aktivity, ale (v případě několika vybraných zástupkyň jednotlivých politických proudů) i na jejich soukromý život, vzdělání, případně další aktivity. V práci tak budou tyto klíčové osobnosti zobrazeny nejen jako političky, ale jako ženy, manželky či matky.

Klíčová slova

Ženy v politice, volební právo žen, ženské hnutí, Anna Chlebounová, Luisa Landová-Štychová, Františka Ferdinanda Plamínková, Božena Víková-Kunětická, Alice Masaryková, Emma Maria Herzig

Title

Senators and deputies in the representative bodies of the Czechoslovak Republic (1918-1938)

Annotation

The thesis will focus on the history of women's political engagement in Czechoslovakia during the First Republic (1918-1938). It will approach the challenging path of female deputies and senators to achieve real equality in the parliament and the senate. The thesis will introduce key figures of the women's movement, who are trying to promote the interests of women in an independent state and to create favourable conditions for their own political work. Attention will be focused not only on their political activities, but (in the case of several selected representatives of individual political currents) also on their private lives, education, and possibly other activities. The thesis will thus depict these key figures not only as politicians, but as women, wives, or mothers.

Key Words

Women in politics, women's suffrage, women's movement, Anna Chlebounová, Luisa Landová-Štychová, Františka Ferdinanda Plamínková, Božena Viková-Kunětická, Alice Masaryková, Emma Maria Herzig

Obsah

| | |
|---|----|
| Úvod | 1 |
| 1 Ženy a profese v 19. a na počátku 20. století | 4 |
| 2 Ženské emancipační hnutí | 5 |
| 2.1 Historický vývoj ženské emancipace v českých zemích | 6 |
| 2.2 Emancipační hnutí v českých zemích..... | 9 |
| 3 Zisk volebního práva | 11 |
| 3.1 Cesta k volebnímu právu (žen)..... | 14 |
| 3.1.1 Počátky volebních práv v rámci obecních zastupitelstev, zemských sněmů a říšské rady..... | 14 |
| 3.1.2 Společovací právo a jeho omezení pro ženy | 15 |
| 3.1.3 Počátky organizovaného ženského hnutí..... | 15 |
| 3.1.4 Časopis Ženský svět | 15 |
| 3.1.5 Honorační volební právo a jeho výjimky | 16 |
| 3.2 Boj za ženské volební právo před první světovou válkou | 17 |
| 3.2.1 První kandidátky..... | 18 |
| 4 První světová válka..... | 19 |
| 4.1 Převzetí mužských rolí | 20 |
| 5 Situace v první republice | 22 |
| 5.1 Průlomový rok 1920: Rovné volební právo | 22 |
| 5.2 Sociální a politická situace žen v první republice | 24 |
| 5.3 Dopady hospodářské krize | 25 |
| 6 Situace v druhé republice | 26 |
| 7 Ženy a volby | 27 |
| 7.1 Ženy a Revoluční Národní shromáždění | 27 |
| 7.1.1 Ženy v Revolučním národním shromáždění 1918–1920: první zkušenosti a výzvy | 29 |
| 7.2 První komunální volby s účastí žen..... | 32 |
| 7.2.1 Průběh voleb..... | 33 |
| 7.2.2 Politická situace a hlavní politické strany | 34 |
| 7.3 První parlamentní volby s účastí žen..... | 34 |
| 7.3.1 Postavení žen na kandidátkách | 36 |
| 7.3.2 První zvolené ženy v parlamentních volbách (počet a stranická příslušnost)..... | 36 |
| 7.3.3 Společenské a politické přijetí političek po volbách 1920 | 38 |

| | |
|--|----|
| 7.4 Proměna veřejné reflexe ženské volební účasti v letech 1919–1920 | 39 |
| 7.4.1 Emancipace žen jako společenský milník | 39 |
| 7.4.2 Mediální a stranická manipulace | 40 |
| 7.4.3 Symbolický význam voleb a ženské participace | 40 |
| 7.4.4 Rozmanitost ženského hlasu..... | 41 |
| 8 Počet žen v československém parlamentu..... | 42 |
| 8.1 Sociální a regionální původ političek | 43 |
| 8.2 Srovnání s celkovým počtem zákonodárců | 44 |
| 8.3 Vývoj a trendy | 44 |
| 9 Politické strany a ženská otázka v meziválečném Československu | 47 |
| 10 Oblasti zájmu a agenda prvorepublikových političek | 52 |
| 10.1 Rodinné a manželské právo | 52 |
| 10.2 Interrupční zákon..... | 54 |
| 10.3 Další oblasti činnosti političek: Rovnost pohlaví, pracovní právo a péče o ženy | 56 |
| 10.3.1 Odstranění celibátního zákona..... | 57 |
| 10.3.2 Rovnost v pracovních podmínkách a sociální pojištění | 57 |
| 10.3.3 Reforma vzdělávání porodních asistentek | 58 |
| 10.3.4 Práva nemanželských dětí | 58 |
| 10.3.5 Zdravotní osvěta, boj s alkoholismem a pomoc pozůstalým: další tematické priority političek | 58 |
| 10.3.6 Boj proti alkoholismu a nikotinismu ve školní výchově | 59 |
| 10.3.7 Sociální pomoc válečným vdovám a sirotkům..... | 59 |
| 10.3.8 Politika spravedlnosti: boj za rovná práva..... | 60 |
| 11 Vybrané osobnosti ženské politické reprezentace první republiky..... | 60 |
| 11.1 Luisa Landová-Štychová (31. 1. 1885 – 31. 8. 1969, ČSNS, KSČ)..... | 61 |
| 11.1.1 Politická dráha | 62 |
| 11.1.2 Další činnosti | 72 |
| 11.1.3 Vliv na rodinu | 73 |
| 11.1.4 Ambivalence odkazu Luisy Landové-Štychové | 76 |
| 11.2 Františka Ferdinanda Plamínková (5. 2. 1875 – 30. 6. 1942, ČSNS)..... | 76 |
| 11.2.1 Boj za práva žen na různých frontách..... | 79 |
| 11.2.2 Tragický osud v protektorátu | 81 |
| 11.2.3 Františka Plamínková v ideovém diskurzu první republiky | 81 |

| | |
|--|-----|
| 11.3 Alice Garrigue Masaryková (3. 5. 1879 – 5. 11. 1966, KSP)..... | 82 |
| 11.3.1 Vzdělání, formování a počátky veřejného působení..... | 82 |
| 11.3.2 Krátké, ale významné politické angažmá | 83 |
| 11.3.3 Další aktivity..... | 85 |
| 11.3.4 „Nepolitická“ politika Alice Masarykové..... | 86 |
| 11.3.5 Alice Masaryková v historické perspektivě..... | 87 |
| 11.4 Anna Chlebounová (4. 12. 1875 – 14. 3. 1946, RSZML)..... | 88 |
| 11.4.1 Politická dráha | 91 |
| 11.4.2 Pohled na Annu Chlebounovou v dobovém tisku..... | 93 |
| 11.4.3 Limity a paradoxy politického působení Anny Chlebounové | 94 |
| 11.5 Božena Viková-Kunětická (29. 7. 1862 – 18. 3. 1934, ČND)..... | 95 |
| 11.5.1 Politicky a veřejně činná..... | 96 |
| 11.5.2 Božena Viková-Kunětická v ideovém diskurzu první republiky..... | 99 |
| 11.6 Emma Maria Herzig (25. 3. 1873 – 1. 3. 1933, DNP)..... | 100 |
| 11.5.1 Mezi odborností a nacionalismem: paradox pozice Emmy Marie Herzig | 104 |
| Závěr..... | 105 |
| Seznam zkratk..... | 107 |
| Prameny a literatura..... | 108 |
| Prameny archivní..... | 108 |
| Prameny vydané | 108 |
| Dobová periodika | 109 |
| Stenoprotokoly ze zasedání Poslanecké sněmovny a Senátu | 109 |
| Schůze..... | 109 |
| Tisky | 109 |
| Odborná literatura..... | 111 |
| Vysokoškolské kvalifikační práce | 112 |
| Internetové zdroje..... | 112 |

Úvod

„Proč o nich víme tak málo?“ Tato otázka mě provázela od chvíle, kdy jsem se poprvé začala zajímat o ženy, které v meziválečném Československu působily jako političky. Ženy, jež poprvé vstoupily do veřejného prostoru se stejnými politickými právy jako muži, které usedly v parlamentních lavicích, navrhovaly zákony, vedly debaty, a přesto zůstaly v paměti národa spíše jako jména než jako tváře, hlasy a příběhy.

Cílem této práce je přiblížit svět prvorepublikových političek, ukázat, s jakými tématy do politiky vstupovaly, jaké nástroje měly k dispozici, jak byly přijímány a co konkrétně měnily – ať už skrze zákonodárné iniciativy, veřejné projevy, stranické angažmá nebo tichou každodenní prací, ale také jak jim jejich veřejné vystupování změnilo osobní život.

Zaměřuji se na období 1918–1938, tedy na dobu první Československé republiky, kdy ženy získaly nejen volební právo, ale i první reálnou možnost spoluutvářet veřejné dění. Roku 1929 jim první československá ústava přiznala stejná práva, jako měli muži. Tento právní mezník se však v praxi ukázal jako pouhý začátek: vedle rovnosti formální zde přetrvávaly hluboké sociální a kulturní nerovnosti, které ženskou politickou účast významně limitovaly. Ženy sice volily a byly voleny, ale stále se pohybovaly v prostoru, který byl koncipován a řízen muži.

Práce se dělí do několika tematických celků. V úvodních kapitolách se věnuji historickému pozadí ženské emancipace v českých zemích, vývoji ženských spolků, prvnímu boji za volební právo i překážkám, které ženy musely překonávat. Následují kapitoly zaměřené na klíčové milníky – získání volebního práva, vstup do Revolučního národního shromáždění koncem roku 1918 (tedy ještě před přijetím ústavy) a první komunální a parlamentní volby. Dále analyzuji strategie politických stran a jejich přístup k ženské otázce, konkrétní legislativní návrhy, které byly jejich součástí, a konečně samotné političky: jejich agendu, motivace, každodennost i konflikty.

Výběr političek není vyčerpávající, ale reprezentativní – zahrnuje ženy napříč ideovým spektrem, od komunistky Luisy Landové-Štychové, přes národně socialistky jako Františku Plamínkovou, až po konzervativnější představitelky jako Boženu Vikovou-Kunětickou. Do vzorku jsem zařadila i jednu německou poslankyni, lékařku Emmu Marii Herzig. Řadím je nikoli podle abecedy, ale podle politických stran – zleva doprava, aby bylo možné sledovat rozdílné ideové rámce, z nichž jejich politické jednání vycházelo.

Problematika československých političek a jejich role ve společnosti první republiky začala být výrazněji reflektována teprve v posledních desetiletích. Komplexní zpracování tohoto tématu nabízí především Dana Musilová ve své monografii *Z ženského pohledu*¹, v níž se věnuje ženskému politickému působení jako součásti širší emancipační zkušenosti. Musilová analyzuje vstup žen do veřejného prostoru po roce 1918 a poukazuje na strukturální nerovnosti, které přetrvávaly i přes formální rovnost volebního práva. Zaměřuje se rovněž na diskurzy, které utvářely obraz političky v tehdejší společnosti, a na způsoby, jakými ženy politiku vykonávaly.

Dílčí pohledy na otázku ženské participace v politice přinášejí také práce Mileny Lenderové², Jany Malínské³ či Marie Bahenské,⁴ které se dlouhodobě věnují dějinám žen, ženského hnutí a genderových aspektů moderních dějin. Politické působení žen je v jejich pracích často zasazeno do kontextu proměn ženské identity, vzdělávání, profesních možností či rodinného práva, a přestože nebývá středobodem jejich výzkumu, poskytují důležité interpretační rámce i historické souvislosti.

Zvláštní pozornost si zaslouží biografická literatura, která se zaměřuje na jednotlivé výrazné političky. V této oblasti vznikly práce, jež přispívají k hlubšímu poznání konkrétních osobností i jejich dobových kontextů. Marie Macková se věnovala Anně Chlebounové⁵, Stanislav Holubec zpracoval život a činnost Luisy Landové-Štychové⁶, Eva Uhrová se zaměřila na Františku Plamínkovou⁷ a Radovan Krejčí na Alici Masarykovou.⁸ Tyto biografie ukazují, jakými cestami se jednotlivé ženy dostávaly k politickému působení, jak formulovaly své cíle, jaké překážky musely překonávat a jak byly vnímány dobovou společností. Zároveň poskytují důležité podklady pro zkoumání genderových aspektů politické reprezentace.

¹ Dana MUSILOVÁ, *Z ženského pohledu: poslankyně, senátorky Národního shromáždění Československé republiky*, Hradec Králové 2007.

² Milena LENDEROVÁ, Božena KOPIČKOVÁ, Jana BUREŠOVÁ, Eduard MAUR (eds.), *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*, Praha 2009.

³ Jana MALÍNSKÁ, *Do politiky prý žena nesmí – proč? Vzdělání a postavení žen v české společnosti v 19. a na počátku 20. století*, Praha 2005.

⁴ Marie BAHENSKÁ, *Počátky emancipace žen v Čechách: dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*, Praha 2005.

⁵ Marie MACKOVÁ, *O senátorce Anně Chlebounové. Ústí na Orlicích* 1998.

⁶ Stanislav HOLUBEC, *Nešťastná revolucionářka: Myšlenkový svět a každodennost Luisy Landové-Štychové (1885-1969)*, Praha 2021.

⁷ Eva UHROVÁ, *Radostná i hořká Františka Plamínková*, Praha 2014.

⁸ Radovan LOVČÍ, *Alice Garrigue Masaryková: Život ve stínu slavného otce*, Praha 2007.

Při zpracování této práce byly využity dvě hlavní výzkumné metody: genderová analýza a kolektivní biografie. Genderová analýza umožňuje nahlížet na politickou činnost žen nikoli jako na pouhou paralelu k mužskému jednání, ale jako na specificky formovanou aktivitu, která je podmíněna kulturně sdílenými představami o ženské a mužské roli ve veřejném prostoru. Skrze tuto metodu lze sledovat, jakým způsobem byla ženská politická účast vnímána, jaké hranice jí byly vymezovány a jak je jednotlivé političky překračovaly či reflektovaly.

Druhou metodou je kolektivní biografie, která se zaměřuje na sledování životních drah, motivací a zkušeností vybraných političek napříč politickým spektrem. Ačkoli se tato metoda částečně přibližuje prosopografii, v tomto případě nelze o prosopografickém přístupu hovořit. Důvodem je především nedostatečně velký výzkumný vzorek.

Základním pramenným materiálem byly *stenoprotokoly*, tedy přepisy stenografovaných zápisů z jednání, Poslanecké sněmovny a Senátu Národního shromáždění Republiky československé, které poskytují přímý vhled do legislativní činnosti a veřejného vystupování političek. Tyto dokumenty byly doplněny dobovým tiskem – zejména periodiky *Ženský svět*, *Lidové noviny* a *Venkov*, které umožňují sledovat způsob medializace ženské politické účasti i diskurzivní rámce, v nichž byla vnímána.

Práce rovněž čerpá z archivních fondů uložených v Národním archivu, Literárním archivu Památníku národního písemnictví v Litoměřicích, Archivu Zdravotnického muzea, Historickém ústavu Akademie věd ČR a Státním oblastním archivu v Liberci. Tyto prameny zahrnují osobní korespondenci, rukopisy, institucionální dokumentaci i další materiály, které přispívají k hlubšímu porozumění životnímu kontextu jednotlivých akterek. Významnou roli sehrála také sekundární literatura, která sloužila jako interpretační rámec i jako prostředek konfrontace vlastních zjištění s dosavadním stavem bádání.

Tato práce se pokouší přispět k hlubšímu poznání ženské politické reprezentace v první republice prostřednictvím kombinace genderového a biografického přístupu s důrazem na interpretaci dosud málo využitých archivních pramenů.

1 Ženy a profese v 19. a na počátku 20. století

Žena byla od jaktěživa brána jako méněcenná. A to jak po stránce fyzické, tak ale i stránce intelektuální. Během dějin najdeme určitý počet výjimek, ale nikdy se jim nedostávalo takové pozornosti jako tomu bylo u mužů.

V průběhu dlouhého 19. století měly ženy omezený přístup ke vzdělání ve srovnání s muži. Ženské vzdělání bylo často zaměřeno na domácí dovednosti a povinnosti, jako bylo vaření, šití a péče o rodinu. To bránilo ženám v rozvoji profesních dovedností a omezovalo jejich možnosti na pracovním trhu.

Ovšem nesmíme zapomenout, že 19. století překypuje změnami ve všech odvětvích. A jinak tomu nebylo ani v rámci ženské otázky. Ačkoli ve vzduchu byl cítit důraz na méněcennost žen, vidíme patrný nárůst zaměstnaných žen.

Dle předlitavských statistik z roku 1880 se 59 % žen výhradně věnovalo domácnosti bez jakéhokoli vlastního příjmu – po stránce příjmu spoléhaly na svého muže. Zbýlých 41 % mělo, i když třeba jen částečný, vlastní příjem. Větší část těchto žen pracovala jako dělnice, nádenice či služky. Menší část se živila perspektivnější prací. Jednalo se například o rentiérky či majitelky živností. Tyto profese často nabízely nižší mzdy a méně příležitostí pro postup než mužské profese. Kvalifikované profese se věnovalo pouze 0,2 % žen. Také nutno podotknout, že doposud se nevěnovaly žádné profese, v níž by bylo vyžadováno středoškolské vzdělání.⁹

Setkáváme se s výzvami spojenými s výkonem zaměstnání a mateřstvím žen. Ženy čelily tlaku a očekávání, aby plnily svou roli matky a zároveň se podílely na finančním zabezpečení rodiny prostřednictvím práce. Tento rozpor často vedl k obtížím a kompromisům, které ovlivňovaly ženské zaměstnání i mateřství.¹⁰

Mnoho žen v té době bylo nuceno pracovat, aby přispěly k rodinnému rozpočtu, zejména v chudších vrstvách společnosti. Přitom se často musely starat o domácnost a děti. Tento dvojité, pracovní a mateřský úkol představoval náročnou bilanci mezi pracovními povinnostmi a rodinným životem. Nesmíme zapomínat na společenské normy

⁹ Milena LENDEROVÁ, Božena KOPIČKOVÁ, Jana BUREŠOVÁ, Eduard MAUR (eds.), *Žena...*, 2009, s. 449.

¹⁰ Tamtéž, s. 449.

a očekávání, které kladly důraz na mateřství jako na primární roli žen, čímž se vyvolával pocit viny u žen, které se rozhodly pracovat mimo domov.¹¹

Jedinou cestou k ubránění se proti různým diskriminacím a ústrkům bylo legislativní zakotvení rovnosti pohlaví a aktivní vstup žen do politiky. Tedy poprvé za dlouhou historii se setkáváme po tužbě volebního práva žen, které se stává jedním z hlavních bodů ženského emancipačního hnutí.¹²

2 Ženské emancipační hnutí

„Emancipace znamená vyproštění ze závislosti na někom nebo na něčem, získání svobody, společenské nezávislosti, rovných práv.“¹³

Ženské emancipační hnutí bylo společenským a politickým hnutím, které se usilovalo o rovnoprávnost a práva žen. Hnutí se rozvíjelo především v 19. a 20. století a bojovalo za získání volebního práva, rovného přístupu ke vzdělání, zaměstnání a dalším oblastem života. Emancipační hnutí prosazovalo myšlenku, že ženy mají stejná práva a možnosti jako muži a měly se stát aktivními účastnicemi společnosti. Hnutí se zaměřovalo na boj proti diskriminaci, sexismu a omezujícím společenským normám, které bránily ženám v jejich rozvoji a uplatnění.¹⁴

Ženské emancipační hnutí se rozvíjelo na mezinárodní úrovni, a to v různých obdobích a pod různými podmínkami. Klíčové mezníky v historii tohoto hnutí zahrnují první vlnu feminismu v 19. století, boj za volební práva žen ve 20. století a další sociální a kulturní změny v pozdějších obdobích.

Představitelky ženského emancipačního hnutí jsou/byly inspirativními osobnostmi. I v českém prostředí existuje řada významných žen, které se angažovaly v boji za práva žen a podporovaly emancipační hnutí, přestože se často setkávaly s nepochopením, odmítnutím i výsměchem. Jedná se například o spisovatelky Elišku Krásnohorskou a Karolínu Světlou či političky Františku Plamínkovou a Boženu Vikovou-Kunětickou.

¹¹ Milena LENDEROVÁ, Božena KOPIČKOVÁ, Jana BUREŠOVÁ, Eduard MAUR (eds.), *Žena...*, 2009, s. 449.

¹² Tamtéž, s.449-450

¹³ Emancipace, in: Wikipedia: the free encyclopedia [online], San Francisco: Wikimedia Foundation, 2001, dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Emancipace> [cit. 23. 6. 2023].

¹⁴ Milena LENDEROVÁ, Božena KOPIČKOVÁ, Jana BUREŠOVÁ, Eduard MAUR (eds.), *Žena...*, 2009, s. 450-455.

2.1 Historický vývoj ženské emancipace v českých zemích

Rozvoj ženského emancipačního hnutí v českých zemích nebyl pouze souborem formálních snah o dosažení práv, ale komplexním procesem zahrnujícím hlubší společenské proměny, které se dotýkaly všech oblastí života. Emancipace žen nebyla pouze reakcí na problémy, kterým ženy čelily, ale také logickým důsledkem širších změn ve vzdělávání, možnostech pracovního uplatnění a redefinici role žen v ekonomickém a veřejném životě. Tento vývoj reflektoval proměnu celé společnosti, která postupně opouštěla tradiční genderová schémata a reagovala na nové požadavky moderní doby.

V 19. století bylo ženské vzdělávání a emancipace často přehlíženo a bráno na lehkou váhu. Tyto otázky se řešily pouze v rámci toho, co tehdejší společnost a pojetí rodiny od žen a dívek očekávaly. Ženy byly svázány nepsanými pravidly, která jim společnost neustále diktovala. Mezi hlavní očekávání patřily tři klíčové role: sňatek, péče o domácnost a výchova dětí. Tyto hodnoty byly shrnuty v německém rčení „Kinder, Küche, Kirche“ (děti, kuchyně, kostel), které určovalo, jakou roli měla žena ve společnosti plnit.¹⁵

První pokusy o dívčí vzdělávání v českých zemích sahají do tereziánské doby, kdy Marie Terezie v roce 1774 zavedla povinnou školní docházku pro chlapce i dívky. Rok 1775 přinesl vznik prvního dívčího oddělení v Praze a nový zákon stanovil, že každá hlavní škola musí mít i dívčí sekci zaměřenou na základní vzdělání a ruční práce.¹⁶

Ve 40. letech 19. století významně přispěl Karel Slavoj Amerling, který plánoval školy pro pedagogy bez rozdílu pohlaví. Jeho projekt Budeč z roku 1842 sice zůstal nedokončený, ale jeho vize ovlivnila další rozvoj.¹⁷

Vzdělávání dívek bylo úzce spojeno s národním obrozením a vlasteneckými snahami. Přes obtíže s češtinou se některé dívky prosadily, nejvýznamnější z nich byla Božena Němcová. Revoluce v roce 1848 přinesla ženám nové příležitosti k veřejnému uplatnění a podnítila rozvoj jejich kulturního a společenského života.¹⁸

Největší rozmach ženských spolků nastal v 60. až 90. letech 19. století, v době, kdy se česká společnost zásadně měnila. Klíčovým impulzem k této činnosti byl pád Bachova

¹⁵ Marie BAHENSKÁ, *Počátky...*, 2005, s. 7.

¹⁶ Tamtéž, s. 7-10.

¹⁷ Tamtéž, s. 10-13.

¹⁸ Tamtéž, s. 15.

absolutismu, který umožnil rozvoj spolkového života. Mezi důležité změny tohoto období patřilo zavedení češtiny jako vyučovacího jazyka a její pozdější zrovnoprávnění s němčinou.

Ženské spolky se zaměřovaly především na charitativní a vzdělávací aktivity a zpravidla se vyhýbaly vysoké politice, která zůstávala doménou mužů. Výrazně však působily v regionální politice, což úzce souviselo s ženskou emancipací. Spolky sehrály zásadní roli v kulturním a společenském životě žen a přispívaly k jejich vzdělání a ekonomické soběstačnosti.

Jedním z prvních doložených ženských spolků v českých zemích byl Spolek Slovanek, známý také jako Sestry Slovanské, který vznikl v revolučním roce 1848. Tento spolek reflektoval tehdejší vlastenecké hnutí a snahy o posílení národního uvědomění žen. Jeho hlavním cílem bylo podporovat vzdělání a kultivaci žen, čímž se zapojil do širšího emancipačního hnutí.¹⁹

Další významnou institucí byl Spolek svatá Ludmila, založený v roce 1851. V jeho čele stála významná osobnost českého ženského hnutí, Marie Riegrová-Palacká, dcera historika Františka Palackého. Tento spolek se zaměřoval především na charitativní činnost a podporu vzdělání žen, čímž přispíval k jejich společenskému uplatnění. Aktivita spolku odrážela snahy o propojení duchovního a vzdělávacího života, které byly klíčové pro emancipaci žen v druhé polovině 19. století.²⁰

Zlomovým bodem ve vývoji ženského hnutí bylo založení Amerického klubu dam v roce 1865. Iniciátorem tohoto spolku byl osvícený vlastenec Vojtěch Náprstek, který se inspiroval moderními přístupy k ženskému vzdělávání během svého pobytu v USA. Klub vedla Karolína Světlá, jedna z nejvýznamnějších spisovatelek a představitelk českého ženského hnutí. Americký klub dam se zaměřoval na kulturní a vzdělávací aktivity, pořádal přednášky, diskuse a literární večery, které ženám poskytovaly příležitost rozvíjet své intelektuální schopnosti a diskutovat o aktuálních otázkách veřejného života.²¹

K významným institucím patřil také Ženský výrobní spolek, založený Karolínou Světlou v roce 1871. Tento spolek se specializoval na průmyslové vzdělávání žen, především z nižších sociálních vrstev. Jeho hlavním cílem bylo poskytnout ženám praktické

¹⁹ Marie BAHENSKÁ, *Počátky...*, 2005, s. 42

²⁰ Tamtéž, s. 60–74.

²¹ Tamtéž, s. 75–80.

dovednosti, které by jim umožnily ekonomickou nezávislost a schopnost uživit sebe i své rodiny. Ženský výrobní spolek se tak stal důležitým nástrojem v boji za hospodářskou emancipaci žen. Kromě výuky praktických dovedností spolek vydával také vlastní časopis s názvem *Ženské listy*, který sloužil k šíření osvěty a informací mezi širší veřejnost.²²

Tyto spolky byly nejen centry vzdělávání a charitativní činnosti, ale také symboly rostoucího ženského uvědomění a emancipačních snah v českých zemích. Svou činností přispěly k postupnému prosazování žen ve veřejném životě a připravily půdu pro další generace, které se snažily o plnou rovnoprávnost.

Tyto instituce, včetně Ženského výrobního spolku a Ženského pedagogia, měly zásadní vliv na emancipaci žen. Umožnily ženám získat dovednosti potřebné pro samostatné uplatnění ve společnosti a poskytly intelektuální základ pro další generace.

I přes tyto pokroky však ženy čelily překážkám v podobě omezování práv a přístupu k veřejnému životu. Emancipační hnutí se stalo výzvou pro celou společnost, vyžadující přehodnocení hodnot a umožnění ženám plně rozvinout jejich potenciál.

Důsledky prusko-rakouské války v roce 1866 a s ní související hospodářská krize ovlivnily ženskou emancipaci. Aby se udržel ekonomický rozvoj země bylo nutné zapojit ženy do pracovního procesu ve větším měřítku, což vedlo k jejich rostoucí viditelnosti na pracovním trhu.

Právě tato krize odhalila, že ženy mají nezastupitelnou roli při udržování ekonomického chodu společnosti. Je tedy ironií, že zatímco se po ženách vyžadovalo, aby pracovaly a přispívaly k válečnému úsilí, mnozí jim stále upírali plnou účast na veřejném životě a přístup k dalším právům. Emancipační hnutí tedy získalo podporu nejen od žen, ale také od mužů, kteří usilovali o modernizaci společnosti a rozvoj práv všech občanů bez ohledu na pohlaví.

Významným milníkem v historii českého emancipačního hnutí byl vznik Ženského klubu českého v roce 1903, který se stal centrem kulturního a politického vzdělávání žen. Tento klub hrál klíčovou roli v jejich osvětlování a podporoval aktivní účast žen na veřejném životě.²³

²² Marie BAHENSKÁ, *Počátky...*, 2005, s. 81.

²³ Tamtéž, s. 58.

Důležitým momentem bylo také přijetí Washingtonské deklarace z roku 1918, která stanovila rovnost mezi muži a ženami v nově vzniklém Československu. Přesto však čekala ženy ještě dlouhá cesta k úplnému uznání jejich práv.

Emancipace žen v českých zemích nebyla jen bojem za získání formálních práv, ale rovněž snahou o ekonomickou soběstačnost a rovnost přístupu k vzdělání a pracovním příležitostem. Myšlenka rovnoprávnosti nebyla o soupeření mezi pohlavími, ale o harmonizaci vztahů mezi nimi a vzájemném uznání. Emancipační hnutí tím přirozeně překračovalo hranice mezi soukromým a veřejným životem a ukazovalo, že otázky rovnoprávnosti jsou ve své podstatě lidské a univerzální.

Tento historický vývoj ženské emancipace je svědectvím o tom, jak hluboko mohou být stereotypy zakořeněny ve společnosti, a jak těžce se překonávají. Emancipace žen v českých zemích byla nejen bojem za konkrétní práva, ale i výzvou pro celou společnost, aby přehodnotila své dosavadní hodnoty a umožnila ženám plně rozvinout jejich potenciál.

2.2 Emancipační hnutí v českých zemích

Někteří lidé si emancipovanou ženu automaticky spojují s mužským chováním, výrazným oblečením a kouřením cigaret. Pokud se však objeví žena, která se skutečně takto prezentuje, nepoškozuje tím jen snahu o ženskou emancipaci, ale celé ženské pohlaví – svědčí to spíše o nedostatku správné výchovy než o skutečné emancipaci. Taková „mužatka“ podle tohoto pohledu nemá s opravdovým emancipačním hnutím nic společného.²⁴

Podobné výroky ilustrují dobové předsudky vůči ženám usilujícím o emancipaci. Popis „emancipované dámy“ často sloužil jako karikatura, redukující tento fenomén na vnější projevy, jako je oblečení či chování, a nepostihující hlubší podstatu emancipace. Tento druh karikatury byl v české společnosti běžný již od konce 19. století. Takové názory odrážely nepochopení emancipačního hnutí, které nebylo jen o napodobování mužských vzorců chování, ale o rovnoprávnosti a osvobození žen z tradičně předepsaných společenských rolí. Kritika podobného chování v tomto kontextu neukazovala pouze na odpor vůči specifickému typu chování, ale také na snahu diskreditovat emancipační snahy

²⁴ Jana ENGLOVÁ, *Žena 19. století v dokumentech*, Ústí nad Labem 2003, s. 189.

jako celek. Skutečná emancipace však nespočívala ve změně vnějších atributů, nýbrž v proměně společenského a politického postavení žen.

V roce 1892 bylo možné najít podobné představy o emancipované ženě, což naznačuje, že přestože se v české společnosti o emancipaci hovořilo, jen málokdo ji skutečně chápal a porozuměl jí. Emancipace nebyla jen otázkou žen, ale byla spojena s existenčními, politickými a hospodářskými aspekty a jako taková se týkala celé společnosti bez ohledu na pohlaví.²⁵

Emancipační hnutí v českých zemích se rozvinulo v 19. a 20. století a bylo zaměřeno na boj za rovnoprávnost žen ve společnosti. Ženské hnutí usilovalo o politická práva, vzdělání, zaměstnání a zrušení genderových stereotypů. Myšlenka rovnoprávnosti začala nikoliv vymežováním se vůči mužům, ale byla zejména spoluprací s nimi.

Rozvíjelo se souběžně s dalšími zásadními sociálními a politickými reformami počátku 20. století. Československé ženy v tomto období dosáhly významných úspěchů, především ve zrovnoprávnění volebního práva, které získaly jak na komunální, tak celostátní úrovni. Tyto úspěchy nejenže podpořily rovnoprávnost žen, ale také jim umožnily větší angažovanost ve veřejném a politickém životě, což vytvořilo pevný základ pro jejich rostoucí vliv ve společnosti. Ačkoli rysem feministického hnutí v českých zemích byla jistá opožděnost a umírněnost. Emancipační hnutí v českých zemích přineslo důležité změny a významně ovlivnilo postavení žen v české společnosti.

V důsledku těchto snah se ženy staly aktivními účastnicemi veřejného života, vstoupily na politickou scénu, uplatnily se ve vědeckém a kulturním prostředí a bojovaly za svá práva a svobodu. Jejich boj přinesl důležité změny a přispěl k posílení rovnoprávnosti žen v českém prostředí. Emancipační hnutí tak zanechalo trvalý a významný odkaz v boji za genderovou rovnost a lidská práva.²⁶

S českým emancipačním hnutím souvisí sled důležitých událostí, které přispěly k postupnému zrovnoprávnění žen a mužů. Ku příkladu můžeme hovořit o vzniku Ústředního spolku žen v roce 1897, který pojal emancipaci jako celek či o vzniku Ženského klubu českého v roce 1903, který byl kulturním centrem dění a soustředil se na

²⁵ Jana ENGLOVÁ, *Žena...*, 2003, s. 189.

²⁶ Milena LENDEROVÁ, Božena KOPIČKOVÁ, Jana BUREŠOVÁ, Eduard MAUR (eds.), *Žena...*, 2009, s. 450.

osvětovou a politickou činnost žen. A do třetice můžeme hovořit o Washingtonské deklaraci z roku 1918, ve které je stanovena rovnost mezi mužem a ženou.²⁷

Český feminismus neusiloval o to, aby se ženy přiblížily mužům nebo je nějak ohrozily či převýšily. Jeho základem byly naopak vzájemný respekt a spolupráce. Vycházel z přesvědčení, že ženy jsou díky svým intelektuálním, morálním a duševním schopnostem rovnocenné mužům.²⁸

Tento výrok přesně vystihuje podstatu českého feministického hnutí, které nikdy neusilovalo o to, aby ženy přebíraly mužské role či se nad muže vyvyšovaly. Feminismus v českém prostředí byl spíše koncipován jako snaha o dosažení rovnosti založené na vzájemném respektu a spolupráci mezi muži a ženami. Tato myšlenka rovnocennosti byla postavena na uznání duševních, mravních a intelektuálních schopností žen, které byly vnímány jako zcela srovnatelné s muži. Cílem hnutí nebylo narušit stávající společenské struktury, ale spíše harmonizovat vztahy mezi pohlavími a zajistit, aby ženy mohly plně rozvinout svůj potenciál v osobním i veřejném životě.

Princip rovnocennosti vycházel z přesvědčení, že ženy jako samostatné bytosti mají stejnou hodnotu a schopnosti jako muži, a měly by mít příležitost k rovné účasti na všech oblastech společenského a politického života. Tento přístup se tedy nesoustředil na soutěž či konfrontaci, ale na vzájemné uznání a respekt, což bylo jedním z klíčových aspektů českého emancipačního hnutí.

3 Zisk volebního práva

Zisk volebního práva žen byl dlouhý a náročný proces, který začal již v druhé polovině 19. století. Ačkoli ženy nebyly součástí politického života formálně, jejich aktivity v různých spolcích a hnutích měly velký vliv na postupné změny. Na přelomu 19. a 20. století, kdy se v Evropě i v českých zemích zesilovala demokratizační hnutí, se otázka volebního práva žen stala jedním z hlavních cílů českého feministického hnutí. Kromě domácího úsilí měly na české feministky významný vliv také mezinárodní organizace, jako byl Mezinárodní svaz pro volební právo žen, který jim poskytoval podporu a inspiraci v jejich boji.

²⁷ Milena LENDEROVÁ, Božena KOPIČKOVÁ, Jana BUREŠOVÁ, Eduard MAUR (eds.), *Žena...*, 2009, s. 454-455.

²⁸ Jana MALÍNSKÁ, *Do politiky prý žena nesmí – proč?*, 2005, s. 12.

Získ volebního práva žen představuje nejen právní vítězství, ale také symbolickou proměnu společenského vnímání žen. V kontextu této doby šlo o výrazné překonání zakořeněných představ o tradičních rolích, kdy žena byla vnímána primárně jako matka a hospodyně.

Udělení volebního práva tak neznamenal pouze možnost volit, ale i uznání, že ženy jsou schopny spolurozhodovat o politických a společenských otázkách, které utvářejí národní budoucnost.

České ženy se aktivně zapojily do hnutí za rovnoprávnost a požadovaly své právo na politickou participaci. Byly organizovány různé protestní akce, petice, kampaně a manifestace, které měly za cíl upozornit na nerovnost a získat podporu pro volební práva žen.²⁹

Tento aktivismus je důkazem, že boj za rovnoprávnost nebyl pasivním čekáním na změnu, ale aktivní snahou žen ovlivňovat veřejný prostor. Právě odhodlání a organizovanost ženského hnutí ukazuje, jak důležité je kolektivní úsilí při prosazování práv. V každé fázi emancipace se ženy nejen přizpůsobovaly novým podmínkám, ale samy je aktivně vytvářely, čímž prokázaly schopnost překonávat překážky a měnit společenské normy.

Postupně začaly ženy nacházet větší prostor pro své politické aktivity. Ústřední spolek českých žen spolupracoval s dalšími organizacemi a jejich hlas se stal slyšitelnější, zvláště díky tisku, například časopisu *Ženský svět*, kde se publikovaly články propagující politickou rovnoprávnost žen. Na veřejnosti se stále častěji diskutovalo o volebním právu žen, což vyvolalo veřejné debaty a politické proklamace, které rozšiřovaly povědomí o této otázce.³⁰

Velký průlom nastal, když se k požadavku volebního práva žen přihlásila sociální demokracie a následně i další politické strany, jako byli národní socialisté a agráři. To byl důležitý krok, neboť politická podpora byla nezbytná pro dosažení úspěchu. Přesto však část politické a společenské elity, zejména z konzervativnějších kruhů, nadále odmítala uznat ženy jako politicky rovnocenné partnery, což celý proces ztěžovalo.

²⁹ Dana MUSILOVÁ, *Z ženského pohledu...*, s. 15-16.

³⁰ Ústřední spolek českých žen, in: Wikipedia: the free encyclopedia [online], San Francisco: Wikimedia Foundation, 2001, dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/%C3%9A%C5%99edn%C3%AD_spolek_%C4%8Desk%C3%BDch_%C5%BEen [cit. 7. 10. 2024].

Sociálnědemokratická strana, která sehrála významnou roli v českém politickém spektru, se postupně přikláněla k podpoře volebního práva žen. Jejich aktivistky, jako například Františka Plamínková, sehrály klíčovou roli v prosazování tohoto práva.³¹

První světová válka však přinesla zásadní zlom. Válka nejen změnila politickou mapu Evropy, ale zároveň otevřela nové možnosti pro demokratizaci a politickou reformu. V době války ženy často přebíraly role, které byly dříve výsadou mužů, což přispělo k posílení jejich postavení ve společnosti. Díky válce dokázaly, že jsou schopné nejen ekonomicky zabezpečit rodiny, ale i zvládat náročné pracovní a organizační úkoly. Tento fakt přinesl nové otázky: Pokud ženy zvládnou vést domácnost i pracovní proces, proč by neměly mít stejná politická práva? Válka tak otevřela dveře k širší debatě o rovnoprávnosti a zpochybnila dosavadní genderové stereotypy. Po válce, s rozpadem Rakouska-Uherska a vznikem Československa, se tlak na volební právo žen zesílil.

Ústavní zákon z roku 1920, který zaručoval volební právo pro všechny občany nově vzniklé republiky, tedy i pro ženy, byl vyvrcholením desetiletí trvajících boje a výsledkem snah ženského hnutí. Tato změna nejen otevřela ženám dveře do politického života a umožnila jim aktivně se podílet na utváření politického dění v zemi, ale také představovala důležitý krok směrem k plnému uznání jejich role ve společnosti.³²

Tento krok přinesl otázku: Je skutečná rovnoprávnost dosažena pouhým právním uznáním, nebo je třeba i změna vnímání a postavení žen ve společnosti? Zajištění volebního práva byl jen začátek – cesta k plné rovnoprávnosti vyžadovala i kulturní a mentální proměnu celé společnosti.

Celý tento proces však nebyl bez překážek. Konzervativní názory, zakořeněné představy o tradičních rolích žen a odpor části politických elit stále představovaly překážky, které bylo nutné překonávat. Přesto se ženskému hnutí podařilo dosáhnout zásadních změn, které měly dalekosáhlé důsledky pro další generace.

Zatímco emancipace žen byla dlouhodobým procesem prosazování rovnoprávnosti a respektu, významným milníkem na této cestě byl zisk volebního práva. Tento krok nejen symbolizoval rostoucí vliv žen ve společnosti, ale také položil základy pro jejich aktivnější účast ve veřejném a politickém životě. Zajištění práva volit bylo tedy klíčovým

³¹ Milena LENDEROVÁ, Božena KOPIČKOVÁ, Jana BUREŠOVÁ, Eduard MAUR (eds.), *Žena...*, 2009, s. 449-450.

³² Dana MUSILOVÁ, *Z ženského pohledu...*, 2007, s. 31.

momentem, který umožnil ženám plně se zapojit do rozhodovacích procesů a přispělo k širšímu uznání jejich společenské a politické role.

3.1 Cesta k volebnímu právu (žen)

Vývoj volebního práva v habsburské monarchii byl dlouhý a komplikovaný, přičemž ženy zůstávaly po většinu této doby na okraji politického života. Postupné získávání volebních práv pro určité skupiny obyvatelstva probíhalo souběžně s výraznými omezeními, která měla nedemokratický charakter a odrážela společenskou stratifikaci, typickou pro tehdejší monarchii.

Pro ženy, které usilovaly o politickou participaci, byl tento systém obzvláště frustrující. Přes narůstající vzdělání a zapojení do veřejného života byly stále vyloučeny z politických procesů. Tento paradox – kdy ženy přispívaly k rozvoji společnosti, ale neměly možnost ovlivňovat politické dění – vedl k rostoucí nespokojenosti a aktivismu ženských hnutí.

3.1.1 Počátky volebních práv v rámci obecních zastupitelstev, zemských sněmů a říšské rady

Občané v habsburské monarchii postupně získali právo volit do obecních zastupitelstev, zemských sněmů a říšské rady, ale tato volební práva byla značně omezena. Volební systém, zejména tzv. kuriový systém, byl založen na ekonomických kritériích, což znamenalo, že volební právo bylo podmíněno majetkem a sociálním statusem. Kromě toho byly ženy, stejně jako příslušníci ozbrojených složek, často z volebního procesu vyloučeny. Tato diskriminace byla zakotvena i v únorové ústavě z roku 1867, která formálně uznala volební právo do říšské rady, avšak ženám ho odepřela.³³

Výjimku z tohoto pravidla tvořily ženy, které spadaly do velkostatkářské kurie, tedy ty, které vlastnily rozsáhlé nemovitosti, což je umožnilo volební právo získat.³⁴ Avšak i pro tuto úzkou skupinu žen bylo volební právo omezené a ženy nebyly schopné plně participovat na politickém životě monarchie.

³³ Milena LENDEROVÁ, Božena KOPIČKOVÁ, Jana BUREŠOVÁ, Eduard MAUR (eds.), *Žena...*, 2009, s. 458.

³⁴ Tamtéž, s. 458.

3.1.2 Spolčovací právo a jeho omezení pro ženy

Ženy čelily nejen omezením v oblasti volebního práva, ale rovněž i v oblasti práva spolčovacího. Zákon 134/1867 stanovoval pravidla pro spolčování a ženy byly ve svých právech výrazně omezeny. Pokusy o změnu těchto diskriminačních ustanovení byly opakovaně neúspěšné, což limitovalo schopnost žen organizovat se a prosazovat své zájmy. Tento stav vedl k frustraci, ale zároveň i ke zvýšení aktivity mezi mladší generací žen, které si uvědomovaly nutnost emancipace a participace na politickém a společenském dění.³⁵

3.1.3 Počátky organizovaného ženského hnutí

S rozvojem politického života koncem 19. století, doprovázeným vznikem nových politických stran, začaly být stále více slyšet hlasy žen, které požadovaly přístup k volebnímu právu.

Sociální demokracie byla první politickou stranou, která integrovala požadavek ženského volebního práva do svého programu. Tento krok odrážel rostoucí povědomí o nutnosti demokratizace společnosti, která podle mnohých nemohla být dosažena bez plné participace žen. Zvláště významným momentem v historii českého ženského hnutí byl I. sjezd československých žen, který se konal v roce 1897 v Praze. Na tomto sjezdu bylo jasně formulováno několik klíčových požadavků: rovný přístup ke vzdělání, rovná politická práva a rovné plnění společenských povinností pro všechny ženy. Tento sjezd rovněž vedl k založení Ústředního spolku českých žen, který měl hrát klíčovou roli v boji za ženskou emancipaci a politická práva.³⁶

Ústřední spolek českých žen šířil emancipaci v celé její kráse – *hnutí humanitární, ekonomické, politické i vzdělávací*. Tiskovým orgánem byl *Ženský svět* redigovaný Terézou Novákovou.³⁷

3.1.4 Časopis Ženský svět

Časopis *Ženský svět* byl významným tiskovým orgánem Ústředního spolku českých žen, který byl založen v roce 1897 během I. sjezdu československých žen v Praze. Tento

³⁵ Milena LENDEROVÁ, Božena KOPIČKOVÁ, Jana BUREŠOVÁ, Eduard MAUR (eds.), *Žena...*, 2009, s. 458.

³⁶ Tamtéž, s. 459.

³⁷ Tamtéž, s. 459.

časopis hrál klíčovou roli v propagaci myšlenek ženské emancipace a stal se důležitou platformou pro diskusi o ženských právech v českých zemích na přelomu 19. a 20. století.

Ženský svět se zaměřoval nejen na informování o dění ve světovém ženském hnutí, ale také podrobně rozebíral tzv. „ženskou otázku,“ což zahrnovalo rovnost žen v oblasti vzdělání, pracovních příležitostí a politických práv. Časopis se zabýval i problémy etickými a lékařskými, které se dotýkaly především ženského zdraví a rodinného života.

Časopis mluvil jménem žen, které již považovaly myšlenku emancipace za samozřejmost a neviděly žádné rozdíly ve schopnostech žen a mužů. Přispíval k rozvoji feministického myšlení a poskytoval platformu pro sdílení názorů žen, jež věřily v plnou rovnoprávnost. Tím se stal jedním z klíčových nástrojů, které podporovaly růst sebevědomí žen a jejich participaci ve veřejném životě.

Svým obsahem přispěl *Ženský svět* nejen k propagaci domácího ženského hnutí, ale i k propojení s širším evropským a světovým feministickým kontextem, což posilovalo mezinárodní solidaritu a sdílení zkušeností mezi ženami bojujícími za své právo na rovnoprávnost.

3.1.5 Honorační volební právo a jeho výjimky

Navzdory celkovým omezením existovaly v rámci habsburské monarchie i výjimky pro určité skupiny žen, které mohly získat volební právo na základě majetkového cenzu. Honorační volební právo bylo určeno těm, kdo dosahovali určité výše majetku nebo postavení. Například ženy, které učily na veřejných školách a dosahovaly určitého statusu, měly možnost volební právo získat. Tyto výjimky však neznamenal plné zrovnoprávnění žen, protože jejich volební práva byla stále velmi omezená a přístup k nim měla pouze malá část ženské populace.³⁸

Celkově byl boj za ženské volební právo v 19. století v českých zemích dlouhým a komplikovaným procesem, ve kterém se střetávaly snahy o demokratizaci společnosti s konzervativními silami, které bránily politické participaci žen. Ženy se nicméně nevzdávaly a jejich aktivita během tohoto období připravila půdu pro zásadní změny, které přišly v průběhu 20. století.

³⁸ Milena LENDEROVÁ, Božena KOPIČKOVÁ, Jana BUREŠOVÁ, Eduard MAUR (eds.), *Žena...*, 2009, s. 458.

3.2 Boj za ženské volební právo před první světovou válkou

Na počátku 20. století se boj za volební právo žen v českých zemích odehrával v atmosféře postupné politické změny, kdy rostl tlak na rozšíření demokratických práv, avšak ženy stále čelily výrazným překážkám. Aktivistky ženských spolků, které v této době dominovaly českému emancipačnímu hnutí, většinou dávaly přednost nenásilným formám boje za své požadavky. Považovaly za klíčové metody jako sepisování petic, každodenní veřejná práce a spolupráce s muži, kteří by podpořili jejich úsilí. Tato strategie byla v souladu s tehdejšími sociálními normami a zohledňovala snahu vyhnout se radikálním akcím, které by mohly narazit na odpor ze strany konzervativní společnosti.

Tyto snahy však narazily na tvrdou realitu tehdejší politické praxe, ve které o úspěchu často rozhodovaly metody jako politické konexe a personální vztahy, spíše než morální a logické argumenty. Přesto ženy nacházely spojence v řadách některých vlivných politiků, kteří se nebáli podpořit jejich cíle. Tomáš Garrigue Masaryk, Václav Choc a Antonín Němec patřili k nejvýraznějším zastáncům ženského volebního práva. Tito muži nabízeli ženám možnost zapojit se do jejich politických řad, což bylo pro mnoho aktivistek významným krokem směrem k legitimizaci jejich požadavků.³⁹

Navzdory tomu zůstaly jejich hlasy v říšské radě v menšině a většina politiků nadále odmítala plně podpořit rovné volební právo pro ženy. Před první světovou válkou byla politická scéna v tomto ohledu stále velmi konzervativní. Podpora ženského volebního práva byla výraznější u České pokrokové strany, stejně jako u sociálních demokratů a národních socialistů, kteří se hlásili k myšlenkám širší demokratizace.⁴⁰

Františka Plamínková a další budoucí političky, které se později staly významnými tvářemi ženského emancipačního hnutí, se v tomto období aktivně zapojovaly do boje za rovné volební právo.

Vrcholem jejich úsilí bylo období 1905–1907, kdy probíhala široká demokratizace rakouského volebního zákona. Tento proces vyvrcholil v roce 1907, kdy bylo zavedeno všeobecné, rovné a tajné volební právo do poslanecké sněmovny rakouského parlamentu.

³⁹ Milena LENDEROVÁ, Božena KOPIČKOVÁ, Jana BUREŠOVÁ, Eduard MAUR (eds.), *Žena...*, 2009, str. 460

⁴⁰ Tamtéž, s. 460.

Nově přijatý zákon však výslovně vylučoval z volebního práva ženy a příslušníky ozbrojených sborů, což představovalo zásadní zklamání pro ženské hnutí.⁴¹

Plamínková a její spolupracovnice si však později uvědomily, že existuje prostor pro právní argumentaci. Při studiu volebních řádů přijatých v roce 1861 zjistily, že ženy nebyly v těchto zákonech výslovně vylučovány z volebního práva. Tento objev změnil jejich taktiku a poskytl jim nové nástroje pro boj za volební práva.

3.2.1 První kandidátky

Významným milníkem v boji za ženská práva bylo volební období roku 1908, kdy se ženy poprvé ucházely o podporu voličů ve volbách do českého zemského sněmu. Ačkoliv ani jedna z kandidátek nebyla zvolena, samotná kandidatura tří žen byla výrazným krokem vpřed pro ženské politické hnutí v českých zemích.

Karla Máchová, nominovaná sociální demokracií, Božena Zelinková, podporovaná státoprávní stranou, a Marie Tůmová, kandidující za Výbor pro volební právo žen, se postavily do politického klání. Přestože nezískaly dostatečnou podporu voličů, počet hlasů, které obdržely, potvrdil, že ženská účast v politice má smysl a že se ženy mohou stát vážnými soupeřkami v politickém životě.⁴²

Tato první zkušenost, ač neúspěšná, dodala ženskému hnutí důležitou motivaci a byla důkazem, že jejich požadavky rezonují ve veřejnosti. Boj za rovná volební práva pokračoval a vedl k dalším významným událostem.

Dalším klíčovým okamžikem byly doplňovací volby do českého zemského sněmu v roce 1912, kdy došlo k ještě výraznějšímu posunu v politickém zastoupení žen. Božena Viková-Kunětická, známá spisovatelka a aktivistka, byla nominována mladočechy. I přes určité rozdíly v názorech získala podporu ženského hnutí, což svědčilo o rostoucí soudržnosti mezi ženskými aktivistkami. Tato kandidatura se setkala s výraznou podporou, zejména mezi mladočechy, zatímco konzervativní staročesi a klerikálové se postavili proti ní.⁴³

Viková-Kunětická se stala třetí ženou v Evropě (po Norsku a Švédsku), která byla zvolena na poslanecké místo. Její zvolení však mělo kontroverzní konec. Do sněmu nakonec

⁴¹ Milena LENDEROVÁ, Božena KOPIČKOVÁ, Jana BUREŠOVÁ, Eduard MAUR (eds.), *Žena...*, 2009, s. 460.

⁴² Tamtéž, s. 460.

⁴³ Tamtéž, s. 461.

nevstoupila. František Thun, tehdejší místopředseda, odmítl výsledek voleb respektovat a nevydal jí potřebná osvědčení, která by jí umožnila zasednout ve sněmu. Tento krok byl hlubokým zklamáním pro ženské hnutí, ale zároveň i motivací pokračovat v boji za právo žen být plně politicky zastoupeny.⁴⁴

Navzdory těmto překážkám se ženské hnutí nevzdalo a tato zkušenost se stala dalším důkazem, že zápas za rovnoprávnost a politickou participaci žen má smysl. Tyto události přispěly k posílení ženského hnutí, které později vedlo k významným politickým změnám po vzniku Československé republiky.

4 První světová válka

První světová válka přišla pro širokou veřejnost jako šok. Zásadně a nečekaně proměnila dosavadní uspořádání světa. Vtrhla do životů jednotlivců i celých společností s razancí, na kterou nebyl nikdo připraven – ať už šlo o politické elity, obyčejné občany, nebo státní instituce. Svým rozsahem, brutalitou a délkou překonala veškeré dosavadní válečné zkušenosti a stala se hlubokým otřesem, jenž přerušil kontinuitu předchozího vývoje. V tomto smyslu lze válku vnímat jako zlomový okamžik, který spojoval minulost s budoucností, svět „včerejška“ s ještě neznámým „světem zítřka“.⁴⁵

Rozhodnutí o válce často činily vládnoucí elity, ačkoliv v některých zemích, jako bylo Německo či Francie, hrála roli i veřejné mínění. Rakousko-Uhersko, pod značným vlivem svého spojence Německa, vyhlásilo válku Srbsku dne 28. července 1914. Tento krok následoval poté, co Srbsko odmítlo přijmout ultimátum, které Rakousko-Uhersko předložilo v reakci na atentát na následníka trůnu Františka Ferdinanda d'Este. Už dva dny předtím, dne 26. července 1914, tedy na svátek sv. Anny, byla zahájena částečná mobilizace, která zahrnovala především muže z odvodních ročníků 1877–1892.⁴⁶

Dramatické události však pokračovaly. Dne 31. července 1914 byla vyhlášena všeobecná mobilizace, která zasáhla širší vrstvy obyvatelstva a znamenala mobilizační povinnost nejen pro mladší muže, ale také pro ty, kteří považovali svou vojenskou službu za uzavřenou kapitolu. Pro mnohé rodiny to znamenalo zásadní zásah do jejich

⁴⁴ Milena LENDEROVÁ, Božena KOPIČKOVÁ, Jana BUREŠOVÁ, Eduard MAUR (eds.), *Žena...*, 2009, s. 461.

⁴⁵ Ivan ŠEDIVÝ, *Češi, české země a Velká válka 1914*, Praha 2014, s. 11.

⁴⁶ Vlastimil, SCHILDBERGER ml., *Domov za Velké války*. In: Jirí, MITÁČEK, ed., *Velká válka 1914–1918*, Brno 2014, s. 91.

každodenního života, neboť se musely vyrovnávat s odloučením, nejistotou a obavami o své blízké.⁴⁷

Válka tak vnesla chaos a narušila zavedený rytmus života. Utrpení a ztráty, které tento konflikt přinesl, výrazně změnily svět i myšlení lidí. Zpočátku však mnozí netušili, že se schyluje k jednomu z nejničivějších konfliktů v dějinách lidstva, jehož důsledky ovlivnily další generace.

4.1 Převzetí mužských rolí

Po vypuknutí první světové války nastala situace, která zásadně ovlivnila genderové role ve společnosti. Většina mužského obyvatelstva byla mobilizována na frontu, což způsobilo akutní nedostatek pracovních sil v oblastech, které byly do té doby výhradně doménou mužů. Tato situace vedla ke zcela nové roli žen ve společnosti, neboť právě ony musely převzít zodpovědnost za udržení chodu ekonomiky a mnoha odvětví.

Ženy byly nuceny pracovat ve zbrojovkách, železniční dopravě, městských dopravních podnicích, ve stavebnictví a dalších těžkých průmyslových odvětvích, protože to vyžadovala válečná situace. Tato práce však nebyla jejich dobrovolnou volbou, většina z nich by mnohem raději měla své muže doma a sama by zůstala v tradičnějších rolích, kdyby nebyla donucena okolnostmi. Přestože ženy dokázaly zvládat úkoly považované za „výhradně mužské“, tato zkušenost pro ně nepředstavovala touženou příležitost k emancipaci, ale spíše těžký a vynucený úkol. Skutečné otřesení předsudky přišlo až v poválečném období, kdy společnost začala reflektovat, že ženy byly schopny zvládnout stejné práce jako muži, což vedlo ke změně pohledu na jejich možnosti a schopnosti.

Zásadní dopad měla válka také na venkovské oblasti a tradiční rodinné podniky. Ženy zastupovaly své muže nejen v domácnosti, ale také v jejich profesích. V městských částech ženy spravovaly obchody, pekařství, ševcovské a krejčovské dílny. Na venkově zase převzaly práci v zemědělství. Pracovaly na polích, staraly se o dobytek a zvládaly zajišťovat celkový chod hospodářství. Tato náhlá zodpovědnost znamenala nejen praktickou výzvu, ale také rozšíření jejich kompetencí a dovedností.⁴⁸

⁴⁷ Vlastimil, SCHILDBERGER ml., *Domov za Velké války...*, 2014, s. 91.

⁴⁸ Ann Taylor ALLEN, *Women in twentieth-century Europe*. Gender and history. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2007. str. 12

Nicméně je třeba podotknout, že se nejednalo o trvalý posun v postavení žen na pracovním trhu. Ačkoli v průběhu války počet pracujících žen výrazně vzrostl, tato změna byla většinou pouze dočasná. Po skončení války byli muži vracející se z fronty přednostně zaměstnáváni a ženy musely svá místa v mnoha případech opustit. Statistiky dokládají, že například v českých zemích byl počet pracujících žen v roce 1921 téměř shodný s čísly z roku 1910. Nárůst ženské zaměstnanosti tedy zůstal jen okrajový.⁴⁹

V tomto období můžeme hovořit o začátcích vzniku emancipačního diskursu. Tedy veřejná a intelektuální debata o roli žen ve společnosti a o jejich právech. Emancipační diskurs kladl důraz na rovnost pohlaví, možnost žen volit si svou profesní dráhu a překonávat společenské bariéry, které jim bránily v seberealizaci.

I když většina žen musela pracovní místa po válce opustit a vrátila se do tradičních rolí, získaly důležitou zkušenost a sebevědomí, které se promítlo do jejich postavení v pozdějších letech. Ženy si uvědomily, že mohou být soběstačné a schopné, což vytvořilo pevné základy pro pozdější feministická hnutí a boje za rovná práva. Tyto myšlenky souvisí s emancipačním diskursem, který postupně ovlivňoval vnímání ženské role ve společnosti a otevíral dveře pro budoucí generace k prosazování skutečných změn v oblasti práv žen a rovného postavení ve společnosti, ale i k příležitostem.

První světová válka tedy přinesla ženám nejen výzvy, ale také příležitosti k osobnímu růstu. I když většina jejich nově získaných práv a pozic byla po válce znovu potlačena, zkušenosti z tohoto období zůstaly cenným impulzem k postupnému zpochybňování tradičního společenského pořádku. Tyto změny a zkušenosti se později projevily v úsilí o rozšíření volebního práva žen, rovný přístup ke vzdělání a větší zapojení do veřejného života.

Celkově lze shrnout, že i přes dočasný charakter většiny válečných změn se období první světové války stalo významným momentem v historii ženské emancipace. Ukázalo schopnost žen přizpůsobit se těžkým podmínkám, převzít odpovědnost a prokázat svoji hodnotu ve společenských a profesních rolích. Tato zkušenost nezůstala bez dopadu a ovlivnila vývoj ženského postavení v průběhu celého 20. století.

⁴⁹ Ludmila FIALOVÁ, *První světová válka a obyvatelstvo českých zemí*. In: *Historická sociologie: časopis pro historické sociální vědy*, 2014, č. 2, str. 121, 123. Dostupné z: <https://historicalsociology.cuni.cz/HS-23-version1-7fialova.pdf> [cit. 21. 1. 2025].

5 Situace v první republice

Vznik Československa v roce 1918 je často oslavován jako okamžik zrodu demokratického státu, který byl ve své době příkladem modernity ve střední Evropě. Zvláště přijetí ústavy z roku 1920 přineslo průkopnické zakotvení rovnosti práv mužů a žen, včetně volebního práva pro ženy. Tento právní rámec byl sice formálně progresivní, avšak jeho uplatnění v praxi bylo omezené. Postavení žen bylo stále ovlivňováno zakořeněnými patriarchálními hodnotami a stereotypy, které definovaly roli ženy primárně jako manželky a matky.

Jak uvádí Jana Kočišková ve své knize *Ženy v politice*, situace se však začala radikálně měnit s koncem první světové války. Vznik samostatného Československa byl nejen přelomovým milníkem v historii naší země a završením mnohaletého úsilí o národní emancipaci, ale měl rovněž zásadní význam pro české emancipační hnutí. Tento nový stát nabídl ženám nebývalé příležitosti nejen v politické sféře, ale i v oblasti vzdělávání a pracovního života.⁵⁰

5.1 Průlomový rok 1920: Rovné volební právo

Jak již výše zmiňuji, rok 1920 byl pro Československo velmi progresivním. Stalo se tak přijetím ústavy, která ženám zaručila rovné volební právo. Tento krok byl považován za jeden z nejvýznamnějších úspěchů emancipace žen v českých zemích. Volební právo nebylo pouze symbolickým aktem, ale i praktickým prostředkem, který ženám umožnil vstoupit do politického života. Tím se vytvořila platforma pro jejich další zapojení do zákonodárství.

Toto celé bylo úkolem Revolučního národního shromáždění (RNS) – projednání a přijetí ústavy. Diskuse o přijetí paragrafu 106, který zaručoval rovnost občanů bez ohledů na pohlaví, původ a povolání v mnohém předznamenala opakované pokusy o prohloubení rovnoprávnosti žen a mužů ve veřejném i v soukromém životě v meziválečném období.⁵¹

K návrhu na zakotvení rovnosti pohlaví se vyjádřilo hned několik poslanců. Mezi které například patří prof. JUDr. František Weyr za národní demokracii anebo JUDr. Theodor Bartošek za Českou stranu socialistickou. Byl to právě profesor Weyr, který patřil k největšímu odpůrci a doporučil, s odkazem na občanský zákoník, vynechat slovo

⁵⁰Jana KOČIŠKOVÁ, *Ženy v politice*, Praha 2021, str. 16-17.

⁵¹ Dana MUSILOVÁ, *Z ženského pohledu...*, 2007, str. 32.

pohlaví z návrhu ústavy a chtěl ponechat pouze obecné ustanovení o rovnosti občanů před zákonem. „*Proti tomu se postavili zejména dr. Bartošek a dr. Bouček, kteří argumentovali, že bude časem nutné uvést občanský zákoník do souladu s novou ústavou, a nepovažovali tudíž za vhodné přizpůsobovat ústavu zastaralému občanskému zákoníku.*“⁵²

Během závěrečného hlasování o paragrafu 106 byl návrh profesora Weyra, který zněl „*Výsady rodu a povolání se neuznávají*“, zamítnut poměrem čtyř hlasů proti třem. Následně byl původní návrh zpravodaje dr. Boučka s formulací „*Výsady pohlaví, rodu a povolání se neuznávají!*“ schválen pěti hlasy proti třem.⁵³

Návrh ústavy byl schválen Revolučním národním shromážděním 29. února 1920 a během následujícího měsíce publikován ve Sbírce zákonů a nařízení pod číslem 121/1920. Nová ústava nahradila předchozí prozatímní ústavu z 13. listopadu 1918. Zavedla mimo jiné rovnost pohlaví a zakotvila zásadu rovného volebního práva. Tato zásada pouze oficiálně potvrdila situaci, která již existovala od komunálních voleb v roce 1919, kdy ženy poprvé volily bez jakýchkoliv omezení.⁵⁴

V ústavě z roku 1920, paragrafu 106 hlavy páté, zabývající se rovností všech občanů, je již výslovně zmíněno, že *výsady pohlaví, rodu a povolání se neuznávají*.⁵⁵

Mezi klíčové osobnosti, které přispěly k prosazení rovnoprávnosti, patřil prezident Tomáš G. Masaryk, jenž vnímal rovnost pohlaví jako klíčový předpoklad moderní společnosti. Svou podporu této otázce dával opakovaně najevo ve svých veřejných projevech i politických aktivitách. Nejednou dokonce prohlásil [...] *žena je vůbec lepší než muž*...⁵⁶

Do RNS zasedlo 10 političek, z celkového počtu 270 členů RNS. Tak zde ženy tvořily pouhých 3,7 %. Poslanci však nebyli do prvního Československého zákonodárského tělesa přímo zvoleni, nýbrž kooptováni na základě tzv. Švehlova klíče, zachovávající počty mandátů dle posledních předválečných voleb do Českého zemského sněmu roku 1911. Proto ani ženy poslankyně nebyly do své funkce zvoleny v lidovém hlasování, ale delegovány na základě rozhodnutí svých politických stran. S jedinou výjimkou zmiňované Boženy Vikové-Kunětické, zvolené v roce 1912 do Českého zemského

⁵² Dana MUSILOVÁ, *Z ženského pohledu...*, 2007, s. 32-33.

⁵³ Tamtéž, s. 33.

⁵⁴ Tamtéž, s. 33.

⁵⁵ Zákon č. 121/1920 Sb., kterým se uvozuje ústavní listina Československé republiky [online], dostupné z: www.aspi.cz [cit. 27. 1. 2025].

⁵⁶ Anna GAŠPÁŘIKOVÁ-HORÁKOVÁ, *U Masarykovcov*. Bratislava 1995, s. 18.

sněmu. I z tohoto důvodu se nakonec poslankyněmi staly především ženy, již dříve aktivní a činné v ženských či osvětových spolcích. Se zkušenostmi z veřejné činnosti a někdy i z práce v ústřední politické straně. Nešlo tedy o žádné nezkušené nováčky, kteří by svou funkci vykonávali pouze formálně, ale často o velmi činnorodé a produktivní členky svých stran.⁵⁷

Navzdory těmto formálním zárukám bylo zastoupení žen v politice minimální. Parlamentní systém, ovládaný mužskými elitami, nenabízel ženám rovnocenné příležitosti. Ve skutečnosti byly političky často vnímány jako symbolické postavy, nikoli jako rovnoprávné aktérky. Tento rozpor mezi právními možnostmi a faktickými bariérami poukazuje na trvalou tendenci patriarchálních struktur marginalizovat ženy i ve chvílích, kdy formálně disponují rovnými právy.

Můžeme sledovat, jak genderové nerovnosti formovaly nejen politiku první republiky, ale i veřejné vnímání žen v politické sféře. Klíčovou otázkou zůstává, zda lze považovat právní zrovnoprávnění za skutečný úspěch, pokud nenásleduje změna v kulturních a institucionálních přístupech.

5.2 Sociální a politická situace žen v první republice

Již v období Rakouska-Uherska dosáhly ženy významných úspěchů ve vzdělávání, zejména v oblasti školství. Například v roce 1890 bylo v Praze založeno první dívčí gymnázium v Rakousku-Uhersku, Minerva, o jehož založení se zasloužila spisovatelka Eliška Krásnohorská. Bylo na něm dívkám umožněno získat středoškolské vzdělání.⁵⁸

Od roku 1897 mohly ženy studovat na filozofických fakultách rakouských univerzit, což vedlo k jejich zapojení do různých profesí, včetně školství. V meziválečném Československu se postavení žen dále zlepšilo díky reformám ve vzdělávacím systému, které jim umožnily vstup na univerzity a následné uplatnění ve státní správě, školství a dalších oblastech.

Významným legislativním krokem v roce 1919 bylo nejen rozšíření volebního práva, ale také otevření vysokých škol ženám, což zásadně ovlivnilo dlouhodobé možnosti v oblasti vzdělávání a profesního uplatnění. Rovněž bylo zrušeno pravidlo celibátu pro učitelky, které předtím bránilo vdaným ženám vykonávat tuto profesi. Do té doby musely

⁵⁷Jana KOČIŠKOVÁ, *Ženy...*, 2021, s. 17.

⁵⁸ Marie BAHENSKÁ, *Počátky...*, 2005, s. 13.

ženy ve školství opustit svůj post, pokud vstoupily do manželství, což prakticky omezovalo jejich profesní možnosti. Tento zákaz byl odůvodněn tím, že nikdo nemá právo omezovat přirozená práva člověka. Tento krok odstranil jednu z dlouhodobých překážek v postavení žen na pracovním trhu a měl významný dopad na profesní život mnoha žen, zejména ve školství.

V roce 1926 tvořily ženy 11,3 % studentů na univerzitách, pokud tedy budeme hovořit čistě o těch s československou státní příslušností.⁵⁹ Částečně za tento průlom mohla legislativní podpora, ale z velké části také aktivita ženských organizací, které prosazovaly větší rovnoprávnost.

Mezi zákony přijaté v období první republiky můžeme například zahrnout zákon o ochraně mateřství a dovolené z roku 1921. Tyto reformy však reflektovaly především ochránářské postoje a posilovaly tradiční představy o ženách jako primárních pečovatelkách. I když šlo o důležitý krok, mnohé z těchto opatření nepodporovaly skutečnou emancipaci, ale spíše reprodukovaly zažitě role žen jako opatrovatelek domácnosti.

Těmito kroky začala probíhat postupná transformace společnosti. Ženy nejenže začaly hrát důležitější roli v profesní a vzdělávací sféře, ale také si začaly budovat pozice v rámci občansky aktivního života. Tím byl položen základ pro jejich budoucí zapojení do vrcholné politiky.

5.3 Dopady hospodářské krize

Velká hospodářská krize ve třicátých letech způsobila postavení žen na trhu práce. Většina firem při propouštění preferovala udržení mužů na pracovních pozicích a ženy byly často vykreslovány jako „ohrožení“ mužských živitelů rodiny. Ženy byly často obviňovány z bránění mužům k přístupu k pracovním místům, což vedlo k jejich postupné marginalizaci.

I přes veškeré problémy vznikaly ženské organizace, které upozorňovaly na tuto nerovnost. Poličky jako například Františka Plamínková poukazyvaly na nutnost

⁵⁹ Český statistický úřad, Historie a vývoj vysokého školství [online], dostupné z: <https://csu.gov.cz/produkty/historie-a-vyvoj-vysokeho-skolstvi-n-i46po3jjgu> [cit. 27. 1. 2025].

politické participace žen nejen na úrovni lokální, ale i národní. Tento tlak však nestačil k překonání hluboce zakořeněných společenských stereotypů.

Lze klást otázku, zda snahy o rovnost nezůstávají ve skutečnosti podmíněny ekonomickými prioritami, což činí rovnost vždy zranitelnou vůči hospodářským krizím.

6 Situace v druhé republice

Druhá republika (1938–1939) se stala obdobím výrazného úpadku demokratických a rovnoprávných ideálů, které byly v meziválečném Československu postupně budovány. Mnichovská krize a následný nástup autoritářského režimu vedly k významnému omezení politických svobod, přičemž ženy patřily k těm, kdo byli těmito změnami postiženi nejvíce. Společenská atmosféra byla poznamenána nejistotou a sílícím konzervativním nacionalismem, který vyústil v marginalizaci žen nejen v politické sféře, ale i v dalších oblastech veřejného života. Tradiční genderové role získaly na významu a ženy byly tlačeny zpět do prostoru domácnosti.

Jedním z nejviditelnějších projevů této změny bylo rozhodnutí, že vdané ženy ztratily právo pracovat ve státní správě. Současně jim byl na určitou dobu znemožněn výkon politických aktivit, neboť byl zaveden zákaz politického organizování žen. Ve veřejném diskurzu se objevoval obraz ženy jako správkyně domácnosti, která je schopná z mála vytvořit mnoho. Tato idealizace ženské role ovšem kontrastovala s realitou. Stále větší počet žen byl nucen zapojit se do průmyslové výroby, přičemž podmínky, za kterých pracovaly, byly náročné a často vyčerpávající. Navzdory této pracovní zátěži však nebyla jejich role ve společnosti oficiálně uznávána jako rovnocenná.⁶⁰

Druhá republika je zpětně vykreslována jako období, kdy se většina moci a vlivu soustředila v rukou mužů. Tato skutečnost měla hluboké dopady na ambice žen, které chtěly prosadit svou účast v politickém a veřejném životě. Československý parlament přestal fakticky fungovat v listopadu 1938 (poslední schůze Národního shromáždění se konala 21. 11., formálně byl rozpuštěn 21. března 1939), čímž ženy ztratily i ten omezený prostor, který v politických strukturách do té doby měly. Lze to interpretovat jako součást snahy vytvořit moderní stát, která však nepočítala s překonáním přetrvávajících patriarchálních předsudků a strukturálních nerovností. Ačkoliv ženy na papíře

⁶⁰ Kristýna LHOTSKÁ, *Ženy za protektorátu: výkonné manažerky domácnosti, které umí z mála udělat mnoho* [online], Český rozhlas Plus, 2020, dostupné z: <https://plus.rozhlas.cz/zeny-za-protektoratu-vykonne-manazerky-domacnosti-ktere-umi-z-mala-udelat-mnoho-8171435> [cit. 15. 1. 2025].

disponovaly určitými právy, v praxi čelily systémovým překážkám a společenským stereotypům, které je odsunuly na okraj rozhodovacích procesů.

7 Ženy a volby

Volební právo žen v Československu přineslo zásadní změny veřejného života. První volby, v nichž ženy mohly uplatnit své nově získané volební právo, se uskutečnily v roce 1919. Jednalo se o komunální volby, při kterých politické strany musely poprvé hledat způsoby, jak oslovit ženy jako voličky. Tento okamžik znamenal počátek změny politického diskurzu, protože témata jako sociální zabezpečení a podpora rodin, která byla dosud v politice spíše opomíjena, najednou vystoupila do popředí.

Zvolené zastupitelky dostaly poprvé možnost ovlivňovat rozhodování na lokální úrovni, čímž se otevřel prostor pro prosazování změn, které měly bezprostřední dopad na každodenní život. Díky těmto krokům můžeme hovořit nejen o změnách pro ženské hnutí, ale i pro společenský vývoj obecně.

V roce 1920 se ženy poprvé zapojily do voleb do obou komor parlamentu a začaly se ještě více objevovat na veřejných a politických pozicích. Díky tomuto kroku se ženy začaly více prosazovat v prostředích, kde do té doby převládali muži. Je však důležité zmínit, že i nadále tvořily menšinu.

7.1 Ženy a Revoluční Národní shromáždění

Revoluční národní shromáždění (RNS) bylo prvním zákonodárným orgánem nově vzniklé Československé republiky. Jednalo se o jednokomorový parlament složený z 270 členů, který vykonával legislativní pravomoci od 14. listopadu 1918 do 15. dubna 1920. RNS nevzniklo na základě všeobecných voleb, ale bylo delegováno podle tzv. Švehlova klíče, což znamenalo, že mandáty byly rozděleny dle výsledků posledních říšských voleb v roce 1911.⁶¹

Tento sbor disponoval revoluční, nikoli volební legitimitou, a jeho úkolem bylo nejen řízení zákonodárného procesu v počátcích republiky, ale především příprava a schválení ústavy. Během své činnosti uskutečnilo RNS 415 schůzí a přijalo celkem 393 zákonů. Politické spektrum bylo dominováno sociálními demokraty (82 mandátů), agrárníky (55), národními demokraty (39) a lidovci (24). Výrazným rysem bylo chybějící zastoupení

⁶¹ Dana MUSILOVÁ, *Z ženského pohledu...*, 2007, s. 32.

německých a maďarských stran, což souviselo s nejistým statusem pohraničních oblastí a postojem menšinových politických subjektů.⁶²

Z hlediska zastoupení žen bylo RNS v československých dějinách přelomovým tělesem. V jeho řadách zasedalo celkem 10 žen, přičemž v jednu chvíli působilo nejvíce 9 poslankyň, podíl činil přibližně 3,34 %. Vzhledem k tehdejším společenským podmínkám a novosti volebního práva žen se jednalo o významný krok v procesu jejich politické emancipace.

Tyto ženy nebyly zvoleny v přímých volbách, nýbrž dosazeny svými stranami. Výjimku představovala Božena Viková-Kunětická, která jako první Češka získala mandát již v rámci předválečného českého zemského sněmu v roce 1911. Mezi další političky RNS patřily například Božena Ecksteinová-Hniličková, Alice Masaryková, Anna Chlebounová, Luisa Landová-Štychová či Františka Zeminová.

Zajímavé je, že některé z těchto žen byly velmi aktivní i po odborné stránce například Božena Ecksteinová byla členkou hned deseti výborů, což bylo nejvíce ze všech poslankyň. Největší zastoupení měly ženy ve zdravotnickém a sociálně-politickém výboru, kde pracovaly celkem čtyři z nich.

Přestože jejich počet byl malý, ženské poslankyně měly nezanedbatelný vliv na formování ústavních principů. Významně se podílely na prosazení článku 106 Ústavní listiny z roku 1920, který zakotvoval rovnost všech občanů bez rozdílu pohlaví, rodu a povolání. Ačkoli se objevily snahy, např. ze strany prof. Františka Weyra, významného českého právníka, teoretika práva a představitele normativní právní teorie, výslovnou zmínku pohlaví vypustit, návrh byl zamítnut a zásada rovnosti zůstala ve svém plném rozsahu zachována.⁶³

Působení žen v RNS bylo tedy nejen symbolické, ale i praktické. Byly řádnými členkami jednotlivých výborů, podílely se na rozpravách a stály u důležitých momentů československé demokracie. Současně však narážely na tradiční genderová očekávání. Mnohdy byly chápány spíše jako zástupkyně „ženských zájmů“ než jako plnohodnotné političky. Jejich přítomnost ale představovala nezbytný krok k normalizaci ženské účasti

⁶² Jan HLOZER, Stanislav BALÍK, Vít HLOUŠEK, Jakub ŠEDO, *Politický systém českých zemí 1848-1989*, Brno 2003, s. 44-81.

⁶³ Dana MUSILOVÁ, *Z ženského pohledu...*, 2007, s. 33.

na politickém rozhodování a otevřela dveře pro jejich další zapojení v meziválečném období.

7.1.1. Ženy v Revolučním národním shromáždění 1918–1920: první zkušenosti a výzvy

V prvních týdnech po vzniku RNS nebyli muži zvyklí na přítomnost žen v parlamentních lavicích, i proto se řečníci obraceli ke kolegům s oslovením jako „pánové“, „velectění“ nebo jako „vážení přátelé“. I takováto drobnost svědčí o tom, že parlamentní prostředí bylo bráno primárně jako mužská záležitost a ženám v něm nebylo poskytnuto rovnocenné místo.⁶⁴

Ženy působily v rámci jednotlivých politických frakcí, přičemž neměly samostatný poslanecký klub, podobně jako tomu není ani v současnosti. Byly tak povinny hájit zájmy a program politické strany, která je do parlamentu vyslala.

První ženou, která projevila svůj názor na sněmovním jednání, byla Františka Zeminová. Dostala tedy své pověsti prostořeké rebelky a často přerušovala projevy kolegů souhlasnými i nesouhlasnými výkřiky.⁶⁵

První oficiální projev přednesla Alice Masaryková, a to na 15. schůzi RNS dne 10. ledna 1919. Auditoriem byla přivítána velkým potleskem – nikoliv však výhradně kvůli své osobnosti či dosavadní politické práci, nýbrž především kvůli příjmení, které nesla. Ve svém vystoupení reagovala na vládní prohlášení a důrazně poukázala na otřesené morální základy společnosti po válce. Apelovala na naléhavou potřebu zřídít útulky pro nemocné, opuštěné a osiřelé děti v Praze, přičemž vystoupení pojala jako silně lidské svědectví o sociální bídě. V úvodu prohlásila: „*Pro děti, sirotky opuštěné, pro děti nemocné nemáme v Praze přístřeší, nemáme srdce, které pro ně tluče.*“⁶⁶

Masaryková podpořila své požadavky sérií konkrétních a dojemných příkladů. Popsala mimo jiné případ, kdy „*tři děti byly uzavřeny s mrtvou matkou dva dny*“ nebo situaci, kdy „*pětileté, těžce rhachitické*“ dítě přišlo do kanceláře a „*dívalo se vážným, starým, velikým očima*“. V emotivní pasáži zdůraznila, že Praha jako hlavní město republiky

⁶⁴ Dana MUSILOVÁ, *Z ženského pohledu...*, 2007, s. 51.

⁶⁵ Dana MUSILOVÁ, *Z ženského pohledu...*, 2007, s. 52.

⁶⁶ Poslanecká sněmovna, *15. schůze Poslanecké sněmovny Národního shromáždění RČS dne 10. ledna 1919*, dostupné online: <https://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/015schuz/s015009.htm> [cit. 27. 2. 2025].

„nemá pro ty děti útulku“ a že nedůstojné poměry v zařízeních znemožňují základní péči o nemocné: „*Deset dětí trpí katarhem očním, mají očka slepená, není možná izolace.*“⁶⁷

S nadsázkou i ironií poukazovala na byrokratické průtahy, když řekla: „*Ty postýlky jsou, jen není jasná jejich příslušnost, rozhoduje-li o nich to neb ono ministerstvo.*“ V závěru pak apelovala na svědomí svých kolegů slovy: „*Před těma dětskýma očima zodpovídáme se z osudu našeho národa. A jestli těm dětským očím budeme věrni, pak vyhraje.*“⁶⁸

Svůj projev zakončila výzvou k činům, nejen slovům: „*Já nechci se pouštět do politiky, já chci zůstat při těch dětech, poněvadž slova neplatí, je třeba činit,*“⁶⁹ a přednesla i jasné „ultimátum“, v němž žádala zřízení ústřední útulny do 14 dnů a dalších zařízení do dvou měsíců. Její vystoupení se stalo příkladem věcného a zároveň emocionálně silného politického apelu, jenž přesáhl rámec formality a ukázal možnosti konkrétní pomoci v rámci demokratické politiky nově vzniklého státu.

O čtyři dny později, 14. ledna 1919, vystoupila ve sněmovně Františka Zeminová, jedna z nejvýraznějších ženských osobností RNS, známá svou neústupností, přímostí a přesvědčením o důležitosti ženské účasti ve veřejném životě. Ve svém projevu reagovala na vystoupení ministra zemědělství Práška a odmítla jeho tvrzení o vzniku protiagrární atmosféry: „*To, co objevilo se v národě, pánové, to jest atmosféra protilichvářská, a nikoliv protiagrární.*“⁷⁰ Zdůraznila, že společnost je rozhořčena lichvou, která se projevuje bez ohledu na stav nebo prostředí – „*pro nás takový člověk je vždycky zlý, ať je příslušníkem kteréhokoliv stavu.*“⁷¹

Zeminová dále otevřeně hovořila o nerovnostech mezi městem a venkovem v přístupu k životním potřebám během války. Připomněla zoufalé podmínky obyvatel měst, kteří museli vše obětovat na úkor obživy: „*Po celou dobu světové války [...] jsme nemohli si dopřát ani halěře na šatstvo, prádlo, boty [...], všechno jsme věnovali na potraviny.*“

⁷² Popsala drastické životní poměry tisíců rodin, které nemají „*ani ručníků, ani kapesníků, ani prostěradel*“, a ženy, které „*dávají své staré, pocuchané peří do starých hadrovitých pytlů*“. Upozornila i na zdravotní krizi a varovala, že „*na 50 % obyvatelstva ve velikých*

⁶⁷ 15. schůze Poslanecké sněmovny, 10. 1. 1919.

⁶⁸ Tamtéž.

⁶⁹ Tamtéž.

⁷⁰ Poslanecká sněmovna, 16. schůze Poslanecké sněmovny Národního shromáždění RČS dne 14. ledna 1919, dostupné online: <https://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/016schuz/s016003.htm> [cit. 2. 3 2025].

⁷¹ Tamtéž.

⁷² Tamtéž.

městech umírá na tuberkulosu“,⁷³ čímž je ohrožen celý národ, nikoli jen jednotlivé vrstvy.

Kromě sociálních témat věnovala Zeminová velkou část svého vystoupení otázce postavení žen v nové republice. Ocenila vystoupení Alice Masarykové jako průlomové a přiznala, že *„jsme úspěch dr. Masarykové provázely s velikou radostí.“* Současně ale kritizovala její výrok, že nechce mluvit politicky, neboť již její další činnost měly výrazně politický charakter. Podle Zeminové je právě toto důkazem, že *„žena dovede se v politice uplatnit dobře a správně.“*⁷⁴

V závěru jejího projevu zazněl výrazný emancipační apel, v němž se Zeminová přihlásila k demokratickému a republikánskému étosu jako k základu ženské emancipace. Řekla: *„Nám ženám není politika postrachem, nám jest nejvyšším, ano posvátným úkolem občanským.“*⁷⁵ Odmítla roli ženy jako pouhé filantropky a vyjádřila odhodlání podílet se na budování republiky: *„Nyní poprvé vystáváme hromadně, v massách, abychom manifestovaly pro své požadavky, abychom na ten bílý, nepopsaný list dějin československého národa také psaly historii práce a snah žen československých.“*⁷⁶

Zeminová zakončila své vystoupení připomenutím odkazu Johna Stuarta Milla a poděkováním těm, kteří se zasloužili o politická práva žen: *„Vzpomínáme také s upřímnými díky všech, kdož v ústavním výboru našem pro práva žen se prohlásili [...]. Jsou to v prvé řadě naši bratři Slováci [...], kteří bezvýhradně za požadavky žen se postavili.“*⁷⁷

Obě poslankyně ve své řeči vystupují jako mluvčí ženského parlamentního prostoru, celé ženské populace. A ačkoli ani jedna o své genderové identitě nepochybovala, je důležité zmínit, že byla vystavována různým nátlakům a zkouškám ze strany jejich mužských kolegů.

Je příznačné, že dobový spisovný jazyk postrádal ženské varianty označení politických funkcí, jako jsou *„poslankyně“* či *„senátorka“*. Oficiální dokumenty Revolučního i následného Národního shromáždění proto hovořily o ženách v těchto funkcích výhradně jako o *„poslancích“*, *„senátorech“* či *„členech“*. Samy političky toto označení přijímaly

⁷³ 16. schůze Poslanecké sněmovny, 14. 1. 1919.

⁷⁴ Tamtéž.

⁷⁵ Tamtéž.

⁷⁶ Tamtéž.

⁷⁷ Tamtéž.

v oficiální rovině, avšak ve veřejném diskurzu a soukromé korespondenci často ke svému titulu přidávaly přívlastek „ženský“ (např. „ženský poslanec“), aby zdůraznily svou identitu a předešly případnému nepochopení nebo zneviditelnění své role v rámci tradičně mužské politické sféry.⁷⁸

Již v prvních týdnech po ustavení shromáždění se ženy aktivně zapojily do legislativního procesu, a to jak samostatně, tak ve spolupráci s kolegy jako spoluautorky jednotlivých návrhů. Nejvýraznější aktivitu vyvíjely Luisa Landová-Štychová a Františka Zeminová, které vynikly v předkládání návrhů, interpelacích i při práci ve výborech a při plenárních rozpravách. Sdílené vědomí odpovědnosti za oblast ženské reprodukce, k níž se parlamentní političky hlásily bez ohledu na stranickou příslušnost, se promítalo především do legislativních iniciativ zaměřených na zlepšení péče o matky a děti. Shoda mezi poslankyněmi panovala rovněž v dalších oblastech, jako byly výchova a vzdělávání, boj proti alkoholismu a prostituci či sociální péče obecně.⁷⁹

Působení žen v Revolučním národním shromáždění představovalo zásadní moment v počátcích československé demokratické politiky. Ačkoli jejich počet byl velmi omezený, prokázaly schopnost aktivně se zapojit do zákonodárné práce, přinášet vlastní návrhy a otevřeně formulovat požadavky, které přesahovaly tradiční ženské role. Alice Masaryková i Františka Zeminová se staly hlasem znevýhodněných a nositelkami silného sociálního a emancipačního poselství. Jejich projevy, tematizující bídu, nemoc, nespravedlnost i nerovnost, zároveň ukazují, že ženské politické působení v RNS nebylo pouze symbolické, ale významně přispívalo k formování hodnot nové republiky.

7.2 První komunální volby s účastí žen

V rámci republiky se liberálně orientované ženy sdružovaly v zastřešujícím orgánu, kterým byla Ženská národní rada, obdoba Ženského klubu českého. Zároveň mnoho žen navázalo na svou předválečnou politickou činnost a po válce se stávaly plnohodnotnými členkami politických stran, především národně socialistické strany, sociální demokracie, agrární strany či národně demokratické strany.⁸⁰ Jejich rostoucí angažovanost se projevila i v prvních volbách, kterých se mohly aktivně účastnit.

⁷⁸ Dana MUSILOVÁ, *Z ženského pohledu...*, 2007, s. 52.

⁷⁹ Tamtéž, s. 52.

⁸⁰ Jana BUREŠOVÁ, *Proměny společenského postavení českých žen v první polovině 20. století*, Olomouc 2001, s. 41-42.

První volby, ke kterým se mohly ženy dostavit byly ty do obecního zastupitelstva v roce 1919. Ženy samotné mohly z voleb vzejít jako členky obecního zastupitelstva, starostky apod. Tyto obecní volby byly v Československu první, které proběhly na základě všeobecného, rovného, přímého a tajného hlasovacího práva, včetně volebního práva pro ženy.⁸¹ Československá republika se tak přidala k mnoha dalším zemím, kde měly ženy rovné právo s muži.⁸²

7.2.1 Průběh voleb

V roce 1919 se československá vláda potýkala s několika zásadními problémy, včetně německého separatismu v pohraničí a vojenské hrozby bolševického Maďarska. Zároveň čelila hospodářským a sociálním otázkám, kdy dělnictvo, zasažené poválečným hospodářským rozvratem, usilovalo o radikální socializaci podle sovětského vzoru. Tyto události vyústily v květnu 1919 ve vládní krizi, kterou se vláda snažila vyřešit vypsáním obecních voleb. Jejich výsledek měl rozhodnout o dalším směřování republiky, zda zůstane demokratická, nebo se přiblíží komunistické totalitě.⁸³

Volby po delších peripetiích proběhly v neděli 15. června 1919. Důležité je zmínit, že se konaly pouze na území Čech, Moravy a části Slezska. Na územích, kde nebyla příslušnost k československému státu ještě ujasněna, volby neprobíhaly. Hovoříme tedy o Vitorazsku, Hlučínsku, Valticku a části Těšínska. Důležité je také zmínit, že tyto volby se nekonaly ani na Slovensku a Podkarpatské Rusi. kvůli vojenským konfliktům s Maďarskou republikou rad. Na žádost slovenských poslanců bylo stanoveno, že volby na Slovensku budou platné až od konce roku 1920, což mohlo slovenské politické reprezentaci poskytnout čas na předvolební kampaň.⁸⁴

Průběh jako takový byl velmi bedlivě sledován a výsledky byly očekávány s velkým napětím. Důvodem nebylo jen to, že se jednalo o volby po dlouhé době. Předtím poslední volby proběhly v roce 1911 a jednalo se o volby do říšského sněmu. Ale tyto volby měly také zjistit, jaká je aktuální voličská podpora pro jednotlivé politické strany a také

⁸¹ Lýdia DRENČKOVÁ, *Ženy ve volbách první Československé republiky (1918-1938)* [online], disertační práce, Olomouc: Univerzita Palackého, 2016, dostupné z: <https://theses.cz/id/o7n17r/> [cit. 2. 3. 2025].

⁸² Dana MUSILOVÁ, *Z ženského pohledu...*, 2007, str. 33.

⁸³ Miroslav BUCHVALDEK, *Československé dějiny v datech*, Praha 1986, s. 388-389.; Zdeněk KÁRNÍK, *České země v éře První republiky (1918-1938)*, 1. díl., Praha 2003, s. 68-70.

⁸⁴ Martin RYŠÁNEK, *Obecní volby roku 1919 v Československu s přihlédnutím k předchozímu správnímu vývoji* [online], bakalářská práce, Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, 2012, dostupné z: <https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/51276/130067376.pdf> [cit. 2. 3. 2025], s. 29.

otestovat, že demokratické hlasování na půdě nového státu může proběhnout bez jakýchkoli okolků.

7.2.2 Politická situace a hlavní politické strany

Výsledky voleb potvrdily absolutní početní i procentuální převahu žen voliček nad muži. Z celkového počtu voličů (5 052 184) bylo 2 747 974 žen (54,4 %) a 2 304 210 mužů (45,6 %). Volební účast byla vysoká – žen voliček se zúčastnilo 92,5 %, mužů 90,4 %. Nejvyšší volební účast žen (94,4 %) byla v župě Louny, nejnižší (91 %) v Praze. Celkově tyto první komunální volby naznačovaly budoucí vliv žen v politice a jejich aktivní zapojení do demokratických procesů.⁸⁵

Souhrnný údaj o rozdělení mandátů v obecních zastupitelstvech není k dohledání. Vzhledem k četnosti poměrně malých volebních obvodů můžeme jen hádat, do jaké míry se celoplošné výsledky shodovaly se samotnými mandáty. Jak již výše uvádím, nejdůležitějším výsledkem těchto voleb bylo zjištění podpory celého státu. Vzhledem k tomu, že vláda státu vedla převážně česká část československé vlády, měly rozhodující vliv hlasy českých stran. To vedlo k několika očekávaným jevům.

Bylo potvrzeno poválečné „levicové smýšlení“ obyvatel a související nárůst podpory socialistickým stranám po rozšíření volebního práva. Dvě nejvýznamnější socialistické strany získaly dohromady podporu skoro 50 %. Národní demokracie, která výrazně dominovala celé celonárodní koalici, se ve výsledcích ukázala jako velmi okrajová skupina. Republikánská strana dokázala získat uspokojivou podporu, což vedlo k legitimizování jejího dosavadního působení. Při prvním součtu hlasů byla na třetím místě (15,3 %), avšak po přepočítání se přesunula na místo druhé s 20,5 %. Tímto byla rozdělena většinová voličská podpora a mohly tak nastoupit relevantní změny ve vládě.⁸⁶

7.3 První parlamentní volby s účastí žen

První parlamentní volby na sebe po těch do obecních zastupitelstev nenechaly dlouze čekat. Bylo nutné nový stát stabilizovat, uklidnit situaci v pohraničí a vyřešit ozbrojené konflikty se sousedy. První volby do Poslanecké sněmovny Národního shromáždění se konaly 18. dubna 1920, do Senátu poté o týden později.

⁸⁵ *Československá statistika. Svazek 1: Volby do Národního shromáždění v dubnu roku 1920 a všeobecné volby do obecních zastupitelstev v Čechách, na Moravě a ve Slezsku v červnu roku 1919*, Praha: Státní úřad statistický, 1922, s. 31–39.

⁸⁶ Martin RYŠÁNEK, *Obecní volby 1919...*, 2012, s. 31.

Zákonodárnou moc v Československu představovalo dvoukomorové Národní shromáždění, které se skládalo z Poslanecké sněmovny a Senátu. Poslanecká sněmovna měla 300 členů volených na šestileté období, přičemž možnost volby do této komory náleželo občanům starším 21 let. Kandidovat do sněmovny mohli občané od 30 let, a to bez ohledu na pohlaví. Poslanecká sněmovna měla klíčovou roli v legislativním procesu, jelikož jí příslušelo konečné rozhodnutí o zákonech. Senát jako horní komora disponoval 150 členy volenými na osmileté funkční období. Aktivní volební právo pro volby do Senátu náleželo občanům od 26 let, pasivní volební právo bylo podmíněno dosažením věku 45 let.

Na základě všeobecného volebního práva se první volby konaly již v letech 1907 a 1911, avšak v těchto volbách mohli volit pouze muži. Právě volební účast žen v roce 1920 představovala revoluční moment nejen v československém kontextu, ale i v mezinárodním měřítku. Zatímco v některých evropských zemích ženy stále neměly volební právo, v Československu nejen volily, ale také kandidovaly.⁸⁷

V parlamentních volbách zvítězila Československá sociálně demokratická strana dělnická, jejíž volební agitace se nesla ve znamení vyhrocené rétoriky boje mezi kapitalismem a socialismem. „*Pracující lidé československý! První parlamentární volby v republice budou velikým změřením sil mezi kapitalismem a socialismem. Každý se musí rozhodnout, v kterém táboře je jeho místo...*“ apelovalo tehdejší volební provolání sociální demokracie.⁸⁸ Možná i díky tomuto postoji získala více než 26 % hlasů, což jí vyneslo 74 mandátů. Na druhém místě se umístila Československá strana lidová s téměř 12 % hlasů, následovaná německými sociálními demokraty, kteří obdrželi 11 %. Čtvrtou příčku obsadila Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu s 10 %, avšak díky spojení s poslanci Slovenské národní a rolnické strany se jejich poslanecký klub rozrostl na 40 členů a stal se druhým největším v Národním shromáždění. Pátí skončili českoslovenští národní socialisté s více než 8 %, zatímco národní demokraté získali něco přes 6 % hlasů.⁸⁹

V Národním shromáždění, které mělo celkem 450 poslanců, zasedlo méně než dvacet žen. Přesto jejich přítomnost znamenala symbolickou změnu v dosavadním vývoji

⁸⁷ Josef MLEJNEK jr., *Před sto lety si Čechoslováci poprvé vybírali zástupce do svého parlamentu, pak nastala vcelku šťastně řízená divočina* [online], *Deník N*, 18. 4. 2020 [cit. 3. 3. 2025]. Dostupné z: <https://denikn.cz/342843/>

⁸⁸ Tamtéž.

⁸⁹ Tamtéž.

československé politiky – poprvé v dějinách země se ženy nejen účastnily voleb jako voličky, ale také se aktivně podílely na legislativní činnosti.⁹⁰ Vládu tzv. rudozelené koalice sestavil sociální demokrat Vlastimil Tusar. Jednalo se však o menšinový kabinet, který kvůli pokračující radikalizaci a rostoucímu vlivu bolševického křídla v sociální demokracii nevydržel dlouho a v září musel rezignovat.⁹¹

7.3.1 Postavení žen na kandidátkách

I přesto že ženy získaly volební právo, o zastoupení jako takovém můžeme hovořit opravdu v omezené míře. Stranické kandidátky odrážely nejen ideologické postoje jednotlivých uskupení, ale i hluboce zakořeněné stereotypy vůči ženám, které jim v politice nepřály. I když se většina stran hlásila k rovnosti, realita jejich zastoupení byla opačná. Ženy se objevovaly na kandidátkách spíše výjimečně a často na nevolitelných místech. Menšina stran byla otevřena a také ochotna ženy zařadit mezi skutečné lídry kandidátních listin, což se následně odrazilo i na jejich nízkém počtu v poslaneckých lavicích.

Přestože většina politických stran do voleb nasadila alespoň jednu ženu, jejich postavení můžeme brát spíše jako symbolické. Ženy sice figurovaly, ale obvykle na nevolitelných pozicích. Pouze pět z deseti politických subjektů zařadilo na své kandidátky tři a více žen a zároveň jim poskytlo reálnou šanci na zvolení.⁹²

Do voleb se zapojilo několik politických stran s kandidátkami ženského pohlaví – nejvíce jich postavila Německá demokratická strana svobody, a to osm. Národní demokracie, českoslovenští socialisté a lidová strana zařadily po šesti ženách. Z hlediska skutečných šancí na zvolení však zaujali pouze českoslovenští socialisté, kteří jako jediní umístili dvě ženy na přední, tedy volitelná místa kandidátní listiny.⁹³

7.3.2 První zvolené ženy v parlamentních volbách (počet a stranická příslušnost)

V prvních parlamentních volbách bylo do Národního shromáždění celkově zvoleno 281 členů Poslanecké sněmovny a 142 členů Senátu.⁹⁴ Výsledky voleb odrážely politickou rozmanitost tehdejšího Československa, přičemž jednotlivé strany získaly různý počet mandátů.

⁹⁰ MLEJNEK, *Před sto lety, Deník N*, 18. 4. 2020.

⁹¹ Tamtéž.

⁹² Dana MUSILOVÁ, *Z ženského pohledu...*, 2007, s. 44.

⁹³ Tamtéž, s. 43.

⁹⁴ *Ročenka Národního shromáždění republiky československé*, roč. 1920, č. 1919–1920, s. 52–53.

V Poslanecké sněmovně největší zastoupení získali sociální demokraté se 74 poslanci, následovala Československá strana lidová s 33 mandáty a Republikánská strana československého venkova, která obsadila 28 křesel. Slovenská strana národní a rolnická získala 12 poslanců.⁹⁵

V Senátu dominovala Československá socialistická demokratická strana dělnická, která získala 41 senátorských mandátů. Republikánská strana československého venkova obsadila 19 míst, Československá strana lidová získala 18 senátorů. Národní demokracie a Československá strana socialistická měly po 11 senátorech.⁹⁶

Navzdory nízkému zastoupení na kandidátkách politických stran se do Národního shromáždění v prvních parlamentních volbách dostalo několik poslankyň. Celkový počet však zůstal výrazně nízký, což odráželo tehdejší postavení žen v politickém prostoru i přetrvávající společenské bariéry.

Největší úspěch zaznamenala Československá strana socialistická, která do parlamentu dostala dvě ženy – Luisu Landovou-Štychovou a Františku Zeminovou. Po jedné poslankyni měly Národní demokracie (Eliška Purkyňová), Česká strana sociálně demokratická (Anna Malá), Česká strana lidová (Augusta Rozsypalová) a Republikánská strana československého venkova (Anna Chlebounová). Ostatní strany, přestože na kandidátky ženy zařadily, nedokázaly prosadit jejich zvolení, například Deutsch-dem Freiheitspartei, která měla osm kandidátek, však neuspěla ani s jedinou z nich.⁹⁷

Za zmínku stojí také umístění žen na kandidátkách. Ačkoliv některé strany nominovaly vyšší počet kandidátek, často jim přidělovaly nevolitelná místa. Výjimkou byla například Národní demokracie, kde se jedna Eliška Purkyňová objevila na druhém místě kandidátky, což jí umožnilo reálnou šanci na vstup do parlamentu.⁹⁸

Zastoupení žen v Senátu bylo ještě slabší než v Poslanecké sněmovně. Celkově kandidovalo jedenáct politických stran, avšak pouze pět z nich nominovalo alespoň jednu ženu. Výjimkou byla Národní demokracie, která na svou kandidátku zařadila dvě ženy, Boženu Vikovou-Kunětickou a Marii Vítkovou.⁹⁹

⁹⁵ *Ročenka Národního shromáždění*, 1920, s. 52-53.

⁹⁶ Tamtéž, s. 53-54.

⁹⁷ Dana MUSILOVÁ, *Z ženského pohledu...*, 2007, s. 44.

⁹⁸ Tamtéž, s. 43.

⁹⁹ Tamtéž, s. 44.

Nepříznivý výsledek zaznamenala i Františka Plamínková, kandidující za Československou stranu socialistickou, která byla v té době již významnou osobností ženského hnutí a zastánkyní rovnoprávnosti žen. Její neúspěch ukázal, že ani silné osobnosti ženské politiky neměly zajištěný vstup do nejvyšších politických struktur.

Jedinou zvolenou ženou do Senátu se tak stala Božena Ecksteinová, která kandidovala za Českou sociálně demokratickou stranu dělnickou a umístila se na druhém místě 24členné kandidátky. Její zvolení bylo výjimečné nejen v kontextu československé politiky, ale i ve srovnání se zbytkem Senátu – v období 1920–1925 zde zasedaly pouze tři ženy. Vedle Ecksteinové se jednalo o Emmu Marii Herzig, lékařku zvolenou za Deutsche Nationalpartei, a Annu Perthen, senátorku německé sociální demokracie.¹⁰⁰

Nízký počet senátorek jasně odrážel tehdejší postavení žen ve společnosti i přetrvávající bariéry v jejich politické účasti. Ačkoliv se některé politické strany odhodlaly k nominaci žen, jejich umístění na kandidátkách často nezaručovalo reálnou šanci na zvolení. Výsledkem bylo, že ženský hlas v Senátu zůstal osamocený a možnosti ovlivnit legislativní procesy byly pro političky značně omezené.

Celkově lze říci, že první volby přinesly ženám sice jen omezený, ale přesto důležitý vstup do vysoké politiky. Většina poslankyň se rekrutovala ze stran, které měly blízko k reformní nebo sociálně orientované politice, zatímco konzervativnější nebo německé politické subjekty ženy na volitelných místech téměř neprosazovaly. Tento trend naznačoval budoucí vývoj ženského zastoupení v československé politice a ukazoval na důležitost vnitrostranických strategií při prosazování ženských kandidátek.

7.3.3 Společenské a politické přijetí političek po volbách 1920

Od prvních týdnů fungování Revolučního národního shromáždění se ženy aktivně zapojovaly do legislativní činnosti – ať už jako autorky vlastních návrhů, nebo jako spoluautorky předloh svých kolegů. Nejvýraznější roli v tomto ohledu sehrály Luisa Landová-Štychová a Františka Zeminová, které byly aktivní jak při práci ve výborech, tak v parlamentním plénu.

První československé poslankyně, stejně jako jejich mužští kolegové, byly součástí různých politických frakcí a měly povinnost hájit zájmy stran, které je do parlamentu vyslaly. Přestože jim bylo v parlamentním prostředí formálně přiznáno rovné postavení,

¹⁰⁰ Dana MUSILOVÁ, *Z ženského pohledu...*, 2007, s. 157.

oslovování v mužském rodě bylo jen jedním z mnoha znaků, které potvrzovaly, že vstoupily do prostoru primárně utvářeného a ovládaného muži.

Brzy však vyvstala otázka, nakolik mohou ženy ve vrcholné politice skutečně uspět. Dominantně mužské prostředí se ukázalo jako výrazná překážka – nejen symbolická, ale i praktická. V debatách se poslankyně střetávaly s politickými veterány, mezi nimiž byli bývalí poslanci říšské rady, renomovaní právníci či lékaři. Pouze jediná z nich, Alice Masaryková, měla srovnatelné akademické vzdělání a intelektuální kapitál, který by jí umožňoval vést odbornou diskusi na stejné úrovni. Její působení v parlamentu však bylo krátkodobé, neboť se záhy stáhla z politického života a věnovala se především sociální práci a vzdělávání. Ostatní poslankyně se tak musely spoléhat především na své praktické zkušenosti, získané během let veřejné a politické činnosti.¹⁰¹

Jejich působení v prvním československém parlamentu tak nelze hodnotit pouze optikou počtu předložených návrhů či úspěšně přijatých zákonů. Daleko významnější bylo, že svou přítomností zpochybnily dosavadní politické normy a postupně si vydobily právo na respekt – nejen jako jednotlivkyně, ale jako představitelky ženské části společnosti. I když se v praxi potýkaly s předsudky a často musely dokazovat svou kompetentnost mnohem důrazněji než jejich mužští kolegové, jejich práce položila základ pro další generace političek, které už nemusely bojovat o samotnou legitimitu svého působení ve vrcholné politice.

7.4 Proměna veřejné reflexe ženské volební účasti v letech 1919–1920

První komunální volby roku 1919 a následné parlamentní volby v roce 1920 představovaly zásadní milníky v československé demokratizaci, a především v emancipaci žen. Zatímco komunální volby byly historicky první příležitostí, kdy ženy mohly volit i být voleny, parlamentní volby ukázaly, jak si jednotlivé strany osvojily novou realitu a jak veřejnost i média na tuto změnu reagovaly.

7.4.1 Emancipace žen jako společenský milník

Rok 1919 byl ve znamení prvního testu nově získaného volebního práva žen. Reakce tisku a veřejnosti na komunální volby ukazují, že účast žen byla přijata s určitou mírou nedůvěry, ale zároveň s obdivem. Večerní České slovo ocenilo, že „*ženy-voličky nezklamaly*“, a konstatovalo, že šly „*v imposantní většině s pokrokovými stranami*.“¹⁰²

¹⁰¹ Dana MUSILOVÁ, *Z ženského pohledu...*, 2007, s. 33.

¹⁰² *Večerní České slovo*, 16. 6. 1919, roč. 11, č. 132, s. 3.

Také Alma v *Ženském světě* vyzdvihla, že předpovědi odpůrců volebního práva se nenaplnily, neboť ženy se neukázaly jako základ klerikálního voličstva, jak mnozí očekávali.¹⁰³

V roce 1920 se téma ženské volby přetavilo do souboje ideologií. Pravice akcentovala národní a morální hodnoty, levicové strany naopak apelovaly na sociální situaci žen. Deník *Osvěta lidu* to shrnul výrokem: „První budou apelovati na vaši bídu hmotnou... druzí budou se dovolávati vašeho citu náboženského... Nevěřte ani jednům, ani druhým!“¹⁰⁴

7.4.2 Mediální a stranická manipulace

Zatímco v roce 1919 se diskuse soustředila na samotnou legitimitu a smysl ženského hlasování, v roce 1920 se ženy staly objektem cílené politické agitace. Případ manipulace s výrokem Aloise Jiráka v *Národních listech*, který byl následně dementován, odhalil snahu pravicových stran instrumentalizovat kulturní autority pro vlastní zisk. Podobně levicový tisk jako *Právo lidu* apeloval na ženy, aby nepodlehly „plačtivým letákům“ Kramářovy strany.¹⁰⁵

V roce 1919 byly hlavním tématem spíše principy a rovnost – *Národní listy* tehdy napsaly, že ženám bylo volební právo přiznáno „ne jakožto benevolence a zvláštní ústupek ze strany mužů, nýbrž jakožto věc samozřejmá“.¹⁰⁶ Oproti tomu v roce 1920 dominovaly ideologické střety, kdy žena nebyla jen novou občankou, ale především cílem stranické mobilizace.

7.4.3 Symbolický význam voleb a ženské participace

Zatímco v roce 1919 měla účast žen silně symbolický charakter, jak výstižně formulovala Vlasta Borovičková obrazem „volební účasti rozechvělých matek a babiček.“¹⁰⁷ Naopak rok 1920 ukázal, že ženy už nejsou jen novinkou, ale trvalou součástí volební arény. Média jako *Venkov* nebo *Lidové noviny* v nich viděla nejen matky národa, ale aktivní občanky schopné rozhodovat o státním směřování.

Venkov, tiskový orgán agrární strany, například představil venkovské ženy jako skutečné hrdinky minulosti – ženy, které „v době války hospodařily samy na půdě“, „vládly

¹⁰³ *Ženský svět*, 1919, roč. 23, č. 11–12, s. 181–182.

¹⁰⁴ *Osvěta lidu*, 17.4.1920, roč. 23, č. 28, s. 3

¹⁰⁵ *Právo lidu*, 16.4.1920, roč. 29, č. 90, s. 6

¹⁰⁶ *Národní listy*, 14. 2. 1919, roč. 59, č. 39, s. 1.

¹⁰⁷ *Ženský svět*, 1919, s. 181–182.

a spravovaly rodinu“ a díky těmto zkušenostem měly „neporovnatelně lépe rozumět správě a vládě nad národem a státem“ než jejich městské protějšky. Jejich volební rozhodování mělo být vedeno především „zájmem o československé půdy“ a tradicemi „selské ženy“, čímž se vytvářel ideál zodpovědné, vlastenecky smýšlející voličky pevně zakořeněné v národní půdě a hodnotách.¹⁰⁸

Podobně *Lidové noviny* deklarovaly přesvědčení, že československé ženy *„nepůjdou ani za Fráňou Zeminovou, ani za soudružkou Grimmichovou“*, ale že *„naše ženy budou volit národně-demokraticky.“¹⁰⁹* Tento názor reflektoval snahu určitým způsobem řídit a rámovat ženské politické chování v duchu konzervativních, národně orientovaných ideálů.

7.4.4 Rozmanitost ženského hlasu

V obou volbách se ukázalo, že ženy netvoří ideologicky homogenní skupinu. V roce 1919 se objevila kritika přílišného zjednodušování – Marie Majerová tvrdila, že *„česká žena stvořila za jediný den rudé Čechy“*, což Alma odmítla jako přehnané.¹¹⁰ Také v roce 1920 strany přistupovaly k ženám různě – od národně orientovaných obrazů selských žen až po varování před duchovními zrádkyněmi národa.

Z komparace reakcí veřejnosti na první komunální volby roku 1919 a parlamentní volby roku 1920 vyplývá, že vstup žen do politického prostoru nebyl jen právní formalitou, ale skutečně transformační událostí pro československou společnost. Způsob, jakým byly ženy vnímány – i jak se samy aktivně zapojovaly – vypovídá o hlubokých proměnách v hodnotových rámcích společnosti a o napětí mezi tradičními a moderními představami o ženské roli.

V roce 1919 ženy symbolicky vstoupily na scénu jako rovné občanky. Byla to doba očekávání, optimismu i obav. Média často reflektovala jejich účast jako událost téměř rituální – výraz historického zlomu, kdy ženy přestaly být pasivními objekty dění a staly se jeho aktivními tvůrkyněmi. Vyzývání jejich morální síly, oběti a přínosu během války ukazuje, jak silně byl tento okamžik spojován s ideou spravedlivé nápravy minulých křivd.

¹⁰⁸ *Venkov*, 4.4.1920, roč. 15, č. 81, s. 1

¹⁰⁹ *Lidové noviny*, 16.4.1920, roč. 28, č. 191, s. 3

¹¹⁰ *Ženský svět*, 1919, s. 181–182.

Avšak jen o rok později se ukázalo, že emancipační étos roku 1919 narazil na realitu politického boje. Zatímco v roce 1919 bylo volební právo žen přijato v zásadě s konsenzem napříč politickým spektrem, v roce 1920 se ženy staly cílem intenzivní propagandy, manipulace a ideologického zneužití. Různé politické tábory si je přetvářely podle svých potřeb – jako nositelky národní morálky, oběti sociální bídy či jako možné přísluhovačky klerikalismu nebo revoluce.

Tento posun zároveň ilustruje rychlé „normalizování“ ženské politické přítomnosti. To, co bylo v roce 1919 vnímáno jako výjimečné a slavnostní, se v roce 1920 stalo součástí běžného politického života – byť stále s prvky nedůvěry a paternalismu. Přesto právě tímto vývojem ženy dosáhly určité míry uznání: staly se natolik politicky relevantní, že je již nebylo možné ignorovat. Jejich hlas se stal objektem soutěže, náklonnosti i obav.

Významné je i to, že ženy v obou volbách prokázaly vlastní agenturu. Nešlo jen o to, že volily – ale že vstupovaly do veřejného diskurzu, kritizovaly postoje stran, vystupovaly jako kandidátky, diskutovaly o svých právech i společenském postavení. Tím se ženská otázka přestala omezovat na oblast zákonodárství a začala být chápána jako kulturní, ideová a praktická součást veřejného prostoru.

Z hlediska historické perspektivy tak komunální a parlamentní volby představují dvě fáze jedné proměny: první impuls k rovnosti a následný boj o její naplnění v podmínkách reálné politiky. Tento proces byl a zůstává symptomatický i pro pozdější vývoj ženské participace v české politice – střídání naděje, zklamání, vnitřního posilování i institucionalizace ženského hlasu jako nenahraditelné součásti demokratického systému.

8 Počet žen v československém parlamentu

V československém parlamentu se počet žen od vzniku republiky v roce 1918 až do začátku druhé světové války v roce 1939 se pohyboval poměrově na nízké úrovni, avšak vykazoval patrný růst. V RNS (1918-1920) zasedlo 10 žen, což k v poměru k celkovému počtu 256 členů čítá přibližně 2,56 %.¹¹¹ Toto bylo dáno hned z několika důvodů. Vznikem nového státu a také snahou zapojit ženy do politického života v duchu ideálů demokracie.

V řádných volbách do prvního parlamentu v roce 1920 bylo zvoleno 15 žen do Poslanecké sněmovny, což představovalo zhruba 5,3 % ze 284 celkových poslanců. V druhém volebním období (1925–1929) tento počet klesl, ženy měly 10 mandátů v Poslanecké

¹¹¹ Dana MUSILOVÁ, *Z ženského pohledu...*, 2007, s. 154.

sněmovně z celkového počtu členů 300, což činilo 3,33 %. K mírnému nárůstu došlo až ve třetím volebním období (1929–1935), kdy počet poslankyň vzrostl na 13, což odpovídalo přibližně 4,3 % z celkového počtu 303 zákonodárců. Ve čtvrtém a posledním volebním období (1935–1939) jsou zde patrné postupné zákazy ženám být součástí politického dění, a proto počet žen v Poslanecké sněmovně činil 9 poslankyň, což bylo v poměru k celkovému počtu 301 poslanců zhruba 3 %.¹¹²

V senátních klubech byl podíl žen v letech 1918-1939 obecně nižší než v Poslanecké sněmovně. V první volebním období Senátu zasedly pouze 4 ženy. Tento počet senátorek zůstal stejný i v druhém volebním období. Mírný nárůst sledujeme až ve třetím volebním období, kdy počet senátorek stoupl na 7. Avšak v posledním volebním období mezi lety 1935-1939 počet klesl na 5.¹¹³

8.1 Sociální a regionální původ politiků

Při zkoumání regionálního původu politiků, které zasedaly v Senátu či Poslanecké sněmovně první Československé republiky, je patrné, že pocházely z různých částí Československa. Přesto lze pozorovat určité nerovnoměrnosti v jejich zastoupení. Nejvíce politiků pocházelo z Čech, především z Prahy, případně se do hlavního města později přestěhovaly. Tento trend lze vysvětlit tím, že Praha byla politickým a kulturním centrem republiky, kde bylo možné se aktivně zapojit do politického života a získat nezbytné kontakty. Z Moravy pocházelo také několik významných politiků (Božena Macháčová-Dostálová), zatímco zastoupení Slovenska bylo výrazně slabší. Doposud se podařilo dohledat pouze jednu slovenskou političku, Gizelu Kollárikovou ze Žiliny, která byla poslankyní ve volebním období 1925-1929.

Sociální původ politiků byl poměrně různorodý, avšak lze vyzorovat určité společné znaky. Velká část z nich pocházela z dělnických rodin a v průběhu života také sama pracovala v dělnických profesích. Toto si můžeme uvést na příkladu Anežky Hodinové-Spurné, které pracovala jako dělnice ve firmě Sellier a Bellot (zbrojní průmysl). Mezi političkami však byla také silně zastoupena skupina žen, které působily jako úřednice. Jedním z příkladů je Ludmila Pechmanová-Klosová, která pracovala jako poštovní

¹¹² Ročenka Národního shromáždění Republiky československé, Praha, 1920, 1926, 1930, 1936.

¹¹³ Tamtéž.

úřednice. Další významnou profesní skupinu tvořily učitelky, mezi nimi například Františka Plamínková či Josefa Rosolová Chleborádová.¹¹⁴

V parlamentu se vyskytovalo i několik žen s vysokoškolským vzděláním. Mezi ně patřila Anna Vetterová-Bečvářová, která vystudovala filozofickou fakultu Univerzity Karlovy, Marie Tumlířová, která získala titul doktorky technických věd (Ing. dr.). dále poté Emma Maria Herzig, která byla lékařkou v oboru gynekologie a psychiatrie a v neposlední řadě Alice Masaryková (PhDr.). Přestože vysokoškolsky vzdělaných žen bylo v parlamentu méně, jejich přítomnost dokládá postupný vzestup žen v akademické sféře a jejich narůstající vliv ve veřejném životě.¹¹⁵

8.2 Srovnání s celkovým počtem zákonodárců

Při srovnání počtu žen s celkovým počtem poslanců a senátorů je patrné, že početní zastoupení za sledované období bylo ve vztahu k počtu menšinové. Jedním z hlavních důvodů, proč zastoupení žen v československém parlamentu bylo nízké, bylo to, že většina politických stran upřednostňovala muže jako kandidáty svých stran. A ačkoli se ženám povedlo získat rovné volební právo, tak nikdy neměly dostatečně silný hlas k tomu, aby se politice věnovaly, tak jako se jí věnovali muži. Zákonodárkyně se již od počátku své parlamentní činnosti zaměřovaly na témata ženám více blízká – sociální a vzdělávací témata. Jejich postavení bylo omezeno nejen společenskými stereotypy ale také preferencemi voličů.

8.3 Vývoj a trendy

Zastoupení žen v československé parlamentní politice mezi lety 1918 a 1938 odráželo širší společenské a politické proměny. Přestože Československo patřilo mezi první státy s volebním právem pro ženy, jejich reálné zapojení do politiky zůstávalo omezené. Výraznější zastoupení měly především v levicových stranách, zatímco konzervativnější strany jim poskytovaly méně prostoru.

Další rozdíly lze sledovat mezi Poslaneckou sněmovnou, která reflektovala politickou dynamiku a byla ženám přístupnější, a Senátem, jenž si uchovával konzervativnější charakter. Ve 30. letech pak jejich politické angažmá oslabily autoritativní tendence, rostoucí exekutivní moc a pravicový nacionalismus, což vedlo k postupnému ústupu žen z veřejného života.

¹¹⁴ Dana MUSILOVÁ, *Z ženského pohledu...*, 2007, s. 96-121.

¹¹⁵ Tamtéž, s. 96-121.

Pokud nehovoříme čistě o celkovém početním vývoji žen v politice, můžeme také sledovat trend vyššího počtu žen v Poslanecké sněmovně oproti Senátu. Toto mohlo zapříčinit to, že Senát jako takový byl vnímán jako konzervativnější instituce, kde vystupovali spíše starší a tradičně smýšlející politici. Načež Poslanecká sněmovna reflektovala aktuální politické změny a dynamiku společnosti, což ženám umožňovalo o něco snazší přístup.

Při pohledu na jednotlivé politické strany je patrné, že největší zastoupení žen měly levicové strany. Čs. sociálně demokratická strana dělnická (ČSDS) měla mezi poslanci i senátory nejvyšší počet žen – v období 1920-1925 měly například 4 poslankyně a 1 senátorku. Také Komunistická strana Československa (KSČ) měla v průběhu let několik žen ve svých řadách, ačkoliv jejich počet byl nižší než u sociální demokracie. Naopak pravicově orientované strany, mezi které patřila Čs. národní demokracie (ČND) měly ženské zastoupení výrazně nižší nebo žádné. Čs. strana lidová (ČSL), která se profilovala jako středová politická síla, měla v této oblasti rovněž omezené zastoupení žen.¹¹⁶

Pokud budeme tedy hovořit o celkovém počtu žen v průběhu let v Národním shromáždění podle politické příslušnosti, tak největší počet žen měla ČSNS, kde počet čítá 16 žen. Následovala KSČ s 15 ženami, ČSDS se 12, DSAP s deseti, RSZML se sedmi a ČND se čtyřmi. V DNP byly dvě ženy, zatímco v ČSL a NS měla každá z těchto stran pouze jednu ženskou zástupkyni.¹¹⁷

Pokud se jmenovitě podíváme na jednotlivé političky tak za ČSNS, kde zasedalo nejvíce žen můžeme hovořit o Františce Zeminové, poslankyně v letech 1920–1939, a Františce Ferdinandě Plamínkové, která působila jako senátorka v období 1925–1939.¹¹⁸

Následovala KSČ s jmény jako Luisa Landová-Štychová, která byla poslankyní v letech 1925–1929, a Anežka Hodinová-Spurná, jež zastávala poslanecký mandát v období 1929–1938.¹¹⁹

¹¹⁶ Ročenka Národního shromáždění Republiky československé. Praha, 1920, 1926, 1930, 1936.

¹¹⁷ Tamtéž.

¹¹⁸ Tamtéž.

¹¹⁹ Tamtéž.

Mezi ženské zástupkyně za ČSDS patřila například Betty Karpíšková, jež zasedala v letech 1920–1929 jako poslankyně a mezi lety 1929–1939 jako senátorka. Za DSAP působila Maria Deutsch, která vykonávala mandát poslankyně v letech 1920–1925.¹²⁰

Za RSZML bezpochyby patřila k nejvýraznějším představitelkám Anna Chlebounová, která působila jako poslankyně v letech 1920–1929 a následně jako senátorka v období 1929–1935. V rámci ČND lze zmínit například Elišku Purkyňovou, jež vykonávala poslanecký mandát v letech 1920–1925, a Boženu Vikovou-Kunětickou, která byla zvolena senátorkou v roce 1925.¹²¹

Mezi pouhé dvě ženské zástupkyně DNP patřily Josefína Weber, která působila v letech 1915–1929, a senátorka Emma Maria Herzig, jež zastávala mandát v období 1920–1925. ČSL měla ve svých řadách jedinou poslankyni, Augustu Rozsypalovou, jež vykonávala mandát v letech 1920–1925. Podobně i v NS zasedala pouze jedna žena, Anna Vetterová-Bečvářová, která působila jako senátorka v letech 1935–1939.¹²²

Zastoupení žen v československém parlamentu mezi lety 1918 a 1939 bylo sice nízké, avšak jeho vývoj odrážel jak společenské proměny, tak i politické klima daného období. Ačkoliv československá republika patřila k prvním státům, které ženám přiznaly volební právo, jejich reálné uplatnění v zákonodárných sborech zůstávalo značně omezené. Klíčovou roli v tomto směru hrály především levicové politické strany, které byly ochotnější nominovat ženy na volitelná místa, zatímco pravicové a konzervativní subjekty je vnímaly spíše jako výjimky.

Vývoj početního zastoupení žen v parlamentu vykazoval mírné výkyvy, přičemž maximální hodnoty dosahoval ve třetím volebním období (1929–1935), kdy zasedalo třináct poslankyň.¹²³ Senát byl pro ženy ještě hůře dostupný, což souviselo nejen s jeho konzervativnějším charakterem, ale i s odlišným způsobem voleb a delším funkčním obdobím. Přesto se ve třetím volebním období podařilo proniknout sedmi ženám.¹²⁴

Přestože meziválečné období nepřineslo zásadní průlom v otázce rovného zastoupení žen v parlamentu, nelze opomenout, že se jednalo o důležitou fázi postupné emancipace žen ve veřejném prostoru. Přítomnost žen v zákonodárných sborech, byť početně omezená,

¹²⁰ Ročenka Národního shromáždění Republiky československé. Praha, 1920, 1926, 1930, 1936.

¹²¹ Tamtéž.

¹²² Tamtéž.

¹²³ Tamtéž, 1929, s. 123–129.

¹²⁴ Tamtéž, 1929, s. 197–206.

představovala důležitý krok k jejich politické participaci a ovlivnila budoucí diskurz o jejich roli ve společnosti. Skutečná rovnost v zastoupení se sice v tomto období nepodařila dosáhnout, avšak právě tehdejší političky položily základy pro další vývoj a legitimizovaly účast žen v politickém rozhodování.

9 Politické strany a ženská otázka v meziválečném Československu

Ve volbách nebyla důležitá nejen role ženy jako političky, ale také ženy jako voličky a s jejich hlasy musely politické strany počítat. Důležitou roli v celém volebním procesu hrály také ženské organizace jednotlivých politických stran. Některé z nich existovaly ještě před válkou, další vznikaly společně s Československem. Strany, které měly již před válkou ve svém programu řešení ženské otázky, využívaly této skutečnosti ve volebních programech či v samotných volbách. Ve svých programech nabízely lepší postavení pro ženy, a to jak v oblasti sociální, občanské, tak i v té pracovně právní. V tomto směru se nejvýrazněji profilovali českoslovenští a němečtí sociální demokraté a národní socialisté, stranou ale nezůstávaly ani aktivistky národně demokratické strany.

Programy socialistických stran kladly důraz na rovnost žen a mužů ve všech oblastech života, včetně rodiny, pracovního prostředí a politické sféry. V počátečních letech Československa se jejich požadavky zaměřovaly především na zmírnění hospodářské krize, zajištění efektivního zásobování, reformu manželského práva, legalizaci interrupce a odstranění reglementované prostituce. České sociálnědemokratické političky hájily zájmy českých dělnických žen, zatímco jejich německé kolegyně se soustředily na podporu německých dělnic. Později vzniklá Komunistická strana Československa podřídila otázku ženské emancipace ideologii proletářského internacionalismu. Právě v tomto prostředí se začal formovat koncept tzv. „*nové ženy*“, jehož myšlenkové základy rozvinula již před vznikem KSČ spisovatelka a publicistka Marie Majerová.

Prosazování právní rovnosti žen v Národním shromáždění bylo primárně iniciováno politickými stranami socialistického bloku. Klíčovou úlohu v tomto procesu sehráli národní socialisté a anarchokomunisté.¹²⁵ Již v období první republiky byla národně

¹²⁵Andrea BĀRŠOVÁ, *Emancipace žen, první světová válka a československá národní revoluce 1918/1919*, disertační práce, Praha: Univerzita Karlova, 2015, s. 23. — Anarchokomunisté jsou zastánci ideologie usilující o společnost bez státu a soukromého vlastnictví výrobních prostředků, založené na dobrovolné spolupráci a rovnosti. Viz *Anarchokomunismus*, in: *Wikipedie: otevřená encyklopedie* [online], dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Anarchokomunismus> [cit. 24. 4. 2025].

socialistická strana centrem působení mnoha výrazných osobností angažovaných v otázce ženské emancipace.

Zásadní důraz na postavení žen však strana kladla již ve svém prvním programovém dokumentu, tzv. Kľofáčově programu, přijatém na jejím prvním sjezdu dne 15. dubna 1898. Tento program se hlásil k „řešení otázky sociální v mezích národních“ a otevřeně prosazoval rovná práva žen a mužů. V jeho politické části byl formulován požadavek na „všeobecné, rovné, přímé a tajné hlasovací právo pro každého dospělého bez rozdílu pohlaví do všech sborů zastupitelských“ a rovněž na zrovnoprávnění žen ve všech oblastech života. V sociální části program obsahoval návrhy na ochranu pracujících žen, včetně zákazu práce šestinedělek a zákazu zaměstnávání žen a dětí ve zdravotně závadných provozech. Kulturní a mravní část programu se zaměřovala na zahrnutí žen do mravní výchovy, boj proti alkoholismu a prostituci odstraněním jejich příčin a na potírání „frivolní a schválné nudy“, včetně obscénních vyobrazení.¹²⁶

V rámci ženského hnutí se profilovaly dva hlavní ideové proudy, liberální a socialistický. Liberální směr zastupoval především zájmy vzdělaných a ekonomicky aktivních městských žen, zatímco socialistický se soustředil na práva dělnic. Ačkoli tyto proudy formulovaly své požadavky odděleně, shodovaly se v klíčových otázkách, jako byla ochrana mateřství, reforma manželského a rodinného práva, zlepšení přístupu žen ke vzdělání, jejich rovnoprávné postavení v politických stranách, boj proti alkoholismu a prostituci či reforma chudinské péče.¹²⁷

Národní socialistky sehrály v prvních letech Československé republiky klíčovou roli v prosazování rovnoprávnosti žen. Mezi jejich nejvýznamnější představitelky patřily Františka Plamínková, Františka Zeminová a další političky, které se aktivně podílely na formování legislativních a společenských změn vedoucích k emancipaci žen. Přestože vztah Františky Plamínkové k národně socialistické straně nebyl vždy jednoznačný, její působení v oblasti ženských práv bylo zásadní pro vývoj československé politiky v meziválečném období.

Národní demokratky patřily mezi aktivní zastánkyně ženských práv již před první světovou válkou. Požadavky na politickou a ekonomickou rovnost žen a mužů, bezplatné

¹²⁶ 1898, 15. dubna. První program národně-sociální strany (tzv. Kľofáčův) přijatý na I. řádném sjezdu strany v Praze, in: Josef HARNA, *Politické programy českého národního socialismu*, Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1998, s. 36-39.

¹²⁷ Dana MUSILOVÁ, *Z ženského pohledu...*, 2007, s. 29.

školství přístupné oběma pohlavím a zákaz prací škodlivých ženskému organismu či příčících se mravnosti se v českém politickém diskurzu výrazněji objevily až v roce 1907. Byly součástí společného programu České strany státoprávní, Strany radikálně pokrokové a České strany národně sociální s názvem, *Co chce česká státoprávní demokracie*.

V rámci Československé národní demokracie, která se formovala po vzniku samostatného státu, vystupovaly její členky jako mluvčí „ženského tábora“. V programu strany, schváleném na ustavujícím sjezdu v březnu 1919, byla zahrnuta klíčová teze liberálního feminismu: „Žena česká budiž vzdělávána k samostatné hospodářské a plné občanské svéprávnosti.“ Tento přístup zdůrazňoval ochranu matek a dětí, zrušení ženského celibátu a nutnost reformy manželského práva.¹²⁸

Národní demokratky, stejně jako jejich mateřská strana, zaujímaly ostrý postoj vůči německému etniku a sovětskému bolševismu, který považovaly za popření Kramářových neoslavistických idejí. Tento ideový rámec se odrážel i v projevech Boženy Vikové-Kunětické, jež ve své politické činnosti propojovala téma ženských práv s nacionalistickou rétorikou. Její koncept „*mateřského nacionalismu*“ zdůrazňoval význam žen-matek pro národní uvědomění, přičemž nacionalistické hledisko postupně získalo nad otázkou mateřství převahu.¹²⁹

Německé politické strany v meziválečném Československu se primárně soustředily na národnostní otázky, avšak věnovaly se i sociální problematice. Významnou roli v této oblasti sehrála například liberecká lékařka Emma Marie Herzig, která jako senátorka v letech 1920–1925 prosazovala zlepšení péče o sociálně znevýhodněné rodičky v Liberci.

Sociální demokratky kladly zvláštní důraz na sociální ochranu pracujících žen, avšak jejich úzká orientace na dělnické prostředí představovala jisté omezení v prosazování širšího spektra ženských práv.

Lidová strana nahlížela na postavení žen primárně v kontextu rodiny, církve a vzdělání. V prvních parlamentních volbách za ni úspěšně kandidovala Augusta Rozsypalová, která se však stala jedinou poslankyní této strany. Po její smrti v listopadu 1925 již žádná

¹²⁸ Program Československé národní demokracie, schválený valným sjezdem strany dne 25. března 1919, Praha, 1919, s. 26; cit. dle: Hana Železná, *Božena Viková-Kunětická na konci cesty?*, in: Marie BAHENSKÁ, Jana MALÍNSKÁ (edd.), *Ženy a politika (1890–1938)*, Praha 2014, s. 206.

¹²⁹ Naše dnešní situace, *Ženský svět*, 1919, č. 5–6, březen 1919, s. 65-67.

další žena za lidovce do parlamentu nekandidovala. To ovšem neznamenalo, že by si strana neuvědomovala význam nově získaných politických práv žen a nutnost oslovit voličky. Již krátce po vzniku republiky proto zřídila ženské ústředí – Radu žen.¹³⁰

Na rozdíl od socialistického tisku se lidovecká periodika, například časopis *Žena* či stranický list *Lid*, nevěnovala v předvolební agitaci tématům, jako bylo zásobování, dražota či výživa matek a kojenců. *Žena* se držela tradičního pojetí oddělených sfér mužské a ženské role ve společnosti, což někdy kontrastovalo s jejím voláním po politické angažovanosti žen, jež bylo prezentováno jako jejich právo i morální povinnost, vycházející z odpovědnosti k rodině a katolické víře.¹³¹

Lidová strana se rovněž ostře vymezovala proti požadavku socialistických stran na odluku církve od státu, který považovala za ponížení důstojnosti žen. Na rozdíl od socialistických i liberálních stran neprosazovala ekonomickou nezávislost žen na manželovi ani finanční podporu matek. Místo toho zdůrazňovala spíše rovnocennost než formální rovnoprávnost žen.

Republikánská strana, která disponovala významným voličským potenciálem, se otázce postavení žen ve svém programu věnovala pouze okrajově. Přesto sehrál Čs. odbor pro zájmy venkovských žen, vedený Marií Zatloukalovou-Coufalovou a Annou Chlebounovou, důležitou roli v předvolebních kampaních.

Poslankyně Anna Chlebounová zdůrazňovala význam volebního práva žen, avšak zároveň trvala na tom, že by se ženy neměly vzdávat svých tradičních rolí hospodyně, matky a manželky. Apelovala především na jejich pracovitost, šetrnost a svornost. Podobně jako lidová strana, i republikáni chápali ženskou roli v rámci oddělených sfér a jejich program do značné míry vycházel z přesvědčení, že politika je doménou mužů. V zásadě nevyklučovali účast žen na politickém životě, avšak hledali argumenty, proč je tato činnost s tradiční rolí žen neslučitelná.¹³²

Tento postoj měl dvě roviny: negativní argumentace zdůrazňovala, že angažmá v politice narušuje primární povinnosti žen, zejména těch vdaných a matek. Naopak pozitivní pojetí vidělo ženy jako morální autority, které mohou politiku kultivovat a obohatit díky svým

¹³⁰ Marie V. FOUSKOVÁ, „Moderní apoštolát našich zásad“: ženský tisk v Československé straně lidové v předvolebním období 1919 a 1920, *Gender, rovné příležitosti, výzkum*, roč. 17, č. 2, 2016, s. 18-20.

¹³¹ Fousková, „Moderní apoštolát našich zásad“, s. 20–22.

¹³² Marie MACKOVÁ, *O senátorce...*, 1998, s. 60.

mateřským a pečovatelským zkušenostem. Jejich role měla spočívat především v řešení sociálních otázek a dalších „ženských“ témat.¹³³

Úspěch žen ve volbách byl výrazně limitován systémem vázaných kandidátek, který umožňoval politickým stranám ovlivňovat rozdělování mandátů. I po vstupu do parlamentu však političky narážely na řadu překážek. Přestože napříč stranami prosazovaly rovnost pohlaví, jejich argumentace často vycházela z analogie mezi státem a rodinou – ženy měly v politice uplatnit své zkušenosti z vedení domácnosti a být morální autoritou v parlamentu. Tento přístup však vyvolával kritiku nejen ze strany mužů, ale i některých žen a neúmyslně přispíval k reprodukci genderových bariér v politice.

Političky se potýkaly s nedostatkem zkušeností v oblasti získávání a udržování moci a nemohly se opřít o širší zastoupení v klíčových stranických strukturách. Myšlenka ženské solidarity byla navíc oslabována stranickými vedeními, pro něž nebylo prioritou hledání konsenzu, ale volební úspěch a porážka politické konkurence. Negativní obraz političek z konkurenčních stran, zejména socialistických, byl posilován stranickými médii. Například katolický tisk ostře kritizoval Luisu Landovou-Štychovou a Fráňu Zeminovou.¹³⁴

Lidovecký časopis *Žena* odmítal liberální feminismus jako morální hrozbu, která by podle něj vedla k úpadku postavení žen ve společnosti. Tento postoj kontrastoval se zkušenostmi z předválečného období, kdy se ukázalo, že solidarita je pro ženy klíčovým faktorem politického úspěchu.¹³⁵

Nejednotnost poslankyň a senátorek napříč politickými stranami, ideologická rozrůzněnost ženského hnutí, odlišné zájmy žen z různých společenských vrstev a jejich organizování podle národnostního klíče představovaly překážku pro dosažení skutečně inkluzivní demokracie.

V rámci sociální demokracie navíc situaci komplikovaly radikální postoje levicového křídla, z něhož se později vytvořila komunistická strana. Tento rozkol zasáhl i přidružené sociálnědemokratické organizace, včetně ženských, kde se postupně prosazovala ideologická linie upřednostňující boj proti demokratickému zřízení před původními cíli spojenými s postavením žen.

¹³³ Marie MACKOVÁ, *O senátorce...*, 1998, s. 70.

¹³⁴ Fousková, „*Moderní apoštolát našich zásad*“, s. 22.

¹³⁵ Tamtéž, s. 23.

10 Oblasti zájmu a agenda prvorepublikových političek

Československé političky v meziválečném období se ve své parlamentní činnosti soustavně věnovaly tématům, která vycházela z každodenní zkušenosti žen a zároveň reagovala na přetrvávající společenské nerovnosti. Jejich agenda odrážela dobový stav společnosti, kde stále převládalo rozdělení na mužskou „veřejnou“ a ženskou „soukromou“ sféru, přičemž právo i praxe často ženy marginalizovaly nejen v politice, ale i v manželství, zaměstnání či rodičovství.

Výrazně se angažovaly v oblastech, které souvisely se zlepšením postavení žen a dětí: rodinné a manželské právo, otázka interrupcí, rovnost v pracovních podmínkách, reforma vzdělávání porodních asistentek, postavení nemanželských dětí, zdravotní osvěta či sociální péče o válečné vdovy a sirotky. Tyto tematické okruhy spojovala snaha o uznání ženy jako svébytné občanky – nejen jako manželky a matky, ale jako aktivní tvůrkyně společenského života.

Podobně jako ženské spolky a hnutí mimo parlament, i političky usilovaly o strukturální změny, které by odstranily legislativní i symbolickou podřízenost žen. Jejich iniciativy často čelily silnému odporu konzervativních sil, katolické církve a hluboce zakořeněných patriarchálních představ. Přesto se některé jejich návrhy staly důležitými milníky v historii československé emancipace.

10.1 Rodinné a manželské právo

Otázka manželství, rodičovství a právního postavení žen v rodině byla jedním z klíčových témat, jímž se političky první republiky důsledně věnovaly. Rodinné právo, do značné míry převzaté z rakouského občanského zákoníku z roku 1811, nadále reflektovalo hluboce patriarchální model: muž jako „hlava rodiny“ měl veškeré rozhodovací pravomoci, zatímco žena byla z právního hlediska prakticky postavena na úroveň nezletilých či duševně nemocných osob. Podobně nerovné postavení platilo i vůči dětem. Výhradní moc měl otec, matka byla pouze pečovatelkou bez právního hlasu.¹³⁶

Již krátce po vzniku republiky se proto objevila snaha o změnu tohoto modelu. Prvním konkrétním výstupem byl návrh zákona o občanském sňatku a rozluce manželství z roku 1919. Jednalo se o vůbec první návrh podaný v Revolučním národním shromáždění, jehož zpravodajem byl dr. Václav Bouček. Jako jediná žena jej podpořila Františka Zeminová, která vystoupila ve prospěch zavedení obligatorního civilního sňatku a možnosti rozvodu

¹³⁶ Dana MUSILOVÁ, *Z ženského pohledu...*, 2007, s. 69-70.

i pro ženy bez ekonomického zázemí.¹³⁷ O návrhu se intenzivně debatovalo i v tisku, například v *Ženském světě*, který polemizoval s názory, že právní reforma manželství není v těžkých dobách na místě: „*Reforma právní nikdy není nevčasná, je-li požadována spravedlností a soucitem. A kdyby se týkala jen hloučku lidí, bez viny a v kruté trýzni, jímž může býti pomoheno, jsme mravně zavázáni přičiníti se o ně.*“¹³⁸

Přestože se zákon č. 320/1919 Sb. o sňatku a rozluce podařilo schválit, jeho praktické důsledky byly pro ženy často nedostatečné – zvláště pro ty bez vlastního příjmu znamenala rozluka existenční riziko. Na tyto souvislosti upozorňovala nejen Plamínková, ale i další aktérky ženského hnutí. Požadovaly například alimentální povinnost bývalého manžela nebo rovné rodičovské právo k dětem.¹³⁹

Diskuse o podobě moderního rodinného práva se v následujících letech přesunula do právnických komisí i na půdu ženských organizací. Významný podnět představoval návrh vypracovaný Ženskou národní radou v roce 1925, který požadoval rovnoprávnost manželů, stejné právní postavení nemanželských dětí a vyživovací povinnost bez ohledu na rodinný status.¹⁴⁰ Příspěvek ženského hnutí byl přitom nejen odborný, ale i osvětový. Například knihy Emila Svobody, recenzované v dobovém tisku, měly čtenářkám přiblížit nejen zákonnou úpravu, ale i právní souvislosti postavení žen a matek.¹⁴¹

Navzdory dlouhodobému úsilí však rodinné právo zůstalo ve své podstatě konzervativní. Ani opakované apely ženských organizací, ani návrhy senátorek a poslankyň nepřesvědčily vládu, aby do návrhu nového občanského zákoníku plně začlenila rovnoprávnost manželů. V roce 1937 bylo rodinné právo z návrhu zcela vyňato, což Františka Plamínková i Fráňa Zeminová veřejně kritizovaly. Základní hierarchie v rodině s mužem jako hlavou a ženou v podřízené roli, tak přetrvávala až do poválečné legislativy.¹⁴²

Představa ženy jako poslušné partnerky, jejíž místo je výhradně v domácnosti, zůstávala hluboce zakořeněná. Každý pokus o její zpochybnění vyvolával odpor, především ze strany konzervativních politických sil. Přesto právě tato vytrvalost, kterou představitelky ženského hnutí projevovaly, zůstává trvalým svědectvím o jejich odhodlání. Byla to cesta

¹³⁷ Dana MUSILOVÁ, *Z ženského pohledu...*, 2007, s. 70.

¹³⁸ *Reforma práva manželského*, *Ženský svět*, 1919, roč. 23, č. 1–2, s. 1.

¹³⁹ Dana MUSILOVÁ, *Z ženského pohledu...*, 2007, s. 70.

¹⁴⁰ Tamtéž, s. 72.

¹⁴¹ *Knihy o rodinném právu*, *Ženský svět*, 10. 5. 1921, roč. 25, č. 8, s. 126

¹⁴² Dana MUSILOVÁ, *Z ženského pohledu...*, 2007, s. 74–75.

plná překážek, zklamání i neuznané práce – ale právě tato cesta položila základy pro budoucí změny. Ačkoliv se spravedlnost tehdy nedostavila, myšlenka rovnosti nezanikla.

10.2 Interrupční zákon

Podobně zdlouhavý proces se týkal i dalšího tématu – interrupce, v dobové mluvě potrat. Jednalo se o téma, které bylo velmi tabu a neslušelo se o nich mluvit na veřejnosti. Na půdě Národního shromáždění byly celkem podány čtyři poslanecké návrhy, které se snažily vyjmout potrat z trestního zákona, a to konkrétně v letech 1920, 1922, 1925 a 1926. Mezi první navrhovatele patřila Luisa Landová-Štychová, Bohuslav Vrbenský a Theodor Bartošek.

První návrh z roku 1920, jehož hlavními předkladateli byli právě zmínění poslanci, představoval poměrně radikální přístup – navrhoval dekriminální přerušování těhotenství do třetího měsíce. Umělé přerušování těhotenství mělo být netrestné, pokud bylo provedeno se souhlasem ženy a osobou s lékařským oprávněním. Zákon měl zároveň zrušit paragrafy 144 až 148 trestního zákona z roku 1852.¹⁴³ Návrh byl postaven na kritice sociální nerovnosti: zdůrazňoval, že ženy z chudších vrstev často volily rizikové nelegální zákroky, zatímco ženy zámožné se vyhýbaly mateřství diskrétně a beztrestně. Návrh však nebyl projednán, částečně kvůli své stručnosti a chybějícímu institucionálnímu rámci, částečně kvůli obavám z jeho radikálního dopadu.

Následující návrh z roku 1922, podaný tím samým okruhem poslanců, již reagoval na předchozí kritiku a rozšířil právní úpravu o zavedení tzv. indikací – zdravotních, eugenických, sociálních a kriminologických. Umělé přerušování těhotenství mělo být přípustné například v případech silné chudokrevnosti, tuberkulózy, syfilidy, alkoholismu, násilí nebo extrémní chudoby. Zárok měl být nově omezen pouze na veřejná zdravotnická zařízení a prováděn kvalifikovaným lékařem.¹⁴⁴ Argumentace návrhu se opírala o odborné podklady MUDr. Maxe Wassermanna, který poukazoval na vysoké počty nelegálních potratů a jejich tragické následky. Důvodová zpráva navíc apelovala na důstojnost ženy a její právo rozhodovat o mateřství. Přestože návrh přinesl rozsáhlejší diskusi a zohledňoval požadavky odborné veřejnosti, zůstal neschválen – mimo jiné kvůli sporům

¹⁴³Poslanecká sněmovna, *Tisk 694*, 1920, dostupné online: https://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t0694_00.htm [cit. 2. 5. 2025].

¹⁴⁴Poslanecká sněmovna, *Tisk 3851*, 1922, dostupné online: https://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t3851_00.htm [cit. 2. 5. 2025].

o zneužitelnost sociálních indikací a odmítavému postoji konzervativních lékařských kruhů.

Roku 1925 se v legislativním procesu objevuje návrh, který svým pojetím přinesl zásadní institucionální novinku. Poslanci Německé sociálně demokratické strany dělnické navrhli zřízení tříčlenné komise, jež by rozhodovala o oprávněnosti interrupce. Tato komise, složená z úředního lékaře, lékaře veřejné péče a ženy jako přisedící, měla poskytovat nejen rozhodnutí, ale i sociální poradenství. Návrh kladl důraz na důvěrný charakter řízení, které mělo být zbaveno soudního formalismu.¹⁴⁵ Odůvodnění upozorňovalo na selhávání stávajících represivních opatření a potřebu systému, který by spojoval lékařskou odbornost a sociální citlivost. Tento návrh odrážel paternalistický model levicové sociální politiky a reagoval na potřebu propojení zdravotnické a sociální péče, přesto ani on nebyl přijat.

Poslední a nejkomplexnější návrh, rovněž z roku 1926, byl podán Luisou Landovou-Štychovou, tentokrát již jako zástupkyní KSČ. Tento návrh, podpořený dalšími komunistickými poslanci, představoval integrovaný právní rámec kombinující ochranu zdraví, sociální spravedlnost a ženskou emancipaci. Zákon legalizoval přerušení těhotenství v případech zdravotních, eugenických a sociálních důvodů, včetně následků znásilnění nebo svedení nezletilé, pokud k zákroku došlo ve fázi těhotenství, kdy plod nebyl schopen mimoděložního života.¹⁴⁶ Zákrok měl být proveden ve veřejném zdravotnickém zařízení a výhradně kvalifikovaným lékařem. Novinkou byly paragrafy zavádějící sankce za nepřiměřené lékařské poplatky a stanovující povinnost lékařů informovat ženy o antikoncepčních možnostech. V určitých případech měla být ženám navržena i sterilizace.¹⁴⁷

Odůvodnění návrhu bylo postaveno na radikálně emancipačním postoji. Zdůrazňovalo, že mateřství je významná, ale zároveň náročná sociální funkce, kterou by žena měla přijmout pouze tehdy, pokud jsou splněny základní zdravotní a sociální podmínky. Argumentace byla podložena rozsáhlým lékařským a statistickým materiálem, zejména

¹⁴⁵Poslanecká sněmovna, *Tisk 219*, 1926, dostupné online: https://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/tisky/t0219_00.htm [cit. 2. 5. 2025].

¹⁴⁶Poslanecká sněmovna, *Tisk 535*, 1926, dostupné online: https://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/tisky/t0535_01.htm [cit. 2. 5. 2025].

¹⁴⁷ *Tisk 535*, 1926.

z pera MUDr. Wassermanna, a byla podpořena autentickými výpověďmi žen z chudých vrstev, jejichž životní příběhy dokumentovaly tragické důsledky nechtěného těhotenství.

Z porovnání všech čtyř návrhů je patrný vývoj od jednoduché dekriminace přes kodifikaci indikací a institucionální rozhodování až k preventivnímu modelu spojenému s osvětou a sociální politikou. Návrh z roku 1920 reflektoval zásadu sebeurčení, návrh z roku 1922 se přiklonil ke zdravotnické racionalitě, návrh z roku 1925 institucionalizoval rozhodování prostřednictvím komise a návrh Landové-Štychové z roku 1926 představoval komplexní přístup kombinující lékařskou péči, prevenci a rovnost pohlaví.

Ačkoli žádný z návrhů nebyl přijat, staly se výrazným barometrem proměn postojů k mateřství, ženské autonomii a úloze státu. Diskuse, které tyto návrhy vyvolaly, přispěly k vytvoření společenského klimatu, jež po druhé světové válce umožnilo zásadní změny v reprodukčních právech žen. Interrupční legislativa tak nebyla pouhým technickým problémem, ale vždy odrážela hlubší etické, politické a civilizační dilema své doby.

Zkoumané návrhy interrupční legislativy v meziválečném Československu tvoří pozoruhodnou kroniku dobového myšlení o ženském těle, morálce a právu. V žádném jiném společenském tématu se tak ostře nesetkávaly individuální životní příběhy s ideologickými systémy a legislativními mantinely.

Zůstává otázkou, nakolik by tehdejší přijetí některého z návrhů změnilo osudy tisíců žen. Jisté však je, že jejich existence posílila veřejnou debatu, podnítila odborné diskuse a vytvořila ideový základ, z něhož čerpaly poválečné reformy. Meziválečné návrhy tak nebyly zbytečné, byť nebyly schváleny. Byly svědectvím doby, která si začala uvědomovat, že svoboda ženy začíná u práva rozhodnout o svém těle a že zákony, které toto nerespektují, jsou nejen neefektivní, ale i hluboce nespravedlivé.

10.3 Další oblasti činnosti političek: Rovnost pohlaví, pracovní právo a péče o ženy

Kromě rodinného práva a interrupce se československé političky v meziválečném období věnovaly i dalším důležitým tématům, která souvisela s postavením žen ve společnosti. Patřily mezi ně především pracovní podmínky žen, rovné příležitosti v zaměstnání a ochrana matek v průmyslových odvětvích. Politické diskuse se dotýkaly také dostupnosti vzdělání pro dívky, přístupu žen ve státní správě a otázky zdravotní péče, zejména v souvislosti s mateřstvím a dětskou úmrtností.

10.3.1 Odstranění celibátního zákona

Jedním z klíčových legislativních úspěchů, jichž političky dosáhly krátce po vzniku republiky, bylo zrušení celibátu učitelek, jenž ženám zakazoval výkon učitelského povolání po sňatku. Tento diskriminační předpis, zavedený v různých částech habsburské monarchie počátkem 20. století, byl vnímán jako jeden z nejpalčivějších projevů institucionální nerovnosti. Dne 24. července 1919 byl přijat zákon č. 455/1919 Sb., kterým se celibát zrušil s účinností zpětně od 1. listopadu 1918. Podklady k návrhu připravil místopředseda sněmovny Alois Konečný spolu s poslanci Františkou Zeminovou, Františkem Houserem a dalšími.¹⁴⁸

Ve stenoprotokolech se opakovaně zdůrazňovalo, že celibát představuje zásah do „ženské individuality“ a brání ženám „plnit základní životní poslání.“¹⁴⁹ Zákaz manželství pro učitelky rovněž vedl k neefektivnímu nakládání s lidským kapitálem, neboť stát přicházel o „řadu zkoušených a kvalifikovaných sil“ a zároveň promarnil investice do jejich odborného vzdělání (Tamtéž). Podpora veřejnosti se opírala o petiční akce ženských spolků i učitelek samotných, které argumentovaly, že „ve svobodné republice není možno, aby učitelce – svobodné občance – upíráno bylo právo lidské.“¹⁵⁰

10.3.2 Rovnost v pracovních podmínkách a sociální pojištění

Významnou oblastí činnosti političek bylo zajištění rovných pracovních podmínek pro ženy v dělnických i středních vrstvách. Pracující ženy měly nárok na pojištění pro stáří, nemoc, úraz a mateřství. V rámci jednání o sociálním pojištění se političky zasadily o zahrnutí skupin dosud opomíjených – pradelen, švadlen, posluhovaček či žen samostatně výdělečně činných.¹⁵¹

Pro dívky z dělnického prostředí iniciovaly političky zákon o dvouletém povinném pokračovacím školství¹⁵², jehož realizace však v praxi vázla. Kromě toho upozorňovaly na problematiku postavení vdaných úřednic a učitelek v důchodovém systému. Politická reprezentace žen proto podávala opakované návrhy na úpravu pozůstalostních penzí a usilovala o rovné podmínky i pro ženy, které pracovaly ve státní správě a školství.

¹⁴⁸Poslanecká sněmovna, *Tisk 1439* 1919, dostupné online: https://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t1439_00.htm [cit. 2. 5. 2025].

¹⁴⁹ *Tisk 1439*, 1919.

¹⁵⁰ Tamtéž.

¹⁵¹ *Jaká je situace žen v ČSR a čeho dosaženo v jejich prospěch, Ženský svět*, 25.1.1925, roč. 29, č. 1-2, s. 11–12.

¹⁵² Tamtéž, s. 11–12.

10.3.3 Reforma vzdělávání porodních asistentek

Oblast zdravotní péče o ženy a děti byla dalším stěžejním tématem ženské politické agendy. Významného pokroku bylo dosaženo roku 1928, kdy byl přijat zákon č. 200/1928 Sb. o pomocné praxi porodnické a o vzdělání porodních asistentek. Senátorka Františka Plamínková ve svém projevu na 130. schůzi Senátu 12. června 1928 zdůraznila, že nový zákon zvyšuje kvalifikaci porodních asistentek a je „*důležitým krokem ke snížení kojenecké a mateřské úmrtnosti, zejména na venkově.*“¹⁵³

Plamínková kritizovala, že některé porodní asistentky byly nuceny vykonávat vedlejší zaměstnání, často fyzicky náročná a nehygienická, což ohrožovalo zdravotní bezpečnost rodiček. Poukazovala na statistiku z roku 1910, podle níž „*jen 23,4 % porodních asistentek žilo ze své praxe*“ a mnoho dalších bylo zaměstnáno jako dělnice, posluhovačky nebo na poli.¹⁵⁴

10.3.4 Práva nemanželských dětí

Další oblastí, jíž se političky důsledně věnovaly, bylo postavení nemanželských dětí. Již v roce 1925 požadovala senátorka Eliška Purkyňová zrovnoprávnění těchto dětí s dětmi narozenými v manželství, přičemž ostře kritizovala ustanovení rakouského občanského zákoníku z roku 1811, které výslovně deklarovalo nižší právní status nemanželských dětí.¹⁵⁵

Zejména Františka Plamínková prosazovala zavedení tzv. alimentačních fondů po vzoru Švédska, z nichž by byly vypláceny dávky podle příjmů nemanželských otců. Dále apelovala na uzákonění mezinárodní spolupráce při vymáhání výživného od otců, kteří se odstěhovali do zahraničí.¹⁵⁶

10.3.5 Zdravotní osvěta, boj s alkoholismem a pomoc pozůstalým: další tematické priority političek

Političky meziválečného období významně přispívaly nejen k legislativním reformám v oblasti rodinného práva či pracovních práv žen, ale také k veřejné zdravotní osvětě a sociální pomoci skupinám obyvatel ohroženým válkou. Ve svých návrzích uplatňovaly progresivní a často anticipativní pohled na roli státu v péči o tělesné i duševní zdraví

¹⁵³ Senát Národního shromáždění RČS, *130. schůze dne 12. června 1928*, dostupné online: <https://www.psp.cz/eknih/1925ns/se/stenprot/130schuz/s130001.htm> [cit. 2. 5. 2025].

¹⁵⁴ Tamtéž.

¹⁵⁵ *Jednání Malé Ženské dohody v Bělehradě ve dnech 28. X.-3. XI. 1924*, *Ženský svět*, 25.2.1925, roč. 29, č. 3-4, s. 42-43

¹⁵⁶ Tamtéž, s. 42-43

obyvatelstva, včetně dětí a mládeže. Důležitou roli sehrály i v prvních debatách o právu na životní důstojnost pro válečné vdovy a sirotky.

10.3.6 Boj proti alkoholismu a nikotinismu ve školní výchově

Významným projevem osvětové činnosti političek byl návrh zákona z 11. února 1919,¹⁵⁷ který se soustředil na prevenci alkoholismu a kouření. Za tímto návrhem stály přední političky Národního shromáždění – Františka Plamínková, Alice Masaryková, Božena Ecksteinová-Hniličková, Božena Viková-Kunětická, Františka Zeminová a další.

Návrh akcentoval potřebu „*národního obrození*“ po válce, přičemž jako klíčový prostředek regenerace národní tělesné a duševní síly identifikoval výchovu ke zdravému životnímu stylu. Zvláštní pozornost věnoval školství – navrhoval zařazení výuky o škodlivosti alkoholu a tabáku do osnov všech stupňů škol a vydávání osvětových materiálů pro žáky i učitele. Zároveň apeloval na „*spolupráci s rodiči, aby dobré dílo školy nebylo mařeno zastaralostí rodičů.*“¹⁵⁸

Výbor školský návrh v zásadě přijal, a ve zprávě z 18. února 1919¹⁵⁹ doporučil mj. zavedení výuky o škodlivosti alkoholu a kouření do školních osnov a distribuci osvětových brožur mezi žactvo. Odmítl však některé pokrokovější části návrhu, například výuku pohlavního zdraví a zohlednění osobní abstinence při posuzování kvalifikace učitelů, s odkazem na „*ochranu osobních práv*“ a vhodnější roli rodiny v intimní výchově.¹⁶⁰ Tento vývoj dokládá, že političky se pokoušely proniknout do dosud tabuizovaných oblastí, byť jejich úsilí naráželo na dobově zakořeněné normy a odpor vůči tzv. moralistickému aktivismu ve školství.

10.3.7 Sociální pomoc válečným vdovám a sirotkům

Bezprostředně po válce se političky zaměřily také na neodkladnou pomoc sociálně nejzranitelnějším skupinám – vdovám a sirotkům po padlých vojácích. Návrh zákona¹⁶¹ iniciovaný Františkou Plamínkovou, Fráňou Zeminovou, Stanislavem K. Neumannem

¹⁵⁷Poslanecká sněmovna, *Tisk 487*, 11. února 1919, dostupné online: https://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t0487_00.htm [cit. 2. 5. 2025].

¹⁵⁸Tamtéž.

¹⁵⁹Poslanecká sněmovna, *Tisk 524*, 20. února 1919, dostupné online: https://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t0524_00.htm [cit. 2. 5. 2025].

¹⁶⁰*Tisk 487*, 1919.

¹⁶¹Poslanecká sněmovna, *Tisk 1337*, červenec 1919, dostupné online: https://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t1337_00.htm [cit. 2. 5. 2025].

a dalšími poslanci, reagoval na alarmující sociální situaci těchto rodin, které se bez jakékoliv právní úpravy penzijních nároků ocitly „v zoufalé situaci.“¹⁶²

Návrh požadoval tři opatření: 1) neodkladné vyřízení penzijních nároků, 2) zavedení zálohových výplat těm, kdo ztratili živitele, a 3) zvýšení příspěvků na výživu a výchovu dětí. Argumentačně návrh pracoval s představou státu jako morálního dlužníka vůči těm, kteří přišli o své nejbližší v boji za republiku. Vdovy s dětmi a nemocní byli označeni za skupiny vyžadující „zálohy nezbytné, aby byl uhájen holý život.“

Tento návrh se zařadil mezi první kroky, kterými političky ovlivnily podobu rané sociální politiky v nově vzniklé republice. Zároveň demonstroval, jak silně jejich vnímání spravedlnosti vycházelo z principů péče, solidarity a ochrany mateřství.

10.3.8 Politika spravedlnosti: boj za rovná práva

Činnost československých političek v meziválečném období ukazuje, že politika nemusí být pouze doménou velkých idejí a státnických gest. Naopak – pro mnohé ženy byla politická práce především snahou proměnit každodenní realitu: v manželství, v porodnici, ve škole, na úřadě nebo v továrně. Tematické oblasti, kterým se političky věnovaly, bývaly často považovány za „druhořadé“ – sociální péče, školství, rovnost práv, postavení matek – ale právě v nich se odehrávala bitva o uznání ženské subjektivity a důstojnosti.

Byla to politika, která neokázale, ale vytrvale kladla otázky: Má žena právo rozhodovat o svém těle? Má manželka stejná práva jako manžel? Má nemanželské dítě nárok na podporu stejně jako dítě „zákonité“? A má učitelka právo na lásku a rodinu, aniž by ztratila práci?

Odpovědi byly často záporné. Ale právě vytrvalost političek, jejich schopnost kombinovat odborný jazyk se zkušeností každodennosti, aktivismus se zákonodárnou prací, vytvářela tlak, který proměňoval veřejnou debatu – a v dlouhodobém horizontu i zákony. Jejich návrhy možná často končily v šuplíku. Ale nezanikly. Staly se nástrojem proměny společenského vědomí.

11 Vybrané osobnosti ženské politické reprezentace první republiky

Výběr konkrétních političek k detailnímu rozboru byl veden snahou zachytit různé ideologické, národnostní i osobní zkušenosti žen, které se v období první republiky zapojily do vysoké politiky. Kritéria výběru zahrnovala stranickou rozrůzněnost (od

¹⁶² *Tisk 1337*, červenec 1919.

krajní levice po pravici), specifickou formu politické činnosti (legislativa, spolková činnost, agitace), stejně jako dostupnost pramenného materiálu a možnost sledovat jejich působení v širším genderovém a dobovém kontextu.

Příběhy analyzovaných političek ukazují, že ženská politická reprezentace první republiky se neodehrávala v jednotném rámci. Jednalo se o různorodou směs osobních zkušeností, ideologických směřování a institucionálních strategií. Zatímco Františka Plamínková představovala systematickou snahu o legislativní emancipaci žen v rámci demokratického řádu, Emma Herzig usilovala o sociální spravedlnost v německém menšinovém kontextu a Luisa Landová-Štychová ztělesňovala levicový radikalismus, spojený s výraznou kritikou dobových stereotypů.

Společným jmenovatelem těchto biografí je vědomí napětí mezi veřejným a soukromým: většina političek čelila konfliktům mezi rodinným životem a veřejnou službou, čelily finanční nejistotě, kritice tisku i stranickým intrikám. Jejich příběhy ukazují, že ženská přítomnost v politice nebyla pouze výsledkem právních změn, ale především osobní odvahy, vytrvalosti a schopnosti čelit nepřízní okolí.

Významně se ukazuje i to, že i když političky vystupovaly z odlišných ideologických pozic – od konzervativního nacionalismu Vikové-Kunětické po radikální komunismus Landové-Štychové – měly společné přesvědčení, že politika má být nástrojem pro zlepšení života druhých, a to především žen, dětí a znevýhodněných. Jejich angažmá, byť mnohdy poznamenané osobními krizemi či institucionálním selháním, tak zůstává důležitým svědectvím o tom, co znamenalo být ženou v politice ve střední Evropě první poloviny 20. století.

Pořadí jednotlivých portrétů v této kapitole reflektuje politické spektrum první republiky, řazené zleva doprava – od krajní levice (Komunistická strana Československa) přes střed (národní socialisté, Slovenský klub) až po pravici (agrárníci, národní demokraté, německé pravicové strany). Toto uspořádání umožňuje čtenáři lépe sledovat, jak se ženská politická angažovanost formovala v různých ideových rámcích, a jak se jednotlivé političky snažily vymezit vůči dobovým normám, ale i vůči sobě navzájem.

11.1 Luisa Landová-Štychová (31. 1. 1885 – 31. 8. 1969, ČSNS, KSČ)

Luisa Landová-Štychová patřila k ženám, jejichž život byl nejen politickým bojem, ale i osobním zápasem s nepřízní osudu. Její příběh ukazuje, že politika tehdy nebyla jen

záležitostí parlamentních debat, ale také každodenního úsilí o přežití a hledání cesty, jak změnit svět kolem sebe.

Narodila se jako Aloisie Vorlíčková do rodiny obchodnice se smíšeným zbožím. Otec si přál, aby po něm rodinný obchod převzala, ale odmítla. Naopak vřelý vztah k matce vyjádřila tím, že si po provdání připojila ke jménu Štychová její rodné jméno Landová.¹⁶³

Dětství a mládí jí poskytly jistý vzdělávací základ – navštěvovala klášterní školu a absolvovala obchodní akademii. Ale život ji brzy naučil, že žádné vzdělání samo o sobě nezaručuje stabilitu. Po studiích pracovala jako korespondentka klenotnické firmy ve Vídni, kde poznala svého budoucího manžela, strojího inženýra Jaroslava Štycha. Jejich sňatek v roce 1908 mohl být počátkem spořádaného rodinného života, ale realita byla jiná.¹⁶⁴

Po smrti otce matčin obchod zkrachoval, rodinný dům se dostal do dražby a mladšího bratra museli svěřit příbuzným. Landová-Štychová se rázem ocitla v situaci, kdy nejen že se musela postarat o vlastní dítě, ale také přijmout matku do domácnosti.¹⁶⁵

Do veřejného života se zapojila už na přelomu 19. a 20. století, kdy se angažovala v dělnickém hnutí, anarchokomunismu, bezvěreckém hnutí a samozřejmě v hnutí ženském. Byla ženou, která nikdy nevolila cestu kompromisů – od počátku zastávala radikální postoje a nebála se otevřeně vymezit proti společenským i politickým autoritám. Když v roce 1911 vstoupila do sociálně demokratické strany, nebylo to kvůli kariéře, ale kvůli přesvědčení. Když se na jaře 1918 přidala k národním socialistům, bylo to proto, že věřila v jejich program.¹⁶⁶

11.1.1 Politická dráha

Počátek politické dráhy je spojen s iniciativou sbírky drahých šperků a peněz, která vzešla z ženského shromáždění 1. listopadu 1918. Tato akce, symbolicky zahájená darováním zlatého křížku s přáním, aby se český národ vyhnul dalším „*křížovým cestám*“, svědčí o silném vlasteneckém citění a mobilizačním potenciálu žen v porevoluční době.¹⁶⁷ Do sbírky se během jednoho měsíce zapojilo 178 osob, včetně malé Jarmilky Štychové,

¹⁶³ Dana MUSILOVÁ, *Z ženského pohledu...*, 2007, s. 106.

¹⁶⁴ Dana MUSILOVÁ, *Z ženského pohledu...*, 2007, s. 106.

¹⁶⁵ Tamtéž, s. 106.

¹⁶⁶ Tamtéž, s. 106.

¹⁶⁷ Národní archiv (dále jen NA), fond 1017, Landová-Štychová Luisa, karton 149, sign. LLŠ, *Dary pro kovový poklad valutový Československé republiky*, rukopis, 3. 2. 1919, s. 4.

kteřá přispěla pět korun ve stříbře.¹⁶⁸ V pokračování ve sbírce jí odradil nedostatečný počet přispěvatelů a chybějící trezor vedly k ukončení sbírky s celkovou částkou 4 521 Kč.

Nejdůležitějším krokem pro Luisu bylo zvolení do Revolučního národního shromáždění (RNS), do nějž byla zvolena společně s dalšími sedmi ženami. V RNS dne 14. listopadu 1918 hlasovala Luisa Landová-Štychová pro vystoupení z monarchie a pro zvolení Tomáše Garrigue Masaryka prezidentem. Během své politické cesty spolupracovala s významnými osobnostmi tehdejší politické a kulturní scény, jako byli Bohuslav Vrbenský (Český politik, anarchista, novinář a stomatolog), S.K. Neumann (Významný český básník, novinář, literární kritik a překladatel) a Theodor Bartošek (Československý právník, advokát a politik).

Její angažmá v politice představovalo její první a zároveň poslední pravidelně placené zaměstnání, přičemž její mzda dokonce převyšovala plat jejího manžela Jaroslava. Zápisy v deníku z tohoto období odhalují její silné sociální cítění a touhu angažovat se v oblastech, které považovala za klíčové pro obrození národa po válečných útrapách. „*Mně zejména leží na srdci provedení akcí pro obrození národa válkou tělesně i duševně zraněného. Boj proti alkoholismu, zákon toho se týkající, proti prostituci, můj sen a cíl mého života (vlastně jeden z nich), dětské domoviny, mnoho toho je, velmi mnoho.*“¹⁶⁹

Je pozoruhodné, jak brzy po vzniku republiky si Luisa Landová-Štychová uvědomovala limity dosažených změn. Její poznámka o „*polovičatém úspěchu*“ a odhodlání jít s národem i „*bludnou cestou*“, aby mu pomohla nalézt správný směr,¹⁷⁰ svědčí o hlubokém zamyšlení nad budoucím vývojem státu a o její neochotě k pasivnímu přihlížení.

Pro Luisu nebylo snadné prosazovat své myšlenky a cíle. V Rudolfinu, sídle parlamentu, ani v sekretariátu strany neměla stálé pracovní místo, a podobně komplikovaná byla situace i v jejím soukromí. To ji nutilo pracovat v kavárnách, což bylo v tehdejší době poměrně běžné.¹⁷¹

¹⁶⁸ NA, f. 1017, Landová-Štychová, kart. 149, sign. LLŠ, 3. 2. 1919.

¹⁶⁹ NA, f. 1017, Landová Štychová Luisa, kart. 8, LLŠ, *deník z období leden 1917-prosinec 1919*, 19.12.1918.

¹⁷⁰ NA, f. 1017, Landová Štychová, kart. 8, *deník...*, předsádka deníku, říjen-listopad 1918.

¹⁷¹ Stanislav HOLUBEC, *Nešťastná revolucionářka...*, 2021, s. 85

Její vztah s Františkou Zeminovou byl napjatý již od počátku a dále se zhoršoval, což se projeví i v době, kdy byla Landová-Štychová ze strany vyloučena. Její kritický pohled na Zeminovou, která podle ní idealizovala manželství (poznámka v deníku: „*Zeminová jí naprosto zklamala.*“), odráží rozdílné životní zkušenosti a názory obou političek. „*Celý socialismus spočívá v tom řešit bytovou otázku, sehnat výbavu, a ženy, perte se o samečky, je vás o 20-30 % více, která samička uvolí samečka bude šťastná.*“¹⁷² Tato ironická poznámka ostře kontrastuje s idealistickými představami o nové společnosti.

Tato kritická reflexe dobového diskurzu o socialismu a ženské emancipaci ukazuje na hlubší pochopení sociálních nerovností a genderových stereotypů, které přetrvávaly i po vzniku republiky. Její slova naznačují, že formální politické změny samy o sobě nestačí k dosažení skutečné rovnoprávnosti a sociální spravedlnosti.

Během slavnostního návratu TGM do země se Luisa Landová-Štychová na chvíli nechala strhnout všeobecnou euforií, avšak brzy poté do svého deníku zaznamenala své rozčarování z recepce na Pražském hradě. Její popis „*typických představitelů starých smetených řádů*“ a poznámka Alice Masarykové „*Ted' je necháme trochu provětrat moly z nich vyklepeme a zase je někam uložíme, [...]*“ z nich odhalují přetrvávající vliv starých struktur a zároveň idealistickou představu o rychlé a úplné proměně společnosti. Její následná reflexe o tisících lidí bez domova a nemožnosti čisté radosti, dokud jiní trpí, dokládá její hluboké sociální cítění a neschopnost oddělit osobní štěstí od kolektivního blaha.¹⁷³ Její deníkové záznamy opakovaně ukazují, že i v momentech radosti převládaly pocity stínu a melancholie. Je z nich patrné, že Luisa neuměla být šťastná, vždycky od věcí čekala to nejhorsí.

V parlamentní práci se Luisa Landová-Štychová aktivně věnovala prosazování svých ideálů. Ve své první řeči v RNS 24. ledna 1919 se zaměřila na obranu volebního práva žen a práva nepřijmout volbu do obecního zastupitelstva. Její první návrh směřoval k vyvlastnění majetku šlechty a církve za účelem zřízení dětských domovů, na kterém spolupracovala s Alicí Masarykovou v únoru 1919.¹⁷⁴ Další návrh se týkal podpory protialkoholní a protikuřácké výchovy ve školách a zavedení sexuální výchovy. Zatímco školský výbor s prvními body souhlasil, sexuální výchovu odmítl s argumentem

¹⁷² NA, f. 1017, Landová Štychová, kart. 8, *deník...*, červen 1919.

¹⁷³ NA, f. 1017, Landová Štychová, kart. 8, *deník...*, 22. 12. 1918.

¹⁷⁴ Poslanecká sněmovna, *Tisk* 226, 1918, dostupné online: https://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t0226_00.htm [cit. 7. 5. 2025].

„[...] takové problémy nelze vykládati ve třídách školních, nýbrž že k tomu na prvním místě jest povolána rodina (zvláště matka u dcer) a přednášky poučné ve spolcích vzdělávacích.“¹⁷⁵

Druhý významný návrh Luisy, předložený v září 1919 společně s Františkou Zeminovou, se týkal zrušení veřejných domů, stíhání tajné prostituce a pomoci bývalým prostitutkám. Tento návrh, ačkoliv nezakazoval prostituci úplně, poukazoval na snahu regulovat a potírat její nejzávažnější formy.¹⁷⁶ Luisa Landová-Štychová ve svých pozdějších vzpomínkách kriticky hodnotila důsledky tohoto zákona, který podle ní vedl k přesunu prostituce do jiných prostor.¹⁷⁷ Její osobní zkušenost s odporem a urážkami „*K vám těžko mluvit, vždyť vy jistě patříte k těmto vrstvám. Běda národu, který takovéto kurvy volí si za své představitele.*“, kterému čelila v souvislosti s tímto návrhem¹⁷⁸, dokládá obtížnost prosazování progresivních sociálních reforem v tehdejší společnosti.

Snaha Luisy Landové-Štychové o řešení komplexních sociálních problémů, jako byla prostituce, narážela na hluboce zakořeněné společenské předsudky a morální dilemata. Její osobní statečnost, s níž čelila anonymním výhrůžkám a urážkám, svědčí o silném přesvědčení o správnosti svých cílů a o její neústupnosti v boji za spravedlivější společnost.

V roce 1919 byla pozvána na Mezinárodní sjezd žen ve Washingtonu. Před samotným odjezdem se ocitla v osobní krizi, která korespondovala s jejím ročním působením v politice, ale také i z podezření z manželovy nevěry.¹⁷⁹ Její deníkové záznamy z tohoto období naznačují vnitřní nejistotu. Cesta do Spojených států pro ni představovala nejistý krok, k jehož uskutečnění ji nakonec povzbudil Bohuslav Vrbenský, na jehož radu dala, ačkoli manželovi Jaroslavovi se celá situace moc nepozdávala. „*Vrbeka, když jsem se ho*

¹⁷⁵ NA, f. 1017, Landová Štychová Luisa, kart. 11, Zasedání Národního shromáždění československého roku 1919, Tisk 487

¹⁷⁶ Poslanecká sněmovna, Tisk 1638, 1919, dostupné online: https://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t1638_00.htm [cit. 27. 5. 2025].

¹⁷⁷ NA, f. 1017, Landová Štychová Luisa, kart. 153, LLŠ, *Jak se žilo za předmnichovské republiky, strojopis*, nedatováno, přibližně 1957, s. 88-89,

¹⁷⁸ NA, f. 1017, Landová Štychová Luisa, kart. 35, *anonymní dopis adresovaný LLŠ, Paní Štychové*, 8.10.1922.

¹⁷⁹ NA, f. 1017, Landová Štychová Luisa, kart. 396, *dopis LLŠ Františce Plamínkové, Milá Fráňo!*, nedatováno, přibližně srpen 1919.

ptala jako poslední instance, řekl, jed', jen se ničeho neboj. Jarka byl na rozpacích. Jak jsem si přála, aby byl rozhodným. Tedy jsem jela. ¹⁸⁰

Tato osobní reflexe před významnou profesní cestou odhaluje zranitelnost a vnitřní nejistoty političky, která se navenek prezentovala jako silná a neústupná. Její touha po "uzdravení raněné duše" a obnovení sebedůvěry lidsky přibližuje její komplexní osobnost a ukazuje, že i výrazné politické figury se potýkají s osobními krizemi.

Cesty do USA se zúčastnila i Marie Majerová, která představovala protiklad k vážné a politicky angažované Luisě, jež současně plnila roli odpovědné matky. Na sjezdu v roce 1919, který trval deset dní, byla Luisa zvolena místopředsedkyní pracujících žen. Její mezinárodní angažmá pokračovalo účastí na dalších sjezdech v Ženevě (1921) a ve Vídni (1923). Společně s Marií Majerovou předložily konkrétní návrhy zaměřené na zlepšení pracovních podmínek žen. Jedním z klíčových návrhů bylo zahrnutí péče o domácnost do pracovní doby v právních normách a zavedení zákazu noční práce pro ženy, zvláštní regulací pro těhotné. ¹⁸¹

Reakce Luisy na sociální a rasové poměry ve Spojených státech byly zaznamenány v jejích rukopisech. Zvláště ji šokovaly chudinské čtvrti, které podle ní byly horší než v Československu. Své postřehy věnovala také postavení černošského obyvatelstva, které bylo podle jejích slov všeobecně nenáviděno a podceňováno, což vedlo k jejich odvetným reakcím. S určitou skepsí se stavěla k rozšířeným názorům o lenosti a omezené chápavosti černošských dětí po desátém roce věku. ¹⁸²

Její pozorování americké společnosti odhalují její citlivost k sociální nespravedlnosti a rasovým předsudkům. Její odmítavý postoj k paušalizujícím negativním soudům o černoších a její empatie k jejich situaci svědčí o jejím kritickém myšlení a odmítání stereotypů, což je pozoruhodné na dobu, kdy rasové předsudky byly hluboce zakořeněny i v evropském myšlení.

Druhé volební období Luisy, kdy byla zvolena za pražský volební obvod a figurovala na sedmém místě kandidátní listiny, bylo charakteristické její výraznou iniciativou v oblasti interrupční legislativy. Její návrh interrupčního zákona představoval radikální snahu

¹⁸⁰ NA, f. 1017, Landová Štychová Luisa, kart. 5, LLŠ, *deník...*, kapitola *Do Ameriky*, nedatováno, po listopadu 1919.

¹⁸¹ Stanislav HOLUBEC, *Nešťastná revolucionářka...*, 2021, s. 93.

¹⁸² NA, f. 1017, Landová Štychová Luisa, kart. 156, LLŠ, *Z Ameriky*, rukopis, nedatováno, přibližně 1919.

o dekriminalizaci potratů provedených lékařem do třetího měsíce těhotenství.¹⁸³ Cílem této iniciativy, podané společně s Bohuslavem Vrbenským a Theodorem Bartoškem, bylo umožnit ženám autonomní rozhodování o svém těle a zabránit tak nucenému rození „dalších otroků do továren a vojáků do válek“.¹⁸⁴ Návrh zároveň kriminalizoval neodborně provedené potraty a zákroky bez souhlasu těhotné ženy.¹⁸⁵ Legalizace umělého přerušování těhotenství byla přitom jedním z dlouhodobých požadavků ženského hnutí a poprvé byla uzákoněna v Sovětském Rusku.

Návrh interrupčního zákona Luisy Landové-Štychové představoval v tehdejší kontextu mimořádně progresivní a kontroverzní téma. Její argumentace, propojující práva žen s kritikou sociálního a politického systému, odrážela její radikální smýšlení a snahu o hlubší společenskou transformaci. Tento návrh předznamenal pozdější diskuse o reprodukčních právech žen a jejich postavení ve společnosti.

Proti návrhu se ostře postavila lidová strana a nezískal podporu většiny poslanců, kteří byli ochotni povolit interrupci pouze v případě ohrožení zdraví ženy.¹⁸⁶ Negativní reakce veřejnosti se projevila i v tisku, například v časopise *Eva*, kde byla její iniciativa označena za „návrh na uzákonění bezrestné vraždy dětí v lůně mateřském“ a přirovnávána k nechvalně známým postavám z římské historie.¹⁸⁷

Ostrá odsouzení v tisku a nepochopení ze strany politických oponentů ilustrují hluboce zakořeněné konzervativní názory na ženskou roli a reprodukci v tehdejší společnosti. Srovnání s historickými negativními ženskými figurami bylo silně démonizující a poukazovalo na snahu zdiskreditovat Luisu a její politické úsilí.

Kromě interrupčního zákona se Luisa Landová-Štychová angažovala i v dalších oblastech. Navrhovala absolutní zákaz prodeje lihovin osobám mladším 18 let (původně 21 let) a obecnou abstinenci. V případě piva a vína navrhovala snížení věkové hranice na 15 let, přičemž u tvrdého alkoholu měla zůstat hranice 18 let.¹⁸⁸ Její další neúspěšné

¹⁸³ Zdeňka ŽÁČKOVÁ, *Boj o paragraf 144. Potraty a legislativa a první republiky*. Acta Historica Universitatis Silensianae Opaviensis, roč. 9, 2016, s. 71.

¹⁸⁴ NA, f. 1017, Landová Štychová Luisa, kart. 1, LLŠ, *Ženy a boj proti válkám*, strojopis, 9. 8. 1924, s. 3

¹⁸⁵ Zdeňka ŽÁČKOVÁ, *Boj o paragraf 144...*, 2016, s. 71

¹⁸⁶ Stanislav HOLUBEC, *Nešťastná revolucionářka...*, 2021, s. 96.

¹⁸⁷ F.X. NOVÁK, *Několik myšlenek o ženském tělocviku*, *Eva*, říjen 1922, roč. 19, č. 7 - Orlice, s. 50.

¹⁸⁸ Poslanecká sněmovna, *Tisk 3169*, 1921, dostupné online: https://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t3169_00.htm [cit. 7. 5. 2025].

návrhy zahrnovaly zákon o povinném mateřském pojištění¹⁸⁹ a zákon o ochraně žen pracujících ve státní službě před propouštěním po svatbě nebo narození dítěte.¹⁹⁰

Její snaha o regulaci prodeje alkoholu a ochranu pracujících matek dokládá její široké sociální cítění a snahu o zlepšení životních podmínek různých skupin obyvatelstva. Tyto návrhy, ačkoliv neprošly, ukazují na její progresivní uvažování o sociální politice státu.

Vnitrostranické napětí v Československé straně socialistické, které bylo ovlivněno i mezinárodní situací a rusko-polskou válkou, postupně narůstalo. Přestože levicové křídlo strany nebylo tak silné jako sociální demokracie, někteří anarchisté, jako například S. K. Neumann, stranu již v roce 1920 opouštěli.¹⁹¹ Neumann si dokonce Luisu ironicky dobíral ve své básni pro časopis *Červen* za nedostatečnou revolučnost. „*Soudružky, zastavte proudy své výmluvnosti, zadržte řinčivé výhružky! Házíte hladovým ohlodané kosti, a revoluce není řečnický výlet: učte se střílet!*“¹⁹²

Sama Landová-Štychová si v červnu 1921 stěžovala na izolaci ve straně¹⁹³ a zdálo se, že sympatizuje s levicí, ale neměla odvalu stranu opustit, částečně z obavy z neznáma a částečně proto, že kromě Bohumíra Šmerala nikoho z levicových kruhů blíže neznala, ačkoliv s jeho vedením plně nesouhlasila.

Vnitrostranické rozpory a kritika ze strany levicových intelektuálů, jako byl S. K. Neumann, naznačují ideovou polarizaci v rámci socialistického hnutí. Luisina váhavost ohledně opuštění strany, pramenící z osobních i politických důvodů, ilustruje složitost rozhodování v době ideologických zlomů.

V prosinci 1920 došlo k vyhocení situace, kdy pravicové vedení sociální demokracie za pomoci policie obsadilo stranické sídlo v Praze, což vedlo k násilnostem a generální stávce levicového křídla. Luisa Landová-Štychová reagovala na tyto události odmítnutím pozvání na čaj k ministerskému předsedovi Černému a vyjádřením solidarity s dělníky.¹⁹⁴ Z těchto kroků je patrné, že její loajalita k republice začala slábnout, k čemuž významně přispělo zamítnutí interrupčního zákona a negativní mediální kampaň.

¹⁸⁹Poslanecká sněmovna, *Tisk* 698, 1920, dostupné online: https://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t0698_00.htm [cit. 7. 5. 2025].

¹⁹⁰Poslanecká sněmovna, *Tisk* 3474, 1922, dostupné online: https://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t3474_00.htm [cit. 7. 5. 2025].

¹⁹¹ Stanislav HOLUBEC, *Nešťastná revolucionářka...*, 2021, s. 96.

¹⁹² Stanislav HOLUBEC, *Nešťastná revolucionářka...*, 2021, s. 101.

¹⁹³ NA, f. 1017, Landová Štychová Luisa, kart. 5, LLŠ, *deník z období září 1920-březen 1922*, 20.6.1921.

¹⁹⁴ NA, f. 1017, Landová-Štychová, kart. 5, *deník...*, 20. 9. 1920.

Konflikt mezi dělnickým hnutím a vládou a Luisina jednoznačná solidarita s dělníky znamenaly další prohloubení jejího odcizení od oficiální politiky strany a státu. Její reakce na násilí a její postoj k vládním opatřením ukazují na její rostoucí radikalizaci.

V lednu 1921 se stala terčem stranické intriky s cílem jejího vyloučení, avšak Bohuslav Vrbenský se jí veřejně zastal.¹⁹⁵ Na jaře téhož roku Luisa Landová-Štychová ve svém deníku označila Vrbenského za potenciálního skutečného revolučního vůdce.¹⁹⁶ V květnu 1921 proběhl ustavující sjezd Komunistické strany, kterého se zúčastnila i řada bývalých sociálních demokratů. V této době začala měnit svůj názor na Bohumíra Šmerala.¹⁹⁷ V listopadu 1921 byla zvolena do Rady nezaměstnaných hlavního města Prahy (instituce založené komunisty), ale byla donucena z ní vystoupit pod tlakem socialistické strany. Svou účast v radě vysvětlila loajalitou k republice a svou politickou minulostí.¹⁹⁸

Tyto události ukazují na rostoucí vnitřní pnutí v socialistické straně a na Luisino lavírování mezi různými politickými proudy. Její krátké angažmá v komunisty vedené Radě nezaměstnaných a následné stažení se pod tlakem strany signalizovaly její stále problematičtější pozici.

V lednu 1923 se výkonný výbor strany vrátil k jejímu případu a rozhodl o hrubém porušení stranické disciplíny, přestože se jí Vrbenský znovu zastal. V únoru 1923, v reakci na atentát na ministra financí Aloise Rašína, předložila vláda návrh zákona na ochranu republiky. Kritika tohoto návrhu ze strany redaktorů časopisu *České slovo* vedla k jejich odvolání, proti čemuž neúspěšně protestoval Vrbenský a další členové výkonného výboru.¹⁹⁹ Při hlasování o zákoně 6. března 1923 hlasovali proti i komunističtí poslanci a čtveřice socialistů, včetně Luisy Landové-Štychové. Následkem toho byli tito čtyři poslanci ještě téhož dne vyloučeni z poslaneckého klubu a o dva dny později i ze strany. Fráňa Zeminová reagovala na její postoj v tisku velmi ostře.

Odmítnutí zákona na ochranu republiky představovalo pro Luisu Landovou-Štychovou zlomový moment, který vedl k jejímu definitivnímu vyloučení ze strany. Její postoj v této

¹⁹⁵ Stanislav HOLUBEC, *Nešťastná revolucionářka...*, 2021, s. 103.

¹⁹⁶ NA, f. 1017, Landová-Štychová, kart. 5, *deník...*, 20. 9. 1920.

¹⁹⁷ NA, f. 1017, Landová-Štychová, kart. 5, *deník...*, 20. 9. 1920.

¹⁹⁸ NA, f. 1017, Landová Štychová Luisa, kart. 139, *dopis LLŠ vedení socialistické strany, adresovaný ústřednímu výkonnému výboru Č.S.S. v Praze*, nedatováno

¹⁹⁹ NA f. 1302, *Archiv České strany národně sociální*, kart. 44, složka: *Zápisy ze schůzí výkonného výboru, Zápis XXXI. schůze výkonného výboru strany konané 26. února 1923*, nestránkováno

klíčové otázce, pravděpodobně motivovaný obavami z omezení občanských svobod, znamenal otevřenou konfrontaci s vedením strany a urychlil její politickou marginalizaci.

Dne 22. března 1923 se vyloučení poslanci spojili s bývalými sociálnědemokratickými poslanci a vytvořili poslanecký klub Socialistické sjednocení, což představovalo jejich reakci na vyloučení a nesouhlas s vývojem v národně socialistické straně. Toto nové uskupení znamenalo další etapu v politické dráze Luisy Landové-Štychové, která se stále více vzdalovala od svých původních stranických souputníků.

Období po vyloučení z Československé strany národně socialistické a návrat do parlamentu v listopadu 1925 jako poslankyně Komunistické strany Československa (KSC) znamenalo pro Luisu zásadní proměnu její politické role. Namísto snahy o prosazování legislativy se nyní jako zástupkyně radikální opozice soustředila na předkládání návrhů zákonů s cílem propagovat komunistickou ideologii.²⁰⁰

Tato změna v politické strategii odráží hlubší posun v jejím vnímání parlamentní práce. Již nejde o pragmatickou snahu dosáhnout konkrétních legislativních změn, nýbrž o využití parlamentní platformy k šíření ideologických poselství a kritice stávajícího systému. Tento přístup mohl být pro Luisu, s její touhou po hlubokých společenských změnách, přirozeným vyústěním jejího předchozího zklamání z pomalého tempa reform.

Jako poslankyně KSC se aktivně angažovala v obhajobě zatčených komunistických aktivistů, intervenovala u soudů, kde byly ročně souzeny desítky osob.²⁰¹ Vedle této činnosti nadále přispívala do ženského komunistického časopisu *Rozséváčka* a podnikala časté cesty do zahraničí, což souviselo s internacionálním charakterem KSC. V roce 1925, ještě před zvolením do parlamentu, navštívila Německo, Bulharsko a Anglii. Následovaly cesty do Německa a na Slovensko (1926), do Sovětského svazu (1927), na Podkarpatskou Rus a Slovensko (1928) a opět do Německa (1929).²⁰²

Obrovské pracovní nasazení Luisy Landové-Štychové dokládá její diář z roku 1926, podle kterého během jediného roku absolvovala 300 schůzí a zasedání (z toho 50 mimo

²⁰⁰ Stanislav HOLUBEC, *Nešťastná revolucionářka...*, 2021, s. 138.

²⁰¹ Tamtéž, s. 139.

²⁰² NA, f. 1017, Landová-Štychová Luisa, kart. 153, LLŠ, *Jak se žilo za předmnichovské republiky*, kap. „Do houfu! Proti fašismu a válce!“, strojopis, nedatováno (přibližně 1957), s. 1.

Prahu) a 82 plenárních jednání parlamentu, z nichž mnohá trvala celý den. K tomu je třeba přičíst cestování, veřejná vystoupení a mezinárodní mise.²⁰³

Tyto údaje o jejím pracovním nasazení jsou ohromující a svědčí o její mimořádné vytrvalosti a odhodlání. Ukazují, že pro ni politika nebyla jen zaměstnáním, ale celoživotním posláním, jemuž obětovala značnou část své energie a osobního života.

Navzdory své aktivitě se nikdy necítila v KSČ skutečně přijata. Trvale ji pronásledoval pocit nevítanosti a osamělosti. Podle Stanislava Holubce snad byla osobností, která by se nikdy nikde necítila plně doma. Zejména jí vadilo sektářství, dogmatismus a „*revoluční puritánství*“, které kontrastovalo s otevřenější kulturou předchozích stran. Nesympatizovala ani se stylem tzv. „*karlínských kluků*“, mladých aktivistů, jejichž přístup jí připadal příliš expresivní a ideologicky bezohledný. Problém pro ni představovala i internacionální identita strany a odmítání českého národního cítění. Nelibost pociťovala i z přetížení poslanců a snahy vedení vymáhat extrémní pracovní výkony.²⁰⁴

Pocit odcizení a vnitřní konflikty v KSČ jsou klíčovým prvkem pochopení její pozdější deziluze. Její kritika dogmatismu a revolučního puritánství naznačuje, že i v radikálním prostředí hledala prostor pro vlastní integritu a autenticitu, která byla zřejmě v KSČ potlačována. Její nelibost vůči "karlínským klukům" a odmítání českého národního cítění v KSČ odráží střet jejího individualistického a vlasteneckého smýšlení s rigidní stranickou disciplínou a internacionální orientací.

Vrchol zklamání přišel v roce 1928. Ve svém deníku z cesty na Podkarpatskou Rus vyjádřila hlubokou skepsi vůči smyslu své práce i světu obecně: „*Svět se mi přestává čím dál tím méně líbit. Jsem životem unavena a lidmi úplně znechucena. Bude vůbec někdy líp? Nepracuji úplně nadarmo? Zbývá jediná naděje. Komunismus a biochemie. A snad biochemie naléhavěji.*“²⁰⁵

Tento deníkový zápis je hluboce dojemným svědectvím o jejím vnitřním vyčerpání a ztrátě iluzí. Zmínka o biochemii jako naléhavější naději, než komunismus je silným

²⁰³ NA, f. 1017, Landová-Štychová Luisa, kart. 136, LLŠ, *Stvrzenka na obnos, rukopisná poznámka LLŠ na zadní straně*, nedatováno (mezi 1925–1929).

²⁰⁴ Stanislav HOLUBEC, *Nešťastná revolucionářka...*, 2021, s. 142.

²⁰⁵ NA, f. 1017, Landová-Štychová Luisa, kart. 143, LLŠ, *deník z Podkarpatské Rusi*, zápis z 13. 5. 1928

metaforickým vyjádřením jejího přesvědčení, že hlubší a trvalejší změny musí přijít z jiných, možná vědeckých či existenciálních rovin, spíše než z politické revoluce.

Krystalizačním bodem tohoto vývoje politické kariéry se jeví být tzv. „*Rudý den*“ v červenci 1928. Tato akce, iniciovaná KSČ s cílem demonstrovat svou sílu v kontextu hospodářské prosperity a souběžného poklesu voličské podpory, skončila neúspěchem. Tento fakt s vysokou pravděpodobností přispěl k urychlení jejího rozhodnutí o ukončení politické angažovanosti. Jako formální důvod rezignace uváděla spory s vedením KSČ.²⁰⁶

Retrospektivní pohled Luisy Landové-Štychové po roce 1945 přináší další perspektivu na důvody jejího odchodu z politiky. Kromě pocitu únavy z náročné práce zmiňuje i kumulující se osobní problémy, zahrnující starosti v domácnosti, finanční tíseň a nemoci v rodině, které vnímala jako podstatné překážky v dalším politickém působení.²⁰⁷

Celková deziluze, která vedla k jejímu odchodu z politiky, byla komplexní a multifaktoriální. Kombinace osobního vyčerpání, pocitu odcizení od stranického dogmatismu a neúspěchu politických akcí, jako byl "Rudý den", nakonec převážila její odhodlání. Její konečný odchod z parlamentních lavic symbolizuje konec jedné významné kapitoly v životě ženy, která se snažila o radikální společenskou proměnu, avšak narazila na limity jak osobní, tak institucionální.

11.1.2 Další činnosti

Luisa se aktivně angažovala v organizování různých ideově spřízněných skupin v rámci socialistické strany. Měla podíl na formování anarchistických frakcí, sdružování bezvěrců a podpoře skautského hnutí. Její snaha o udržení identity anarchistů, kteří byli v období první světové války často perzekvováni a vězněni, svědčí o jejím trvalém respektu k tomuto politickému proudu (i když sama nebyla jeho součástí). Anarchistické hnutí v severních a severozápadních Čechách v tomto období vykazovalo značný politický vliv. Programový sjezd těchto skupin si kladl za cíl „*očistit československý socialismus*“ a postupně se u nich projevoval obdiv k Rusku, bolševismu a marxismu.²⁰⁸

Zde se zřetelně ukazuje šíře ideového záběru Luisy Landové-Štychové. Její schopnost propojovat různé, zdánlivě odlišné skupiny (anarchisty, bezvěrce, skauty) v rámci širšího

²⁰⁶ Stanislav HOLUBEC, *Nešťastná revolucionářka...*, 2021, s. 156.

²⁰⁷ Literární archiv Památníku národního písemnictví (dále jen LA PNP), f. 554, Albína Honzáková, inv. č. 410-419, LLŠ, *Důvěrně*.

²⁰⁸ Stanislav HOLUBEC, *Nešťastná revolucionářka...*, 2021, s. 88-89.

socialistického hnutí naznačuje její pragmatický přístup k politické mobilizaci a její snahu o sjednocení levicových sil.

V červenci 1919 byla Luisa Landová-Štychová zvolena místopředsedkyní Masarykovy ligy pro tuberkulózu.²⁰⁹ Tato aktivita poukazuje na její sociální citění a angažmá v oblasti veřejného zdraví, což koresponduje s jejími dřívějšími deníkovými záznamy o potřebě obrození národa po válce.

Dalším významným okruhem její činnosti bylo spolu zakládání a aktivní působení ve Svazu socialistických monistů, známém též jako Svaz socialistických bezvěrců. Tato organizace měla dvě hlavní centra – v Praze a v severních Čechách. Pražská část se zaměřovala na pořádání přednášek pro mládež s ateistickou tematikou. Svaz kladl na své členy poměrně přísné požadavky týkající se zdravého životního stylu, včetně abstinence, nekuřáctví a pohlavní zdrženlivosti.²¹⁰

Založení a aktivní práce ve Svazu socialistických bezvěrců odhaluje další, ideologicky vyhraněnou vrstvu jejího angažmá. Důraz na ateismus a specifický životní styl členů ukazuje na snahu o vytvoření soudržné komunity s jasně definovanými hodnotami, které přesahovaly rámec běžné politické činnosti. Tento aspekt jejího působení dokládá její snahu o komplexní proměnu společnosti, zahrnující nejen politickou a sociální, ale i kulturní a mravní rovinu.

11.1.3 Vliv na rodinu

Po roce 1918 se jejich domácnost vyznačovala častou nepřítomností obou rodičů, plně pohlčených veřejnými aktivitami. Péče o dcery tak ležela převážně na bedrech Luisiny matky a najatých služebných. Z korespondence vyplývá, že získat spolehlivou služebnou nebylo snadné, a to hlavně kvůli Luisině matce: „*Kdyby se snad stará paní pro něco urážela, jen prosím vás, Mařenko, vyhovte, a všechno bude dobré, když bude všechno klapat, tak já dovedu být uznalou.*“²¹¹

Rodina se potýkala i s finančními problémy, způsobenými dluhy z odbojové činnosti, které postupně narůstaly dále.²¹² Přestože Luisin poslanecký plat byl srovnatelný s platem

²⁰⁹ *Ustavující valná schůze Masarykovy ligy, Venkov*, 15. 7. 1919, roč. 14, č. 165, s. 7.

²¹⁰ NA, f. 1017, Landová Štychová Luisa, kart. 82, LLŠ, *Protokol pracovního sjezdu soc. bezvěrců v československé republice konaného dne 17. a 18. července 1920 na Žižkově*, strojopis, s. 29.

²¹¹ NA, f. 1017, Landová Štychová Luisa, kart. 79, LLŠ, *Ráno v kuchyni*, rukopis, nedatováno, nestránkováno.

²¹² NA, f. 1017, Landová Štychová Luisa, kart. 176, LLŠ, dokument bez názvu, začínající „*Když jsme měli 1000 K*“, nedatováno, nestránkováno.

středoškolského učitele, vysoké výdaje spojené s politickou činností a provozem poslaneckého klubu udržovaly rodinu v trvalé zadluženosti. Její pracovní nasazení bylo enormní, často pracovala do pozdních nočních hodin a na rodinu jí zbývalo málo času: „*Pracuji velmi často do 3-4 hodin do rána, neboť ve dne pro samé intervence nedostanu se k souvislé práci. Mezi týdnem schůze různých výborů, v neděli schůze po venkově, dva až tři za den. Jsem šťastná, jestliže mohu některou neděli věnovat své rodině, kterou celé týdny nevidím. Přijdu domů ze schůze, oni už spí. Odpočinku si u rodiny užiju, jen když dostanu horečku a musím ulehnout, ne ovšem déle než na jeden den.*“²¹³

Tyto detaily z rodinného života Luisy Landové-Štychové poskytují obraz o ceně, kterou ona i její blízcí platili za její politické angažmá. Neustálá absence, finanční tíseň a závislost na pomoci rodiny a služebných kontrastují s obrazem neúnavné političky na veřejnosti. Ukazují, že i silné a odhodlané ženy v politice čelí výzvám při sladění veřejné role s rodinnými povinnostmi.

Krizе se nevyhnuly ani jejímu manželství s Jaroslavem. Vnímala i pouhou fantazii manžela o jiné ženě jako zradu: „*Já považuji za zradu už to, když muž dopustí, aby jim cizí žena zabývala ve své fantazii jako svým milencem.*“²¹⁴ Zároveň se šířily klepy o jejím údajném poměru s Bohuslavem Vrbenským, na kterého Jaroslav žárlil. V dopise z doby, kdy se Landová-Štychová zdržela po návratu z Jugoslávie, Jaroslav píše: „*Ovšem Vrbenský si to přál. [...] A Jarka je poslední v kalendáři. Vyřid' mu, že mu posílám šest kulí z revolveru do palice. A nyní, nechci-li být sobeckým, musí se tady žrát ještě přes týden, než se dočkám svého nordpolu, zatím se mohu líbat s kočičkou a hádat s matkou.*“²¹⁵ Landová-Štychová však tyto spekulace odmítala a tvrdila, že s Vrbenským nikdy nic neměla, maximálně se občas dopustila bezvýznamného flirtu. Dle svých slov se nenarodil muž, pro kterého by ztratila hlavu. Jediné, co ji zajímalo, bylo být vynikající veřejnou pracovnící, nejlepší matkou svým dětem a nejlepší dcerou své matce: „*dle jejich slov se jí podařilo to poslední, a to ne úplně.*“²¹⁶

Její instrukce pro služebnou detailně popisovaly chod domácnosti: „*Pánovi připravit do umyvadla vodu, do hrnčeka na plotnu vodu na zuby. Upravit stůl k snídani (vytřepat*

²¹³ NA, f. 1017, Landová-Štychová, kart. 176, „*Když jsme měli 1000 K*“.

²¹⁴ NA, f. 1017, Landová-Štychová, kart. 396, *Milá Fráňo!*, cca 8/1919.

²¹⁵ NA, f. 1017, Landová Štychová Luisa, kart. 156, LLŠ, *dopis Jaroslava Štycha LLŠ, Drahoušku*, 15.8.1922

²¹⁶ NA, f. 1017, Landová Štychová Luisa, kart. 117, LLŠ, *dokument bez názvu, začínající Z mých omylů*, nedatováno, s. 3.

ubrus, zbytečné věci odstranit), cukr, housky, šálky a lžičky. Než pán přijde, musí být kuchyň čistě uklizená. Než přijde, připravte si také druhý kbelík, hadr a smeták do pokojíku vedle – abyste, hned jak on přijde, mohla jít do pokojů uklízet. Pán totiž chce být při ranní toaletě sám.²¹⁷ Také služebné psala: „aby uklízela hlavně v době její nepřítomnosti, protože pokud je doma, nedá jí to, začne pomáhat s úklidem a nevěnuje se své práci. Dále ji žádala, aby neříkala „milostpaní“, ale jednoduše „paní“.“²¹⁸

Tyto fragmenty z jejího soukromí odhalují složitost mezilidských vztahů v kontextu intenzivního politického života. Žárlivost, podezření a snaha o kontrolu domácnosti na dálku naznačují napětí a výzvy, kterým musela čelit ve svém manželství.

Období let 1923-1929, spojené s jejím působením v komunistické straně, mělo na její rodinu další dopady. Luisin plat poslance KSČ, který činil 4940 Kč, putoval téměř celý straně, která jí poté vyplácela mzdu 1600 Kč, přídavek 200 Kč na dítě a 34 Kč na nemocenskou.²¹⁹ Přesto rodina zůstávala zadlužená kvůli vysokým politickým výdajům. Její pracovní vytížení v parlamentu bylo opět enormní a s přísnou stranickou disciplínou, kterou u socialistů nezažila, se její nepřítomnost doma ještě prohloubila.²²⁰

Dcerám matka velmi chyběla a jejich studijní výsledky na libeňském gymnáziu byly znepokojivé. Ačkoliv si nestěžovala na diskriminaci dcer kvůli svým politickým aktivitám, lze předpokládat, že jim to studium neulehčovalo. V roce 1928 dokonce dostali výpověď z bytu, pravděpodobně kvůli komunistické výzdobě na Prvního máje.²²¹

Ani vztah s Jaroslavem neprosplival, což ilustruje jeho dopis z letního tábora: „Tvůj odchod z tábora za takové nálady mně způsobil bolest, protože vím, že se domníváš, že jsem jím vinen já. Ve skutečnosti je tím ale vinna tvá mrzutá nálada a tvoje nervosita i stálá nespokojenost, která působila na mne a vyvolávala konečně i náladu podobnou. Vždyť ani já nejsem bez nervosy z celoroční práce a z tvé celoroční stále nespokojenosti a mrzuté nálady, kterou si nosíš domů. Kdybych i já měl být takový doma, pak bych se brzy asi zbláznili.“²²²

²¹⁷ NA, f. 1017, Landová Štychová Luisa, kart. 79, LLŠ, *Denní pracovní program, rukopis*, nedatováno, nestránkováno

²¹⁸ NA, f. 1017, Landová Štychová Luisa, kart. 156, LLŠ, *Milá paní Doubravová*, nedatováno, nestránkováno.

²¹⁹ NA, f. 1017, Landová-Štychová, kart. 136, *Stvrzenka*, cca 1925–1929.

²²⁰ Stanislav HOLUBEC, *Nešťastná revolucionářka...*, 2021, s. 153.

²²¹ Tamtéž, s. 151.

²²² NA, f. 1017, Landová Štychová Luisa, kart. 80, dopis Jaroslava Štycha LLŠ, Milá Luiso, 9. 8. pravděpodobně 1927.

Tyto okolnosti dokreslují obraz rodiny, která se musela vyrovnávat s nároky intenzivní politické kariéry matky a manželky. Finanční problémy, nedostatek času stráveného s dětmi a manželem, a dokonce i ztráta bydlení kvůli politickým postojům, ukazují na hluboký dopad Luisina angažmá na její nejbližší.

11.1.4 Ambivalence odkazu Luisy Landové-Štychové

Přestože Luisa Landová-Štychová představuje jednu z nejvýraznějších osobností ženské politické scény první republiky, její působení nelze nahlížet bez určitého kritického odstupu. Její angažmá se pohybovalo na pomezí neúnavného idealismu a radikální neústupnosti, která ji mnohdy stavěla do izolace – nejen v rámci stranických struktur, ale i mezi blízkými spolupracovníky. Její politická dráha byla charakterizována neustálým střetem s autoritami, s nimiž nesouhlasila, avšak zároveň i neschopností trvale ukotvit vlastní politické směřování. Časté přechody mezi stranami, zklamání z vedení i stranická vyloučení ukazují na vnitřní napětí mezi jejími ideály a realitou dobové politiky.

Zároveň vyvstává otázka, do jaké míry byla Landová-Štychová schopna skloubit osobní život a rodinu se svou veřejnou činností – její rodinné zázemí, trvalé finanční problémy i napjaté partnerské vztahy poukazují na cenu, kterou za svou angažovanost platila. V jejím životě se tak promítá trvalý zápas mezi osobním a veřejným, mezi touhou po zásadní společenské proměně a nemožností takové změny docílit bez osobních ztrát a frustrací.

Z politického hlediska zůstává otázkou, do jaké míry její progresivní návrhy – především v oblasti reprodukčních práv či sociální politiky – nacházely reálný ohlas ve společnosti. Neúspěch řady jejích iniciativ a tvrdé reakce tisku i veřejnosti mohou svědčit nejen o dobovém konzervatismu, ale i o problematickém stylu komunikace, který mohl odrazovat i ideově spřízněné kolegy.

Přes tyto rozpory je Luisa Landová-Štychová nepominutelnou součástí dějin ženské politické participace. Právě její vnitřní konflikty, veřejné střety i životní zklamání ukazují, že politická angažovanost žen nebyla v meziválečné době pouze cestou hrdinských činů, ale i bolestivým a často osamělým bojem o uznání, prostor a možnost proměnit ideály v realitu.

11.2 Františka Ferdinanda Plamínková (5. 2. 1875 – 30. 6. 1942, ČSNS)

Františka Plamínková vnímala politiku nejen jako oblast veřejné služby, ale jako hluboce osobní poslání. Její životní dráha ukazuje přechod od učitelství k boji za rovná práva žen,

volební právo, a nakonec i k neústupnému odporu vůči totalitě, který ji stál život. Nebyla političkou, která by se spokojila s dílčími kompromisy – její činnost ukazovala, že skutečná změna vyžaduje nejen vytrvalost, ale také odvalu postavit se za své hodnoty i tváří v tvář riziku. Podle Albíny Honzákové byla její osobnost tak mnohovrstevnatá, že by její popis vyžadoval „umělecké pero“ na úrovni Elizabeth Barrett Browningové či Karolíny Světlé.²²³ Sama Plamínková sebe charakterizovala jako „člověka vidoucího, citícího a odpovědného“ – člověka, který „nenechá věci zabouřit a neuteče, ale drží je a snaží se přivést je ke konci“.²²⁴

Vynikala mimořádným organizačním talentem, který uplatnila například při vedení schůzí Ženské národní rady nebo v práci s učitelkami. Díky své pracovitosti, důslednosti a schopnosti rychle analyzovat problémy si získala respekt nejen mezi československými ženami, ale také v zahraničí. Na mezinárodních kongresech ženských organizací vystupovala jako vážená členka výborů a výrazná reprezentantka Československa.²²⁵

Narodila se v rodině obuvníka a vyrůstala se dvěma sestrami. Už tím, že úspěšně absolvovala učitelský ústav v Praze a získala místo na prestižních pražských školách, překročila hranice tehdejších možností pro ženy. Nezůstala však jen u pedagogické práce. Rychle se začala angažovat v ženském hnutí a její úsilí mělo jasný cíl – změnit společenské podmínky, které ženám upíraly rovnoprávné postavení.

Byla bojovnicí za práva učitelek, za volební právo žen a za jejich rovnost s muži ve veřejném i soukromém životě. Již od počátku 20. století se aktivně zapojila do úsilí o všeobecné volební právo žen. Byla jednou z vůdčích postav Výboru pro volební právo žen, založeného v roce 1905, který v období do roku 1908 pořádal četné přednášky, agitace a schůze po celé zemi s cílem získat veřejnost pro myšlenku politické rovnoprávnosti žen.²²⁶ Už v roce 1908 se účastnila kongresu Aliance pro volební právo žen v Amsterdamu, čímž se zařadila mezi klíčové postavy mezinárodního feministického hnutí. Plamínková rovněž navrhovala taktické kroky, například soustředění všech stran na kandidaturu jediné ženy. Tato taktika vedla v roce 1912 ke zvolení Boženy Víkové-

²²³ Albína HONZÁKOVÁ, *Kniha života: Práce a osobnost F. F. Plamínkové 1875–1935*, Praha: Melantrich, 1935, LA PNP, fond Františka Plamínková, kart. 6, inv. č. 2990–2991, č. přír. 22/76, s. 41.

²²⁴ Albína HONZÁKOVÁ, *Kniha života*, 1935, s. 42

²²⁵ *Ženská rada: F. F. Plamínkové*, Praha: Ženská národní rada, 1935, roč. 11, č. 11, LA PNP, f. Františka Plamínková, kart. 6, inv. č. 2992–3009, č. přír. 22/76, s. 27–28.

²²⁶ Albína HONZÁKOVÁ, *Kniha života*, 1935., s. 63.

Kunětické do českého zemského sněmu, čímž se stala první poslankyní v Evropě (s výjimkou Finska).²²⁷

V roce 1918 vstoupila do České strany socialistické. Brzy byla zvolena do jejího předsednictva a zapojila se do klíčových jednání spojených s pádem monarchie a vznikem samostatného Československa. Aktivně se podílela mimo jiné na založení Hospodářské rady, která se měla zabývat otázkami zásobování a solidarity v náročných podmínkách konce války.²²⁸

Ačkoli Františka Plamínková patřila již před rokem 1918 k předním tvářím ženského hnutí, její jméno překvapivě chybělo na seznamu účastníků ustavujícího zasedání Revolučního národního shromáždění 14. listopadu téhož roku. Tato absence vyvolala zklamání, jak dokládá i reakce Fráni Zeminové, která litovala, že tak klíčová postava mezi prvními ženami v politice nebyla přítomna, a zároveň poukázala na to, že jiní, méně etablovaní politici jako Emil Franke či S. K. Neumann, mandát získali relativně snadno. Absenci Plamínkové v Revolučním národním shromáždění lze přičíst na vrub tehdejšímu mechanismu kooptace, které nebyly transparentní a často znevýhodňovaly ženy, a to i přes jejich nesporné zásluhy. Přesto se politika pro Františku Plamínkovou stala logickým pokračováním jejího veřejného angažmá.²²⁹

V tuto dobu dostala nabídku na post v ministerstvu školství, kterou jí učinil Gustav Habermann, odmítla, neboť necítila touhu po klidném úřednickém křesle, ale chtěla se aktivně podílet na budování nové republiky.²³⁰

Před volbami v roce 1920 jí Louisa Landová-Štychová doporučovala založit odborovou organizaci státních zaměstnankyň, čímž by posílila své politické postavení. Tento krok ale vyvolal reakci v řadách její strany, kde se spolustraníci rozhodli přesunout Františku na nevolitelné místo. Nakonec se sama kandidatury vzdala.²³¹ I přesto ji Fráňa Zeminová nadále veřejně podporovala a nabádala občany, aby ji volili.²³² Úspěchu však Plamínková ve volbách nedosáhla.

²²⁷ Tamtéž, s. 64.

²²⁸ Albína HONZÁKOVÁ, *Kniha života*, 1935, s. 75.

²²⁹ Eva UHROVÁ, *Radostná i hořká...*, 2014, s. 110.

²³⁰ Tamtéž, s. 110

²³¹ Tamtéž, s. 117–118.

²³² *České slovo, příloha Ženské slovo*, roč. 12, č. 97, 24. 4. 1920.

Celá situace odhalila zakořeněné předsudky vůči ženám v politice, na které Plamínková reagovala sebekriticky i výmluvně: „*Výtka, že ženy nejsou zapracovány, není vážná. Nevyužilo se ani těch sil ženských, které nejsou v politice nováčky. A pak – u mužů není této námitky. Kolik jich začínalo po převratu na místech, o nichž se jim ani nesnilo! Zaučují se a jsou docela s sebou spokojeni. (...) Stále stejný úkaz: Žena se dříve osvědčovati, muži odváží se všeho. A přece žena vyniká tím, že snadno pochopí situaci a ovládne ji.*“²³³

V roce 1923 pak založila Ženskou národní radu, která se stala ústřední organizací pro celé československé ženské hnutí. V následujících dvou desetiletích aktivně reprezentovala Československo na mezinárodní scéně, působila jako delegátka při Společnosti národů a procestovala značnou část Evropy i Spojené státy americké.

Až ve volbách roku 1925 se jí podařilo uspět. Ačkoli se opět neobjevila na předních místech kandidátky, v Praze byla až na pátém místě. Byla po neúspěchu v prvním kole nominována do kola druhého a tentokrát senátorské křeslo získala.²³⁴ Tato skutečnost byla mnohými interpretována jako nespravedlivé opomenutí významné osobnosti veřejného života. Františka Plamínková byla dlouhodobě považována za jednu z nejvýraznějších postav boje za ženská práva a občanskou rovnost, a její nepřítomnost nejen v prvním, ale ani ve druhém parlamentu, budila u současníků údiv i rozhořčení. Až její zvolení do třetího parlamentu a přijetí do senátu bylo jakýmsi opožděným uznáním jejích zásluh. Mnozí však vnímali, že by si s ohledem na své schopnosti, zásadovost a politickou odvahu zasloužila daleko významnější post, například ministerské křeslo. Její neústupnost a zásadovost jí však v politickém prostředí, kde hrály roli kompromisy a konjunkturální přístupy, často znesnadňovaly prosazení. Právě tato pevnost charakteru mohla být důvodem, proč byla pro část politické reprezentace nepohodlná a zůstávala v ústraní. K vlastní škodě i ke škodě věci, za kterou bojovala.²³⁵

11.2.1 Boj za práva žen na různých frontách

Jedním z jejích výrazných bojů bylo zrušení celibátu učitelek. Mladé učitelky se na ni obracely s dotazy, kdy se budou moci provdat bez ztráty zaměstnání, na což jim ironicky radila, „*at' se vdají a dají pokoj*“.²³⁶ Zároveň je však povzbuzovala k psaní petic a sama

²³³ Františka PLAMÍNKOVA, *Občanská rovnoprávnost*, Praha: Státní školní knihosklad, 1920, vydáno péčí Ministerstva školství a národní osvěty, s. 27.

²³⁴ Eva UHROVÁ, *Radostná i hořká...*, 2014, s. 152.

²³⁵ Tamtéž, s. 157.

²³⁶ Tamtéž, s. 112.

opakovaně jednala s ministrem školství Habermannem. Celibát považovala za škodlivý. Buď byl dodržován a brzdil osobní rozvoj, nebo byl obcházen, a tím deformoval charakter jedince.²³⁷ První konference Zemské ústřední jednoty učitelek, která se konala 4. prosince 1918, přijala díky jejímu návrhu rezoluci za zrušení celibátu. Zákon č. 455/1919 pak umožnil učitelkám setrvat ve službě i po sňatku. Učitelky Plamínkové za tento úspěch nezapomněly – o patnáct let později jí poděkoval manželský pár se dvěma dětmi se slovy: „*Jsou na světě vaší zásluhou.*“²³⁸

Významnou kapitolu představuje i její účast na přípravě referenda na Těšínsku v roce 1919. Plánovaného referenda, jenž měl rozhodnout o státní příslušnosti sporného území mezi Československem a Polskem, avšak nakonec nebyl uskutečněn.²³⁹ Plamínková z vlastního podnětu prováděla informační kampaň, chodila od vesnice k vesnici, sbírala informace o skutečné národnostní situaci a mobilizovala ženy ke společenské angažovanosti. Její iniciativa vedla ke spuštění rozsáhlé uvědomovací akce, kterou podpořil i předseda vlády Antonín Švehla.²⁴⁰

Neméně významná byla práce Františky Plamínkové na poli legislativním. V rámci Ženské národní rady (ŽNR) se dlouhodobě věnovala prosazování ženských práv v občanském zákoníku. Její úsilí vyústilo ve vytvoření právnického odboru, který pod jejím vedením analyzoval návrhy novelizace zákoníku a dosáhl i politického slibu ministra spravedlnosti o konzultacích s ŽNR.²⁴¹ Plamínková se rovněž zasazovala o zrovnoprávnění nemanželských dětí, práva rozvedených žen a otázku státní příslušnosti vdaných žen. Vedla i práci v odborech „*Matka a dítě*“ a „*Vnitřní svoboda ženy*“, kde prosazovala ideál duchovní revoluce žen: „*Revoluci v duších žen především!*“²⁴²

Její politická kariéra byla neodmyslitelně spojena s její prací na legislativních změnách. Jako senátorka Národního shromáždění (1925–1939) se zasadila o rekodifikaci rodinného práva a aktivně publikovala články a studie o ženských právech. Přátelství s rodinou Masarykových jí dodávalo určitou prestiž, ale také znamenalo, že v době rostoucího politického napětí byla považována za nepohodlnou postavu.

²³⁷ Tamtéž, s. 112.

²³⁸ Eva UHROVÁ, *Radostná i hořká...*, 2014, s. 112.

²³⁹ *Plebiscit na Těšínsku*, in: *Wikipedie: otevřená encyklopedie* [online], dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Plebiscit_na_T%C4%9B%C5%A1%C3%ADnsku [cit. 17. 5. 2025].

²⁴⁰ Albína HONZÁKOVÁ, *Kniha života*, 1935, s. 75–77.

²⁴¹ Tamtéž, s. 100.

²⁴² Tamtéž, s. 101.

Práce Františky Plamínkové se vyznačovala nejen šíří záběru, ale i hloubkou. Cílem jejího feminismu nebyla opozice vůči mužům, nýbrž dosažení skutečného partnerství, které by vycházelo z duchovního sblížení a sebevědomého postavení ženy ve společnosti. „*Byl by to smutek mého života, kdybych měla odcházet a nevidět, že i muži pochopili, že jen žena správně sebevědomá, sama sebou jistá, je jejich nejlepší družkou a nejcennější spolupracovnicí.*“²⁴³

11.2.2 Tragický osud v protektorátu

Po nástupu nacistické okupace se mohla zachránit emigrací, ale odmítla. Zůstala v Československu a snažila se dál působit v Ženské národní radě. Její neochota ustoupit novému režimu ji přivedla k opakovaným zatčením. První přišlo už v září 1939, kdy strávila šest týdnů ve vězení. Po propuštění zůstala pod dohledem gestapa, ale nepřestala být aktivní. V červnu 1942 po atentátu na Reinharda Heydricha a po katastrofě v Lidicích byla znovu zatčena a deportována do Terezína. Poslední dva týdny svého života strávila v Malé pevnosti, než byla 30. června 1942 popravena v Praze-Kobylisích.

Její slova z období Heydrichiády, která sdělila Zdence Nedvědové-Nejedlé²⁴⁴, svědčí o vědomí nespravedlnosti, ale i o statečnosti: „*Vidíš, jak pospíchají, aby to se mnou skoncovali. Vyříd' všem, že jsem byla popravena bez výsledku a soudu.*“²⁴⁵ Plamínková se nikdy neodvrátila od svých zásad a až do poslední chvíle zůstala věrná svému přesvědčení o smysluplnosti a důležitosti práce ve veřejném prostoru. Sama kdysi řekla: „*Pamatuj si, že když se něco má pořádně udělat, musí se to dělat celou bytostí. Tak to bylo také se mnou. Mne práce vždycky brala celou sebou. Je dobré, že jsem vás už mnohé tímto svým pojetím práce nakazila. A proto jsi také tady.*“²⁴⁶

11.2.3 Františka Plamínková v ideovém diskurzu první republiky

Františka Plamínková zůstává jednou z nejvýraznějších postav československého ženského hnutí a její jméno je neoddělitelně spjato s bojem za rovnoprávnost žen ve

²⁴³ Albína HONZÁKOVÁ, *Kniha života*, 1935, s. 67.

²⁴⁴ Zdenka Nedvědová-Nejedlá byla česká lékařka, komunistka a feministka, členka československého protinacistického odboje, a následně politická vězeňkyně a příslušnice zdravotnického personálu v koncentračních táborech Terezín, Osvětim a Ravensbrück. in: *Wikipedie: otevřená encyklopedie* [online], dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Zdenka_Nedv%C4%9Bdov%C3%A1-Nejedl%C3%A1 [cit. 27. 5. 2025].

²⁴⁵ Archiv Zdravotnického muzea, f. Anna Honzáková, Albína HONZÁKOVÁ, *F.F. Plamínková – žena a státník*, rukopis, s. 95.

²⁴⁶ *Rada žen*, 1946, roč. 2, č. 5.

veřejném i soukromém prostoru. Její působení v politice, školství a občanské společnosti bylo mimořádně široké a systematické. Přesto je třeba její postavu nahlížet i prizmatem dobového ideového kontextu. Její důraz na praktické aspekty rovnosti – legislativní reformy, rovný přístup ke vzdělání a práci, odstranění diskriminačních opatření – ji často stavěl do opozice vůči ideologickému feminismu, který usiloval o hlubší kulturní a strukturální proměnu genderových vztahů. Sama Plamínková volila pragmatickou cestu kompromisů a konkrétních zlepšení, ačkoli osobnostně byla neústupná a zásadová.

Tento důraz na institucionalizované a právní nástroje emancipace byl jejím silným, ale i omezujícím rysem – chyběla jí větší schopnost oslovit radikálnější proudy nebo formulovat emancipační teorii srovnatelnou s tehdejšími mezinárodními vývoji. Její orientace na spolupráci s etablovanými strukturami, včetně blízkosti k Masarykově okruhu, jí zajistila prestiž, ale zároveň ji činila zranitelnou vůči proměnlivým politickým aliancím. V kontextu první republiky tak Plamínková reprezentovala formu ženské participace, která byla silně propojena s nacionalismem, občanským étosem a demokratickým idealismem – nikoliv však vždy s hlubší reflexí genderových struktur moci.

11.3 Alice Garrigue Masaryková (3. 5. 1879 – 5. 11. 1966, KSP)

Alice Garrigue Masaryková (1879–1966), dcera prezidenta Tomáše Garrigua Masaryka, patří mezi nejvýraznější osobnosti prvorepublikového veřejného života. Přestože její politická kariéra byla krátká, její vliv v oblasti sociální politiky a ženského veřejného působení je zásadní. V intelektuálně podnětném prostředí rodiny filozofa a státníka se již od mládí formovalo její hodnotové ukotvení, v němž se snoubily morální pevnost, hluboká vzdělanost a důraz na službu veřejnému dobru.²⁴⁷

11.3.1 Vzdělání, formování a počátky veřejného působení

Vzdělávací dráha Alice Masarykové byla na tehdejší dobu mimořádná: studovala historii, filozofii a sociologii nejen na Karlově univerzitě, ale i na univerzitách v Berlíně, Lipsku a v Chicagu, kde se seznámila s americkým pojetím sociální práce.²⁴⁸ Patřila tak mezi pouhé čtyři ženy v Revolučním národním shromáždění s vysokoškolským vzděláním

²⁴⁷ Dana MUSILOVÁ, *Z ženského pohledu...*, 2007, s. 107.

²⁴⁸ Tamtéž, s. 107.

a byla jednou ze tří, které dosáhly akademického titulu, čímž se zařadila mezi průkopnice ženského intelektuálního uplatnění ve veřejném prostoru.²⁴⁹

Před první světovou válkou působila jako středoškolská učitelka v Českých Budějovicích a později v Praze. Válečné období prožila ve znamení osobního rizika. Aktivně se podílela na domácím odboji, za což byla v roce 1915 zatčena a po čtrnáctidenním věznění v Praze převezena do Vídně. Zde strávila osm měsíců ve vazbě, obviněna z velezrady pouze na základě dopisů otci a přítomnosti jedné německé knihy v domácnosti Benešových.²⁵⁰ Tato zkušenost v ní prohloubila vědomí zodpovědnosti vůči státu i slabým a znevýhodněným.

11.3.2 Krátké, ale významné politické angažmá

Po vzniku Československé republiky byla zvolena do Revolučního národního shromáždění za Slovenský klub, kde krátce reprezentovala zájmy Slovenska.²⁵¹ Již v lednu 1919 zde jako jedna z prvních žen pronesla veřejný politický projev (již zmiňováno v jiné části práce). Zvolena byla do Revolučního národního shromáždění jako zástupkyně Slovenska, konkrétně za Slovenský klub, jehož zájmy reprezentovala. Již 10. ledna 1919 zde vystoupila se svým prvním parlamentním projevem, ve kterém zdůraznila nutnost orientace nové republiky na oblasti zdravotnictví a sociální péče.²⁵² Byla aktivní v několika parlamentních výborech, avšak velmi rychle přestoupila z právního do výboru zdravotního, kde podle vlastních slov mohla být užitečnější.

Její parlamentní činnost se zaměřila především na témata péče o ženy, děti, válečné invalidy a také vysokoškolské studenty. Z jejich vystoupení a navržených zákonů je zřejmé, že ji hluboce trápila poválečná sociální krize a snažila se hledat konkrétní systémová řešení. Například návrh zákona o zabezpečení válečných poškozců, který spolu s dalšími poslanci předložila, upozorňuje, že „*válečným poškozcem je každý, kdo utrpěl jakoukoliv ztrátu v důsledcích války*“, a zároveň apeluje na důstojné postavení vdov a sirotek, jejichž penzijní příspěvky označuje za „*nepatrné almužny*“.²⁵³

²⁴⁹ Tamtéž, s. 107.

²⁵⁰ Irma Jarmila FISCHEROVÁ, *Charley Garrigue – Masaryková*, Praha 1935, s. 67–69

²⁵¹ Dana MUSILOVÁ, *Z ženského pohledu...*, 2007, s. 107.

²⁵² Radovan LOVČÍ, *Alice Garrigue Masaryková...*, 2007, s. 201.

²⁵³ Poslanecká sněmovna, *Tisk 44*, 1918, dostupné online: https://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t0044_00.htm [cit. 21. 5. 2025].

Důležitým aspektem její činnosti byla i snaha o zajištění důstojných podmínek pro studující mládež. V návrhu zákona č. 829,²⁵⁴ který se věnoval otázce studentského ubytování a reforem ve vzdělávání, prosazovala vznik studentských domů v okolí Prahy, zavedení bezplatného studia, zdravotního pojištění studentů a podporu zahraničních studijních pobytů. Tento návrh svědčí o jejím důrazu na systémovou péči o budoucí intelektuální elitu republiky. Navrhovala rovněž vznik oddělení pro studentskou sociální péči při ministerstvu a prosazovala sloučení stipendií do jednoho státního fondu.

Kromě návrhů, které prošly sněmovnou, stála i za několika iniciativami, které zůstaly neuskutečněny – jednou z nich byl návrh na zřízení domovín pro děti ve vyvlastněných a neobývaných zámcích či církevních objektech. Tento návrh, jenž měl podporu poslankyň Fráni Zeminové, Luisy Landové-Štychové a Boženy Ecksteinové, však ve sněmovně neprošel. V rámci své kritiky zdravotní situace dětí s tuberkulózou navrhla symbolické a zároveň silné gesto: aby si poslanci na léto vzali nemocné děti do péče, čímž chtěla upozornit na nedostatek ozdraven a systémové zanedbání problematiky.²⁵⁵

Věřejná vystoupení Alice Masarykové z tohoto období ukazují její schopnost mluvit k různorodému publiku a artikulovat program sociální obnovy republiky. Jak zaznamenal deník *Právo lidu* dne 13. ledna 1919, vystoupila během velkého shromáždění dělnictva na Kladně. Její slova byla vše přijata a účastníci ji přivítali povstáním.²⁵⁶ V projevu uvedla: „*Chci mobilizovati všechny síly pro sociální práci v republice, ve prospěch žen a dětí a válečných invalidů. Celý veliký revír kladenských musí státi v první řadě této soustavné sociální péče. Žijeme stále ještě v revoluci a budeme v této revoluci dále pokračovati, ale naším přáním je, aby to byla revoluce trvalá a bez krve.*“²⁵⁷

Podobně o ní psal list *Právo lidu* i při příležitosti jejích padesátin v roce 1929. V oslavném článku připomínal nejen její vědecké úspěchy a politické vězení, ale i skutečnost, že svou činností proměňovala v praxi humanitní program svého otce: „*Dr. Alice Masaryková plní ten lidský a nepolitický program svého otce, proto také stojí stranou všeho veřejného ruchu a pracuje jakoby neznámá. A vykonala na tom Masarykovu humanitářském programu již mnoho, že sotva kdo jiný v republice tolik toho vytvořil.*“²⁵⁸

²⁵⁴ Poslanecká sněmovna, *Tisk 829*, 1919 dostupné online: https://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t0829_00.htm [cit. 21. 5. 2025].

²⁵⁵ Radovan LOVČÍ, *Alice Garrigue Masaryková...*, 2007, s. 202-203.

²⁵⁶ *Právo lidu*, 13. 1. 1919, roč. 28, č. 9, s. 2.

²⁵⁷ Tamtéž.

²⁵⁸ *Právo lidu*, 5. 5. 1929, roč. 38, č. 106, s. 3.

Právě tato „nepolitická“ rovina jejího působení určila i její další kroky. Po roce 1920 se rozhodla nekandidovat do dalších voleb, neboť podle svých slov politika její citlivé povaze neshvědčila, působila jí úzkosti a pocity marnosti. Naopak práce v oblasti sociální ji naplňovala a dávala smysl.²⁵⁹ Jako předsedkyně Československého červeného kříže (1919–1938) realizovala řadu reforem a posunula jeho činnost z oblasti pouhé charity směrem k profesionální, systémově ukotvené sociální službě, která dbala nejen na péči, ale i na prevenci a vzdělávání.

11.3.3 Další aktivity

Její nejvýznamnější působení následovalo mimo rámec oficiální politiky, jako předsedkyně Československého červeného kříže v letech 1919–1938 vybuodovala základy moderní sociální péče v Československu. Podílela se na tvorbě návrhů zákonů týkajících se péče o válečné poškozence, vdovy a sirotky, v nichž se silně odrážely ideály demokracie, solidarity a spravedlnosti.²⁶⁰ Stejně tak spolupodepsala návrh zákona o ubytování pro studenty²⁶¹ i návrh na vyvlastnění neobydlených budov k účelům péče o děti.²⁶² Všechny tyto iniciativy svědčí o její snaze proměnit veřejné ideály v konkrétní činy.

Její přístup k veřejné službě byl hluboce etický a nesený vírou v humanitní ideály otce, Tomáše G. Masaryka. Právo lidu ji v roce 1929 popsal jako ženu, která „*naplňuje nepolitický program svého otce*“ a představuje „*osvoboditelku těch slabých, nešťastných, slepých, osiřelých a ubohých.*“²⁶³

Když její matka 15. května 1923 podlehla mrtvici, převzala roli první dámy republiky. Ačkoli formálně opustila československý parlament, její angažovanost v politickém a diplomatickém prostředí, jak domácím, tak mezinárodním, nadále rostla. Aktivně doprovázela svého otce, prezidenta republiky, při oficiálních cestách po Československu. Účastnila se například tzv. dělnických večeří či společenských recepcí a čajových setkání, konaných mimo jiné i ve slovenských Topoľčiankách. Podle dochovaných pramenů se v rámci této reprezentativní činnosti setkala s řadou významných osobností, mezi nimiž

²⁵⁹ Radovan LOVČÍ, *Alice Garrigue Masaryková...*, 2007, s. 205.

²⁶⁰ Poslanecká sněmovna, *Tisk 331, 1919*, dostupné online z: https://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t0331_00.htm [cit. 21. 5. 2025].

²⁶¹ *Tisk 829*, 1919.

²⁶² *Tisk 44*, 1918.

²⁶³ Právo lidu, 5. 5. 1929.

lze uvést například vědkyni Marii Curie-Skłodowskou nebo spisovatele Romaina Rollanda.²⁶⁴

Po roce 1939 odešla do exilu v USA, kde žila – s výjimkou krátkého pobytu po válce – až do své smrti v roce 1966.²⁶⁵

11.3.4 „Nepolitická“ politika Alice Masarykové

Masaryková zůstává výjimečnou postavou první republiky – nejen pro svou příslušnost k prezidentské rodině či své mimořádné vzdělání, ale především pro pevné morální ukotvení, hluboký smysl pro odpovědnost a schopnost přetavit osobní privilegium v náročnou, systematickou a dlouhodobou službu společnosti. V prostředí, které ženám teprve pozvolna otevíralo prostor k veřejnému uplatnění, se pohybovala s respektem a důstojností, která vycházela nikoli z politické autority jejího otce, ale z její vlastní odbornosti, obětavosti a trvalé snahy o nápravu sociálních křivd. Její osobnost je důkazem, že vliv ženy ve veřejném prostoru nemusí být podmíněn politickou mocí, ale může pramenit z hlubokého přesvědčení, odborné erudice a každodenní práce, často neviditelné, avšak o to trvalejšího významu.

Její krátká, ale intenzivní politická kariéra v Revolučním národním shromáždění ukazuje, s jakou naléhavostí chápala politiku nikoli jako prostor pro stranické soupeření nebo osobní ambice, ale jako nástroj, kterým je možné zmírnit lidské utrpení, napravit společenské nerovnosti a nabídnout oporu těm nejzranitelnějším. Její rozhodnutí po roce 1920 záměrně vystoupit z aktivní politiky, která ji psychicky vyčerpávala, nepředstavovalo ústup, ale naopak potvrzení toho, že veřejná služba má mnoho podob, a že skutečná změna často přichází skrze tichou a vytrvalou práci v zákulisí státní správy, humanitních institucí či legislativního procesu. Její následné celoživotní angažmá v Československém červeném kříži je toho výmluvným příkladem.

Patřila mezi první ženy s akademickým vzděláním, které se nejen v Československu, ale v celém středoevropském prostoru výrazněji prosadily ve veřejném životě. V jejím osudu se zrcadlí více vrstev – dívka z elitní, ale intelektuálně přísné rodiny, vězenkyně rakouského režimu, žena zápasící s předsudky i strukturálními překážkami patriarchální společnosti, poslankyně, jež si dokázala vydobýt respekt v převážně mužském

²⁶⁴ Radovan LOVČÍ, *Alice Garrigue Masaryková...*, 2007, s. 297-299.

²⁶⁵ Dana MUSILOVÁ, *Z ženského pohledu...*, 2007, s. 108.

parlamentu, a nakonec sociální reformátorka, která položila základy moderní sociální péče v mladém státě.

Nelze přehlédnout ani symbolickou rovinu její činnosti – jakožto dcera „osvoboditele národa“ vědomě přebírala otcovu humanitní ideu a činila z ní každodenní program: nikoli slavnostní frázi, ale konkrétní práci pro vdovy, sirotky, nemocné, chudé či studenty. Nezabývala se pouze následky válečných útrap, ale hleděla i dopředu. Její návrhy v oblasti zdravotnictví, vzdělávání či sociální péče nesly znaky promyšlené, často velmi moderní sociální vize, která předběhla svou dobu.

Její odkaz je proto v mnohém aktuální i dnes – nejen v rovině historické reflexe postavení žen ve veřejném životě, ale i jako inspirace pro etické zakotvení veřejné činnosti. V době, kdy bývá politika často ztotožňována se soupeřením o moc, připomíná příběh Alice Masarykové, že i „nepolitická“ služba může být v nejhlubším smyslu slova politická, pokud má za cíl hájit spravedlnost, lidskou důstojnost a solidaritu. Její působení staví most mezi ideály první republiky a otázkami, které nás provázejí dodnes: kde končí soukromý život a začíná veřejná odpovědnost? Jaká je role ženy v demokratické společnosti? A jakou cenu jsme ochotni zaplatit za věrnost vlastním hodnotám?

11.3.5 Alice Masaryková v historické perspektivě

Navzdory obdivuhodné integritě a významným výsledkům její práce není osobnost Alice Masarykové zcela prostá otazníků. Její výjimečné postavení vyplývalo do značné míry z rodinného zázemí. Byla dcerou prezidenta a klíčového tvůrce československé státnosti, což jí bezpochyby usnadnilo vstup do veřejného prostoru i přístup k institucím, které jiným ženám zůstávaly do značné míry nedostupné. Tato privilegia však zároveň kladla na Masarykovou vyšší morální nároky a přirozeně vedla k otázkám po míře její nezávislosti a politické autonomie.

Zároveň nelze opomenout, že přestože byla průkopnicí ženské přítomnosti ve veřejném životě, její důraz na „nepolitickou politiku“ a orientaci na humanitární práci mohl, byť neúmyslně, posilovat stereotypní vnímání žen jako pečujících, nikoli rozhodujících akterek. Oproti jiným političkám své doby, jako byla například Františka Plamínková, se Alice Masaryková méně angažovala v otázkách právní rovnosti žen a explicitní ženské emancipace. Její přístup byl v mnohém elitářský a vázaný na představu společenské odpovědnosti intelektuálních elit, což mohlo oslabovat její schopnost oslovit širší vrstvy žen, především z nižších sociálních vrstev.

V tomto směru lze diskutovat, zda Masaryková nebyla spíše výjimkou potvrzující pravidlo – reprezentantkou ženské přítomnosti ve veřejném prostoru, která však díky svému výjimečnému původu nemusela čelit všem bariérám, jimž čelily jiné ženy své doby. Její příklad tak může být čten méně jako doklad systematického posunu ve vnímání ženské role, a více jako individuální příběh s hlubokým osobním i ideovým zázemím, který byl v mnohém neopakovatelný.

11.4 Anna Chlebounová (4. 12. 1875 – 14. 3. 1946, RSZML)

V příběhu Anny Chlebounové se zrcadlí osud mnoha žen její doby – talent a ambice často narážely na limity dané nejen společenskými normami, ale i tvrdou realitou venkovského života.

Narodila se jako Anna Burešová v Bučině v roce 1875 jako první dítě Filoméně a Josefovi Burešovi. Vyrůstala v prostředí, kde bylo vzdělání spíše luxusem než samozřejmostí. Její rané dětství bylo ovlivněno i intelektuálním zázemím, neboť byla vnučkou venkovského lékaře. V letech 1881–1890 navštěvovala místní jednotřídní školu, kde projevovala značnou bystrost a inteligenci, což jí poskytlo základy vzdělání na celý život. Mezi povinné předměty patřily náboženství, čtení, psaní, počty a zpěv. Dále žáci dostávali hodnocení za chování, pilnost a návštěvu školy.²⁶⁶

Původně snila o učitelské dráze, a dokonce směřovala k výměnnému pobytu s německou dívkou za účelem zdokonalení se v němčině. Nicméně, osud zasáhl v podobě otcovy nemoci a následné smrti v roce 1889. Tato událost nejenže citelně zasáhla mladou Annu, která otce hluboce milovala a později litovala, že se nikdy nenechal vyfotografovat, ale také zmařila její plány na další studium a zhoršila finanční situaci rodiny.²⁶⁷

Po otcově smrti se Anna přestěhovala do Sedliště ke svému strýci Sedláčkovi, který se stal jejím poručíkem. Strýc rozpoznal její intelektuální potenciál a pronesl památnou větu: „*Škoda, že nejsi hoch, byl by z tebe poslanec.*“²⁶⁸ V roce 1894, ve svých devatenácti letech, se provdala za Josefa Chlebouna, hospodáře a majitele jedné z největších usedlostí v Džbánově u Litomyšle, kam se přestěhovala. Stala se tak nejen manželkou statkáře, ale i matkou sedmi dětí, z nichž šest se dožilo dospělosti.

²⁶⁶ Marie MACKOVÁ, *O senátorce...*, 1998, s. 22-26.

²⁶⁷ Tamtéž, s. 3-4.

²⁶⁸ Vzpomínky Anny Sýkorové rozené Chlebounové, in: Marie MACKOVÁ, *O senátorce Anně Chlebounové*, Ústí nad Orlicí 1998, s. 4.

V prostředí venkovského života si Chlebounová rychle osvojila praktické dovednosti spojené s vedením rozsáhlého hospodářství. Její organizační schopnosti se projevily i v pomoci manželovi, který byl dvakrát zvolen starostou obce (1899, 1912).²⁶⁹ Ačkoliv Josef Chleboun zastával významnou veřejnou funkci, zdá se, že v intelektuální bystrosti a prozíravosti své manželky zaostával, a proto se často spoléhal na její rady. Příkladem může být situace při jeho uvedení do úřadu, kdy odhalila manko ve výši 600 zlatých, které museli doplácet místní obyvatelé.²⁷⁰ Díky Annině aktivní participaci na správě obce v období první světové války byl Josef Chleboun vnímán jako jeden z nejlepších starostů v okrese. Anna Chlebounová se angažovala například v řešení problémů se sirotky a v roce 1916 intervenovala v otázce rekvizice brambor u Českého odboru zemědělství, přičemž její osobitý styl s podtrháváním důležitých slov byl patrný i v úřední korespondenci.²⁷¹ V době manželovy nepřítomnosti na schůzích ho často zastupovala, o čemž svědčí i razítko s jeho podpisem, které si nechala vyhotovit.²⁷²

Zkušenosti s vedením domácnosti a participace na veřejném životě na regionální úrovni přirozeně vyústily v Annino zapojení do politiky na celostátní úrovni. Její cesta do Revolučního národního shromáždění (RNS) v roce 1918 byla nečekaná. Chlebounová se z konce války velmi radovala a těšila se, že se jí konečně domů vrátí oba synové. Dne 7. listopadu 1918 byla telegramem od tajemníka Františka Hybše zavolána do Prahy a domnívala se, že pozvání souvisí s návratem jejich dětí z fronty. Tentokrát se v hlavním městě rozhodla strávit dva dny.²⁷³

Skutečnost však byla jiná – Antonín Švehla a Rudolf Beran jí nabídli zastupování venkovských žen v RNS. Její první setkání s těmito předními agrárními politiky líčila s úctou a údivem. „*Vešli jsme do komnaty, všichni tři sedli do křesel a mě posadili naproti. Nevím, představil-li se již dnes, ale vím, že jsem si v duchu říkala: 'Tohle je Švehla.' Měli jsme totiž agrární kalendář, kde byly podobenky všech našich předních činovníků, také Švehly a Berana, a pořád mi nešlo do hlavy, cože Švehla, Beran, Hybš.*“²⁷⁴

²⁶⁹ Marie MACKOVÁ, *O senátorce...*, 1998, s. 38, 40

²⁷⁰ *Vzpomínky Anny Sýkorové*, in: MACKOVÁ, *O senátorce Anně Chlebounové*, s. 5.

²⁷¹ Marie MACKOVÁ, *O senátorce...*, 1998, s. 41, 42.

²⁷² Tamtéž, s. 43.

²⁷³ Historický ústav AV ČR (dále HÚ AV ČR), Sbírká pamětí, Anna Chlebounová, *Mé paměti*, rukopis, s. VII/14.

²⁷⁴ Tamtéž.

Po Švehlově projevu o vyhlášení republiky jí oznámil své rozhodnutí povolát ji do zákonodárského sboru. Zmínil také, že jako veřejně činná žena bude odměněna z veřejných prostředků.²⁷⁵

Navzdory počátečním obavám ohledně povinností v hospodářství a péče o šest dětí nejprve váhala. Snažila se Švehlovi vysvětlit, že jí povinnosti ve džbánovském hospodářství nedovolí být každý týden celé tři dny v Praze. Švehla její námitky nebral v potaz, Beran se s ní rozloučil slovy: „*Na shledanou ve středu příští týden!*“ Po této schůzce ihned odjela zpět do Džbánova a nemohla uvěřit, že jí obyčejné ženě byla svěřena tak významná politická úloha.²⁷⁶

Josef Chleboun na manželčino sdělení reagoval jednoznačně negativně: „*To máš z toho sakramentskýho škrábání, to pořád škrábe a pořád škrábe. Řekni, že to nemůžeš vzít!*“²⁷⁷

V následné debatě dospěla k závěru, že nemůže zklamat důvěru, kterou v ní agrární vedení vložilo. Nejvíce nadšené byly z matčiny nové funkce její děti, které se těšily na dárky dovezené z Prahy. V Džbánově její jmenování vyvolalo všeobecný rozruch. Zatímco někteří sousedé jí blahopřáli, jiní se chovali nepřejícně a její nové postavení jí záviděli.²⁷⁸ Přes všechny překážky Chlebounová nakonec nabídku přijala, pohnuta silným smyslem pro povinnost a odpovědnost vůči venkovským ženám, které měla reprezentovat.²⁷⁹

Zkušenost Anny Chlebounové s povoláním do Revolučního národního shromáždění vnímala jako osudové rozhodnutí, které dalece přesahovalo její vlastní možnosti. „*Když jsem později slyšela o tom, jaké boje se o členství v zákonodárné účasti sváděly, nemohla jsem si jinak mé zavolání vysvětliti, než jako Boží ruku a Boží vůli.*“²⁸⁰

V souvislosti se svou novou funkcí se však začala obávat, zda dokáže porozumět veškerému politickému dění. Trápily ji také starosti o domácnost, neboť nemohla počítat s podporou manžela. Nejstarší dceři Aničce bylo sedmnáct let, synovi Janovi necelých patnáct a nejmladší Mařence teprve třináct. Anna vždy kladla důraz na rodinný život. „*To*

²⁷⁵ Tamtéž.

²⁷⁶ Tamtéž.

²⁷⁷ HÚ AV ČR, Chlebounová, *Mé paměti*, s. VII/14.

²⁷⁸ Tamtéž.

²⁷⁹ *Vzpomínky Anny Sýkorové*, in: MACKOVÁ, *O senátorce Anně Chlebounové*, s. 9

²⁸⁰ HÚ AV ČR, Chlebounová, *Mé paměti*, s. VII/15.

byla starost velká a přesto, že mě vždycky politika velmi zajímala, za žádnou cenu bych nebyla dopustila ztrátu v rodině za politickou činnost.“²⁸¹

Obavy se týkaly také vedení obecní agendy. V manželově starostenské funkci mu často pomáhala – působila prakticky jako neplacená obecní tajemnice. Úřední dokumenty, které nemusely být podepsány starostou osobně, vyřizovala Anna Chlebounová sama a opatřovala je razítkem s jeho podpisem. Josef Chleboun její politické angažmá neakceptoval. Choval se k ní odměřeně a často nevraživě, navzdory tomu, že mu po každém návratu z Prahy pomáhala s nahromaděnou korespondencí. Negativní náladu přižívovali i někteří sousedé ve Džbánově, kterým její nová role vadila. „*Místo aby byl klepaře odbyl, nechal se poštvat. Tyto všelijaké poměry nezůstaly bez vlivu na můj tělesný organismus.*“²⁸²

Podporu našla především u poslaneckého kolegy Václava Špačka. Jeho slova si uchovala jako zásadní radu do budoucna: „*Nesmíš v Praze myslet na domov a doma na Prahu. To bys dlouho politiku nedělala.*“²⁸³

Zavolání do parlamentu pro ni znamenalo zásadní přelom v osobním i profesním životě. Z venkovského prostředí, kde byla plně zaměstnána hospodářskou prací a péčí o děti, se musela adaptovat na nový rytmus života – tři dny v týdnu trávila v Praze a zbytek týdne na statku ve Džbánově. Svět vysoké politiky v hlavním městě pro ni představoval zcela neznámé prostředí. Vzhledem k náročnosti obou rolí, političky i hospodářky, pociťovala dlouhodobý tlak. Ulevilo se jí až roku 1924, kdy předala správu hospodářství synovi Miloslavovi. Od té chvíle se mohla naplno soustředit na svou politickou činnost, nejprve jako poslankyně, a po volbách roku 1929 i jako senátorka.²⁸⁴

11.4.1 Politická dráha

Po roce 1918 se Anna Chlebounová zařadila mezi nejvýraznější političky Republikánské strany zemědělského a malorolnického lidu. Zasedala v jejím předsednictvu, výkonném výboru a komisi pro pozemkovou reformu, kde často byla jedinou ženou. Její mediální obraz byl obecně pozitivní, což ji odlišovalo od některých jiných političek. Významnou

²⁸¹ Tamtéž.

²⁸² Tamtéž.

²⁸³ HÚ AV ČR, Chlebounová, *Mé paměti*, s. VII/15.

²⁸⁴ Tamtéž.

roli zde sehrálo i to, že se veřejnosti prezentovala jako politička-matka, čímž naplňovala soudobý ideál ženské role.²⁸⁵

Po roce 1918 se Anna Chlebounová stala jednou z nejvýraznějších političek agrární strany. Působila v nejvyšších stranických orgánech – předsednictvu, výkonném výboru a komisi pro pozemkovou reformu, kde byla často jedinou ženou. Její působení v médiích bylo převážně pozitivně vnímáno, což ji odlišovalo od některých jiných političek. Důvodem mohla být i její prezentace nejen jako političky, ale i jako matky, což rezonovalo s tradičními představami o ženské roli.²⁸⁶

V roce 1920 ve svém projevu zdůraznila význam volebního práva žen, ale zároveň apelovala na zachování jejich tradiční role matky a hospodyně, čímž reflektovala agrární ideologii „*Venkov jedna rodina*“ a své osobní hodnoty pracovitosti, šetrnosti a svornosti. Významnou roli hrála i v Zemědělském rozhlase, kde prosazovala jeho vzdělávací potenciál.²⁸⁷

V parlamentě byla Anna Chlebounová členkou poslanecké komise pro veřejné zdravotnictví. Ačkoliv celý život zůstala silně spjata s Pardubickým krajem, její služební bydliště se nacházelo v Praze. Úzce spolupracovala s kolegy dr. Františkem Hnídkem a senátorem Josefem Stržilem, kteří ji zastupovali i v době jejího zranění při autonehodě v roce 1929.²⁸⁸ Její politická činnost zahrnovala širokou škálu intervencí ve prospěch občanů, od podpory elektrifikace venkova po pomoc jednotlivcům v tíživých životních situacích. Její rodina pro ni vždy zůstala prioritou, což se odráželo i ve zmínkách o jejích blízkých v regionálním tisku.

Anna Chlebounová vystupovala v době, kdy se ženy sice mohly veřejně angažovat, ale stále čelily mnoha překážkám. Její předchozí aktivita v rámci manželovy starostovské funkce jí však poskytla cenné zkušenosti. I jako veřejně známá politička nikdy neztratila spojení s venkovským prostředím, což se projevovalo i v jejím typickém vzhledu s šátkem na hlavě. Její politická kariéra vyvrcholila členstvím v Revolučním národním shromáždění, následně působila jako poslankyně a od roku 1929 jako senátorka. Mandát jí skončil v roce 1935 a rozhodla se již nekandidovat.

²⁸⁵ Marie MACKOVÁ, *O senátorce...*, 1998, s. 55–56

²⁸⁶ Tamtéž.

²⁸⁷ Marie MACKOVÁ, *O senátorce...*, 1998, s. 60.

²⁸⁸ Tamtéž, s. 79.

11.4.2 Pohled na Annu Chlebounovou v dobovém tisku

Zajímavým dokladem dobového vnímání Anny jsou i zmínky v periodikách různých politických orientací. Nebyla výraznou mediální osobností. Analýza těchto zmínek dokládá, jak byla její činnost nahlížena prizmatem politických postojů konkrétních redakcí, ale i jakým způsobem byla jako politička konstruována v očích veřejnosti.

Komunistické noviny *Rudé právo* v roce 1922 ironicky komentovaly agrární oslavy 1. máje. Ve sloupku „Střepiny“ s titulkem *Agrární 1. máj* zesměšňovaly venkovské slavnosti a přítomnost Chlebounové coby poslankyně, která měla posvětit prapor agrárního dorostu ve Všetatech. Ironickým tónem popisovaly „slavnostní hostinu“, kde měli agráři „*pojídati masíčka a dorty*“ a z pivovaru si přivést „vědro na spláchnutí mastnoty“. Chlebounová zde figuruje jako symbol „venkovské malosti“ a nástroje agrární propagandy, přičemž samotná oslava je líčena jako nevzdělaná, povrchní a nehodná skutečných hodnot dělnického hnutí.²⁸⁹

Tento text je typickou ukázkou politické propagandy, která využívá sarkasmu, generalizace a kulturního elitářství k diskreditaci nejen agrární politiky, ale i jejích představitelů, mezi nimi právě Anny. Její účast na venkovských slavnostech je zde ironizována jako nedůstojná a její role marginalizována.

Naopak *Právo lidu*, list sociálních demokratů, přineslo téhož roku zprávu o jejím angažmá v místních záležitostech v Kunvaldě. Chlebounová zde vystupovala jako aktivní politička, která se pokusila ovlivnit rozhodnutí Ministerstva vnitra týkající se změn v obecních hranicích. Redakce nicméně upozorňuje na kritické hlasy, podle nichž nebyla situace dostatečně prozkoumána a zásah byl motivován vnějšími politickými vlivy, nikoliv skutečnými potřebami obyvatel. Obyvatelé osady Končín navíc podle článku vyjádřili přání zůstat součástí stávající obce.²⁹⁰

Zde je Chlebounová vykreslena jako politička angažovaná, avšak ne zcela citlivá k lokálním specifikům. Zpravodajství je kritické, ale nikoliv útočné či zesměšňující, čímž se liší od komunistické rétoriky.

Ve středoprávních *Lidových novinách* se jméno Anny objevuje především v souvislosti s její parlamentní činností. V roce 1925 byla zmíněna jako třetí na kandidátce Republikánské strany zemědělského a maloroľnického lidu pro volby do Národního

²⁸⁹ *Střepiny. Agrární 1. máj, Rudé právo*, 29. 4. 1922, roč. 2, č. 99, nestránkováno.

²⁹⁰ *Právo lidu*, 16. 6. 1922, roč. 31, č. 138, s. 9.

shromáždění v Pardubickém kraji, což potvrzuje její pevné postavení ve stranické hierarchii.²⁹¹

O pět let později, v roce 1930, referovaly *Lidové noviny* o jejím vystoupení v rámci senátní rozpočtové rozpravy. Chlebounová zde apelovala na podporu domácí spotřeby zemědělských produktů a kritizovala rozsáhlost státní správy a přebytek úřednictva. Její projev reflektuje konzistentní zájem o venkovská témata, hospodářské otázky a racionalizaci státního aparátu.²⁹²

Pohled dobového tisku ukazuje, že Anna Chlebounová nebyla typickou bojovnicí za ženská práva v městském intelektuálním prostředí. Její feminismus byl organicky spjat s realitou venkovského života – vycházel z každodenních potřeb venkovských žen, nikoliv z ideologických konstrukcí. Zatímco komunistická média ji zesměšňovala jako symbol agrární rigidity, sociální demokraté ji vnímali s opatrným odstupem a středopravý tisk reflektoval její politické aktivity věcně a bez emocionálních výkyvů. Chlebounová byla pragmatickou političkou, která chápala specifické potřeby své voličské základny a jejíž činnost zanechala trvalé stopy v podobě zlepšení podmínek pro venkovské ženy a posílení jejich politické reprezentace.

11.4.3 Limity a paradoxy politického působení Anny Chlebounové

Přestože Anna Chlebounová ztělesňovala úctyhodný model političky zakořeněné ve venkovském prostředí, její působení zároveň ukazuje na jisté limity ženské politické participace v agrární sféře. Její politická dráha byla do značné míry rámována tradiční představou ženy jako matky, hospodyně a ochránkyně domova, což sice posilovalo její přijetí mezi voliči a spolustraníky, ale zároveň reprodukovalo stereotypní genderové normy. Chlebounová se nikdy nevymanila z role političky, jejíž legitimita byla odvozována od „ženské praktičnosti“ a péče o domácnost, nikoliv od odborné expertizy nebo emancipačního programu.

Zároveň nelze přehlédnout, že její politická aktivita se vyvíjela především v rámci stranických struktur agrárního hnutí, jehož ideologie v mnohém potlačovala individuální ambice ve prospěch kolektivního zájmu a tradičních hodnot. Její pragmatický a apolitický styl vystupování mohl být pro ženy z venkovských vrstev inspirací, avšak jen zřídka překračoval rámeček konzervativního pojetí ženské role. Její feminismus byl spíše

²⁹¹ *Kandidatury na Pardubsku. Bs – Pardubice 14. října, Lidové noviny*, 15. 10. 1925, roč. 33, č. 515, s. 3

²⁹² *Senát. Pokračování rozpočtové rozpravy, Lidové noviny*, 18. 12. 1930, roč. 38, č. 635, s. 3.

praktický než ideový – založený na zkušenosti, nikoli na systematickém úsilí o strukturální změny.

Postavení Anny Chlebounové tak ukazuje, že politický úspěch žen v meziválečném období často vyžadoval konformitu s dominantními představami o ženství. Její příběh dokládá, že přístup žen do politiky nebyl jen otázkou schopností či nasazení, ale také schopnosti pohybovat se v mantinelech, které byly společensky přijatelné. V tomto ohledu představuje Chlebounová model političky, která si vydobyla respekt skrze loajalitu k tradičním hodnotám, avšak za cenu určitých ideových kompromisů a vymezení se vůči emancipačním strategiím, které prosazovaly radikálnější proměnu ženské role ve společnosti.

11.5 Božena Viková-Kunětická (29. 7. 1862 – 18. 3. 1934, ČND)

Božena Viková-Kunětická (1862–1934) se do historie českého veřejného života zapsala jako první zvolená poslankyně v českých zemích, výrazná publicistka, politická aktivistka a literární autorka. Patří k nejvýraznějším postavám českého ženského veřejného života přelomu 19. a 20. století. Ve své době byla vnímána jako průkopnice ženské politické participace, ale zároveň i kontroverzní myslitelka, jejíž názory se v mnoha ohledech rozcházely s dobovým feministickým diskurzem.

Narodila se v Pardubicích do rodiny obchodníka s obilím a hostinského Jana Novotného a vyrůstala jako jedna z osmi sourozenců. Před narozením Boženy ztratili její rodiče čtyři děti ve velmi útlém věku. A ačkoli se Božena narodila jako zdravé dítě, v raném dětství u ní propukl zápal mozkových blan. Její maminka ve vzpomínkách tuto bolestivou událost popisuje takto: „*Byla jsi nám pro radost. A najednou přišel osud a dostala jsi zápal mozku. Před tebou umřely nám čtyři děti. Málo jsem jich užila. Jen rakvičky chystala a není divu, když i tebe jsem viděla často v bílém batistovém rubáši. Docházel ti třetí rok a to jsem byla nejšťastnější. Myslela jsem, že je vyhráno. A ono nebylo.*“²⁹³

Přestože získala pouze základní dívčí vzdělání, uplatnila se jako učitelka na venkovských školách. Již v dětství inklinovala k uměleckému projevu – zkoušela divadlo (její první a jediné veřejné vystoupení se odehrálo v Prozatímním divadle), ale nakonec se trvale uchýlila k literární tvorbě a veřejné činnosti.²⁹⁴

²⁹³ LA PNP, f. Božena Viková-Kunětická, přír. č.59/55, rukopis, *O mně (vypravuje moje matka)*.

²⁹⁴ Dana MUSILOVÁ, *Z ženského pohledu...*, 2007, s. 118; Vladimír MINAŘÍK, *Božena Viková-Kunětická*, Praha 1932, s. 6.

Literární kariéru zahájila již ve 12 letech a od 80. let 19. století pravidelně publikovala. Její tvorba se soustředila na otázky ženské identity, morálky, společenské odpovědnosti a touhy po autonomii. Romány jako *Justýna Hodanová*, *Medřická*, *Minulost* či *Vzpouza* byly tendenčními výpověďmi o postavení žen a mnohdy vzbuzovaly ostré diskuse.²⁹⁵ Ačkoliv se v jejím díle objevovaly silné motivy ženské emancipace, sama autorka odmítala, že by její literární či politická činnost měla programově feministický charakter. Opakovaně zdůrazňovala, že žádný „ženský program“ nemá a podobné zařazování považovala za redukci ženské individuality. Rovnost pohlaví nevnímala jako prioritu, ale spíše jako součást širší národní a duchovní obnovy společnosti.²⁹⁶

Tento rozpor mezi odvahou narušovat genderová očekávání své doby a zároveň odmítáním feministických ideálů činí z Boženy pozoruhodnou, byť v mnoha ohledech ambivalentní osobnost prvorepublikového veřejného prostoru.

Jeden z nejzásadnějších vztahů Boženy Vikové-Kunětické započal v jejích sedmnácti letech s Janem Mazánkem. Jejich láska trvala sedm let, avšak skončila ve chvíli, kdy si Mazánek kladl jako podmínku k manželství, aby se Božena vzdala literární i veřejné činnosti. Před mladou ženou tak stála volba: soukromé štěstí nebo veřejné působení. Rozhodla se pro druhé a vztah ukončila. Tímto krokem nejen projevila osobní odvalu, ale zároveň se symbolicky postavila proti očekávání, že ženy mají svou hodnotu výhradně v domácím prostoru.²⁹⁷

Poté však našla muže, který její potřebu seberealizace neomezoval – úředníka cukrovaru Josefa Vika. Ten její uměleckou tvorbu obdivoval a podporoval ji v jejím literárním i veřejném působení.

11.5.1 Politicky a veřejně činná

Politicky se Božena začala angažovat již před první světovou válkou. V letech 1909–1917 působila ve výkonném výboru národní strany svobodomyslné, kde se prosazovala v převážně konzervativně laděném prostředí.²⁹⁸ Přelomovým momentem její veřejné dráhy byly doplňovací volby do zemského sněmu v roce 1912, v nichž byla v obvodu Mladá Boleslav–Nymburk zvolena jako první žena v českých zemích. Místodržitel

²⁹⁵ Vladimír MINAŘÍK, *Božena Viková-Kunětická*, 1932, s. 7.

²⁹⁶ *Medailonek o Boženě Vikové-Kunětické, Kalendář paní a dívek*, 1914, roč. 27, č. 1 s. 16; Božena VIKOVÁ-KUNĚTICKÁ, *Význání*, Praha 1919, s. 129–130

²⁹⁷ LA PNP, f. Božena Viková-Kunětická, přír. č. 59/55, *rukopisy cizí, nezjištěný: Jan Mazánek narodil se..., životopis*, rukopisy.

²⁹⁸ Vladimír MINAŘÍK, *Božena Viková-Kunětická*, 1932, s. 8.

František Thun jí však odmítl vydat potvrzení o mandátu, což vyvolalo značný ohlas nejen v domácím tisku, ale i na mezinárodní scéně. Zahraniční ženské spolky, například francouzské nebo polské, na její podporu dokonce intervenovaly.²⁹⁹ Sama Božena tehdy zdůrazňovala, že její zvolení nebylo projevem feministické vůle, ale že ji voliči podpořili jako osobnost, nikoliv jako reprezentantku emancipačního hnutí.³⁰⁰

Po vzniku Československé republiky se zařadila mezi aktivní zákonodárce. Stala se členkou Revolučního národního shromáždění, kde přednesla řadu návrhů zaměřených na podporu žen a zlepšení jejich postavení ve společnosti. Iniciovala např. zřízení Úřadu pro péči o ženy³⁰¹, podporovala bezplatné hospodyňské kurzy pro služebné dívky³⁰², usilovala o státní péči o matky a kojence³⁰³ a předložila návrh na zrušení tzv. ženského celibátu – právního omezení, které bránilo vdaným ženám vykonávat práci ve veřejných službách.³⁰⁴ Tyto návrhy byly vedeny snahou o praktické řešení poválečných sociálních problémů a v jejich základu stál důraz na etickou funkci ženy, mateřství jako základní hodnotu a národní odpovědnost.³⁰⁵

V roce 1920 se neúspěšně ucházela o senátorský mandát, což dobový tisk označil za významnou ztrátu pro ženskou politickou reprezentaci.³⁰⁶ Krátce však v senátu působila roku 1925 po smrti Jana Herbena. I nadále zůstala aktivní ve veřejném prostoru. Spolupracovala s mladou generací národní demokracie a vystupovala na veřejnosti s výzvami k obraně ideálů slovanství, národní jednoty a konzervativních hodnot.³⁰⁷

V projevech Vikové-Kunětické, ať už v parlamentu, nebo na sjezdech a veřejných shromážděních, se často objevuje apel na hodnoty národa, řádu, mravnosti a odpor k vnějším vlivům – zejména bolševismu, internacionalismu a materialismu. V jejím památném projevu z roku 1918 pronesla: „*Nikdo nepřijal jásavejši paprsek svobody našeho národa nežli ženy... Celý náš třistaletý život, ve kterém jsme rodily a vychovávaly*

²⁹⁹ Božena VIKOVÁ-KUNĚTICKÁ, *Ženy na stráž: řeč Boženy Vikové Kunětické, čl. Národního shromáždění*, Praha 1919 s. 4, 8; Vladimír MINAŘÍK, *Božena Viková-Kunětická*, 1932, s. 8

³⁰⁰ Božena VIKOVÁ-KUNĚTICKÁ, *Ženy na stráž*, 1919, s. 8

³⁰¹ Poslanecká sněmovna, *Tisk* 221, 1918, dostupné online: https://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t0221_00.htm [cit. 24. 5. 2025].

³⁰² Poslanecká sněmovna, *Tisk* 153, 1918. Dostupné online: https://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/tisky/t0535_01.htm. [cit. 24. 5. 2025].

³⁰³ Poslanecká sněmovna, *Tisk* 150, 1918, dostupné online: https://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t0150_00.htm [cit. 24. 5. 2025].

³⁰⁴ Poslanecká sněmovna, *Tisk* 514, 1919, dostupné online: https://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t0514_00.htm [cit. 24. 5. 2025].

³⁰⁵ *Tisky* 150, 153, 221 a 514, 1918-1919.

³⁰⁶ *Viková-Kunětická bez mandátu*, *Čas*, 1920, roč. 24, č. 11 s. 160.

³⁰⁷ Vladimír MINAŘÍK, *Božena Viková-Kunětická*, 1932, s. 11–12

*děti v otročení a poddanství, zřítíl se náhle do propasti a my jsme zde stály volné na prahu věku svobody“.*³⁰⁸ Její jazyk je zde hluboce symbolický, emocionální a zakotvený v národních archetypech – žena jako matka národa, strážkyně hodnot, opora mužského hrdinství. Feminismus chápe jako hnutí „internacionální“, cizí českému národnímu étosu, a jeho principy vnímá jako narušení přirozeného řádu společnosti.³⁰⁹

Kromě výše zmíněné angažovanosti v meziválečné politice stála Viková-Kunětická v kontaktu s mladou generací národní demokracie, zejména s Františkem Marešem. Společně s ním vystupovala na ideologicky zaměřených veřejných schůzích, kde apelovali na návrat k národnímu idealismu a kritizovali „podvrtné proudy“, tj. ideologické směry, které podle nich oslabovaly národní jednotu, tradiční rodinné hodnoty a kulturní identitu.³¹⁰ V závěru svého života byla jmenována členkou Československé akademie věd (1927).

Názorově byla Viková-Kunětická komplikovanou osobností. Na jedné straně se zasazovala o postavení žen ve veřejném prostoru a podporovala jejich aktivní účast ve státních strukturách, na druhé straně ostře vystupovala proti internacionalismu, liberalismu a levicovým ideologiím. Ve svých proslovech varovala před nebezpečím bolševismu, dekadencí Západu a morálním úpadkem společnosti. Mateřství vnímala jako duchovní i politickou kategorii a považovala ho za základ národní obrody.³¹¹

V roce 1923 ostře kritizovala Alici Masarykovou a její údajnou „lžihumanitu“ a „lžirozum“ a odmítla její podporu pro české ženské hnutí.³¹² Zásadně se vymezovala vůči feministickému hnutí, které považovala za importovaný produkt mezinárodního liberalismu. Přesto – nebo právě proto – zůstává její role ve formování ženské politické participace nepřehlédnutelná.

Božena Viková-Kunětická zemřela roku 1934 v Libočanech u své dcery. Přes rozpory, které její osobnost vyvolává, je dodnes připomínána jako symbol politické průkopnice. Její životní příběh dokládá, že cesta žen do politiky nebyla ani přímočará, ani jednotná, ale že i konzervativní ženský hlas sehrál v tomto procesu nezastupitelnou roli.

³⁰⁸ Božena VIKOVÁ-KUNĚTICKÁ, *Ženy na stráž*, 1919, s. 5

³⁰⁹ Božena VIKOVÁ-KUNĚTICKÁ, *Význání*, Praha 1919, s. 127–130

³¹⁰ Vladimír MINAŘÍK, *Božena Viková-Kunětická*, 1932, s. 11–12

³¹¹ Božena VIKOVÁ-KUNĚTICKÁ, *Ženy na stráž*, s. 4–5, 8

³¹² *Čas*, 1923-1924, roč. 34, 9.6.1923, č. 5, s. 2

11.5.2 Božena Viková-Kunětická v ideovém diskurzu první republiky

Božena Viková-Kunětická představuje výjimečný a zároveň rozporuplný fenomén české politické a kulturní moderny. Byla ženou, která ve své době dokázala proniknout do sfér, jež byly ženám dlouhodobě odepřeny – literatury, politiky, veřejného projevu. Dokázala využít mezer v systému, vstoupit na půdu zákonodárného sboru dříve, než bylo ženám přiznáno plné volební právo. Přesto sama aktivně popírala feministickou identitu a kritizovala emancipační programy jako cizorodé, umělé a destruktivní vůči přirozenému určení ženy.

Z hlediska historiografie ženské politiky její postava problematizuje jednoduché narativy o postupné emancipaci a pokroku. Viková-Kunětická totiž reprezentuje alternativní model ženské angažovanosti – nikoli rovnostářský a sekulární, ale nacionalistický, konzervativní a hluboce propojený s ideou národa jako duchovní rodiny. Její apel na mateřství jako politickou hodnotu, její odpor k racionalistickému liberalismu i její kritika levicového internacionalismu z ní činí hlas minulosti v čase přicházející moderny.

Viková-Kunětická se ve veřejném prostoru první republiky profilovala jako hlasitá a viditelná postava, avšak zároveň jako problematická z hlediska dominantních emancipačních narativů. Její konzervativní nacionalismus, důraz na tradiční roli ženy a výhrady vůči rovnostářskému feminismu ji sice izolovaly od progresivních proudů, zároveň jí však umožnily vytvořit vlastní ideový prostor. Ve stranickém rámci Československé národní demokracie byla respektována jako morální autorita ženského odboru, nicméně i uvnitř této platformy se její působení střetávalo s limity. Například její kandidatura do senátu ztroskotala navzdory veřejnému očekávání.³¹³

Její ideová strategie se výrazně odlišovala od diskurzu ženských spolků typu Ženské národní rady. Zatímco Alice Masaryková či Františka Plamínková kladly důraz na sociální reformy, vzdělání a právní rovnost, Viková akcentovala mravní, národní a duchovní řád. I v tom spočíval její paradox – byť sama razila cestu ženám do politiky, ideově se stavěla na pozice, které ženskou emancipaci rámovaly jako součást většího národního úkolu, nikoliv jako cíl sám o sobě.

Nelze ji proto jednoduše zařadit mezi feministky, ale ani zcela vyloučit z příběhu ženské emancipace. Její přínos spočíval ve schopnosti otevřít cestu dalším ženám. I těm, s nimiž názorově nesouhlasila. Právě v tomto paradoxu spočívá její historická hodnota.

³¹³ *Ženský svět: list paní a dívek*, 1920, roč. 24, č. 11 s. 160.

Připomíná, že cesty žen do politiky nebyly jednotné a že dějiny ženského hlasu jsou mnohem pestřejší a složitější, než jak je často vykreslují ideologické interpretace. V dobovém veřejném diskurzu zůstávala Božena výraznou, ale polarizující osobností. Pro některé symbol pionýrství a národní ženské síly, pro jiné dogmatická, nacionalistická kritička emancipace, která odmítala liberalizaci společnosti. Přesto její hlas nelze ze společenské paměti první republiky vymazat, nejen pro její prvenství, ale pro sílu ideového a rétorického otisku, který zanechala.

11.6 Emma Maria Herzig (25. 3. 1873 – 1. 3. 1933, DNP)

Emma Maria Herzig se narodila 25. března 1873 v rodině podnikatele. Její dědeček dr. Wilhelm Herzig působil jako poslanec frankfurtského sněmu za Jablonec nad Nisou, čímž lze uvažovat o tom, že politické angažmá a veřejná činnost byly v rodině přítomny již v předchozí generaci.³¹⁴

Vzdělání získala v Grazu, Vídni a také v Praze a Halle, kde absolvovala i postgraduální studia. Doktorát získala v roce 1905. Patřila mezi pouhé čtyři vysokoškolsky vzdělané ženy v meziválečném československém parlamentu, a mezi tři ženy s akademickým titulem.³¹⁵ Od roku 1908 působila jako praktická lékařka v Liberci, především v oborech gynekologie a psychiatrie. Výrazná byla i její angažovanost ve veřejném a politickém životě.

Z dochovaných (a bohužel málo četných) pramenů je možno usuzovat na výjimečnou péči, které se v městě dostávalo sociálně znevýhodněným rodičkám a jejich dětem. Už v listopadu 1910 nechala liberecká lékařka Emma Marie Herzig³¹⁶ zveřejnit v místním tisku zprávu, že bude otevřen *Wöchnerinnenheim*, domov pro nedělký a pro sociálně znevýhodněné těhotné ženy. Paní doktorka se inspirovala vzorem Vídne či Norimberku a městská rada na její návrh slyšela. Pro útulek vyčlenila jeden z objektů v městské nemocnici a ústav v lednu 1912 zahájil činnost.³¹⁷ Existenci útulku dokládá i *Chytilův úplný adresář Království českého* z roku 1914: *Deutsches Wöchnerinnenheim* se nacházel

³¹⁴ Dana MUSILOVÁ, *Z ženského pohledu...*, 2007, s. 100.

³¹⁵ Dana MUSILOVÁ, *Z ženského pohledu...*, 2007, s. 100.

³¹⁶ Emma Maria Herzig (1873–1933), promovala ve Štýrském Hradci, první žena-lékařka v Liberci, senátorka Národního shromáždění v letech 1920–1925, kandidovala za Deutsche Nationalpartei. Srov. Dana Musilová: *Z ženského pohledu. Poslankyně a senátorky Národního shromáždění Československé republiky, 1918–1939*. Univerzita Hradec Králové, Hradec Králové 2007, s. 99–100.

³¹⁷ *Heimatkunde des Kreises Reichenberg, Sudetenland*, IV, Reichenberg 1938, s. 164–165.

na Stephanstrasse 12 (dnes Husova, tedy v budově nemocnice), s vedoucím lékařem a porodní bábou.³¹⁸

Politicky byla činná v Německé národní straně (Deutsche Nationalpartei), za kterou byla roku 1920 zvolena do Senátu Národního shromáždění ČSR ve volebním kraji královéhradeckém.³¹⁹ V rámci parlamentních struktur se účastnila práce ve výborech kulturním, sociálně-politickém, zdravotním a živnostenském.³²⁰

Během svého působení v Senátu podala osm iniciativních návrhů, mimo jiné ve prospěch zřízení německých odborných škol (např. tisky č. 157, 1665, 1830), návrh zákona o soudnictví mladistvých a zákona o ochranné výchově (tisk č. 2005) a tři pozměňovací návrhy k zákonu o sociálním a nemocenském pojištění zaměstnanců (tisk č. 1989).³²¹

Herzig ve svých projevech i návrzích často akcentovala potřeby německé menšiny a důrazně vystupovala na obranu práv žen a dětí. V návrhu na zřízení německé školy pro porodní asistentky například kritizovala přesun stávajícího německého kurzu z Prahy do Olomouce jako nepředvídatelný, příliš krátký a nedostatečně dostupný pro uchazečky z Čech.³²² Argumentovala tím, že kvalitní výcvik porodních asistentek je nezbytný pro zdravý tělesný vývoj a ochranu matek i novorozenců: „*Ženám, jež se věnují tomuto povolání, musí být dána možnost vycvičiti se theoreticky a prakticky tak, aby je vykonávaly ku prospěchu rodiček i novorozeňat.*“³²³

Emma Marie Herzig, už senátorka, plédovala za zřízení školy, kde se dalo. Oprávněně poukazovala na fakt, že „ve vsi tichosti“ a navzdory úřednímu rozhodnutí byly obnoveny kurzy v Brně, které jsou pětiměsíční, tedy neodpovídají moderním požadavkům na porodní asistentku. Navíc se učí jen česky – kurzy s německou vyučovací řečí mají být teprve zřízeny. Zdůrazňovala, že město Liberec nabízí ideální podmínky pro založení příslušného ústavu a má na jeho vzniku eminentní zájem.³²⁴

³¹⁸ Chytilův úplný adresář království českého. Díl 2., Obvod obchodní a živnostenské komory v Liberci. Praha 1914, s. 778.

³¹⁹ Senát Národního shromáždění RČS, *Jmenný rejstřík senátorů*, 1920–1925. Dostupné online: <https://www.psp.cz/eknih/1920ns/se/rejstrik/jmenny/hb.htm> [cit. 21. 5. 2025].

³²⁰ *Jmenný rejstřík senátorů*, PSP ČR, 1920–1925.

³²¹ *Jmenný rejstřík senátorů*, PSP ČR, 1920–1925.

³²² Senát Národního shromáždění, *Tisk 157*, 1920, dostupné online: https://www.psp.cz/eknih/1920ns/se/tisky/t0157_00.htm [cit. 21. 5. 2025].; Senát Národního shromáždění, *Tisk 1665*, 1923, dostupné online: https://www.psp.cz/eknih/1920ns/se/tisky/t1665_00.htm [cit. 21. 5. 2025].

³²³ *Tisk 1665*, 1923.

³²⁴ *VVZPA*, květen 1924, roč. 12, č. 5, s. 6–7.

Jednání na půdě parlamentu vznik školy nijak neurychlilo, čekalo se na zákon a prováděcí předpis, takže ústav byl v Liberci otevřen až ve školním roce 1930/1931 – vyučování bylo zahájeno 6. října 1930, tedy souběžně s ústavem v Pardubicích. Třebaže našel zatím jen provizorní umístění v pavilonu pro TBC a pro ubytování frekventantek byly vyčleněny nemocniční pokoje, byla městská rada k požadavkům na vybavení ústavu a internátu velmi vstřícná.³²⁵ Hned po svém otevření využila škola k výuce praxe na svou dobu moderního pavilonu péče o matku a dítě, postaveného v letech 1927–1928 nákladem skoro 3 miliony korun.

Její snahy o systémovou péči o mládež vyústily v návrh zákona o soudnictví mladistvých a o ochranné výchově, který považovala za základní právní rámec k řešení problematiky ohrožené mládeže.³²⁶

Významně se věnovala i oblasti sociální politiky a zdravotnictví. V rámci projednávání zákona o nemocenském a sociálním pojištění poukázala na nedostatky a podpořila návrhy vedoucí ke spravedlivějším podmínkám pro pojištěnce, včetně pojištění pro případ nezaviněné nezaměstnanosti.³²⁷

Sama se stala dvakrát terčem návrhu na zbavení imunity kvůli údajnému hanobení státu a národa při projevech v roce 1923.³²⁸ V obou případech však senátní výbor návrh zamítl.

Významnou roli hrála i v ženském hnutí. V roce 1919 založila Spolek pro politické vzdělávání žen a aktivně publikovala, mimo jiné v časopisech *Sudentendeutsche Frau* a *Verbandsblatt des Verbandes deutschen Frauenvereinigungen in der ČSR*.³²⁹ Na veřejném ženském shromáždění v Liberci v roce 1918 vystoupila jako řečnice společně s Hedwig Schulhof a zdůrazňovala potřebu politické orientace žen.³³⁰

Jako prezidentka Německého spolku pro mateřství a péči o kojence (Deutsche Vereinigung für Mutterschutz und Säuglingsfürsorge) v Liberci se angažovala v otázkách veřejného zdraví, válečné sociální péče a podpory mládeže. V tomto duchu navrhovala rovněž zřízení veřejného fondu na podporu nemocnic, úpravu zákona o pojištění úředníků

³²⁵ Státní oblastní archiv v Liberci, Archiv města Liberce, inv. č. 622, sg. 261, *Škola pro porodní asistentky, pozdější státní ústav pro vzdělání a výcvik porodních asistentek v Liberci, 1910–1945*, kart. č. 400.

³²⁶ Senát Národního shromáždění, *Tisk 2005*, 1924, dostupné online: https://www.psp.cz/eknih/1920ns/se/tisky/t2005_00.htm [cit. 21. 5. 2025].

³²⁷ Senát Národního shromáždění, *Tisk 1989*, 1924, dostupné online: https://www.psp.cz/eknih/1920ns/se/tisky/t1989_00.htm [cit. 21. 5. 2025].

³²⁸ Dana MUSILOVÁ, *Z ženského pohledu...*, 2007, s. 100.

³²⁹ Dana MUSILOVÁ, *Z ženského pohledu...*, 2007, s. 100.

³³⁰ *Frauenversammlung in Reichenberg, Reichenberger Zeitung*, 24. 11. 1918, roč. 59, č. 279, s. 2.

a učitelů, zákon na ochranu nemanželských dětí a další opatření vedoucí ke zlepšení sociálních podmínek.³³¹

Její legislativní aktivita zahrnovala i konkrétní regionální témata. Ve spolupráci s dalšími senátory upozornila například na nevyhovující stav telefonní centrály v Liberci, požadovala její modernizaci, zřízení přímých linek a snížení poplatků za telefonní služby, které podle ní nepříznivě ovlivňovaly hospodářský život města.³³²

Při pohledu na životní dráhu Emmy Marie Herzig se nabízí otázka, jak silnou vnitřní motivací a odhodláním musela být vybavena žena, která nejen že vystoupila z tradičních rodových i genderových rolí své doby, ale dokázala se etablovat v prostředí politiky, vědy a veřejné správy, jež byly ve 20. letech 20. století jednoznačně doménou mužů. Herzig nebyla „pouze“ průkopnicí – v tom smyslu, že jako jedna z prvních žen zasedla v parlamentních lavicích – ale především osobností, která tuto pozici naplňovala skutečným obsahem.

Její profesní zázemí lékařky jí umožnilo vnímat potřeby společnosti citlivěji, než jak bylo obvyklé u tehdejších zákonodárců. Na její legislativní činnosti je patrné, že vnímala jednotlivce v jeho celistvosti – dítě, nemocného, nezaměstnaného, ženu – nikoliv jako statistickou položku, ale jako člověka, jehož důstojnost si zasluhuje systémovou ochranu. Herzig nebyla ideologem, ale praktickým humanistou: její návrhy zákonů mířily k funkčním změnám, nikoliv k pouhým politickým gestům.

Zároveň však nelze přehlédnout, že její angažovanost na poli německé národnostní politiky, stejně jako ostrá kritika poměrů v československém státě, ji opakovaně vystavovaly tlaku ze strany úřadů. Přesto se nevzdala, a její neochota přizpůsobit se většinovému diskurzu je důkazem nezlomnosti a odvahy, s níž hájila své postoje. Možná právě tato neústupnost jí zajišťuje místo mezi výraznými, byť dnes málo známými tvářemi první republiky.

Emma Maria Herzig tak představuje typ političky, která svou autoritu nečerpala z příslušnosti k vlivné straně ani z charisma vůdkyně, ale z odbornosti, věcnosti a hluboké empatie k těm, kteří neměli možnost mluvit sami za sebe. Její odkaz může i dnes

³³¹ *Dr. Emma Maria Herzig als Politikerin und Volksvertreterin, Die sudetendeutsche Frau*, 1933, roč. 8, č. 3–4, s. 6–7.

³³² Senát Národního shromáždění, *Tisk 1506*, 1922, dostupné online: https://www.psp.cz/eknih/1920ns/se/tisky/t1506_00.htm [cit. 21. 5. 2025].

inspirovat jako příklad ženy, která dokázala skloubit intelektuální výbavu s praktickým ideálem služby veřejnosti – a která neztrácela odvalu, ani když její hlas zůstal v menšině.

11.5.1 Mezi odborností a nacionalismem: paradox pozice Emmy Marie Herzig

Emma Maria Herzig bezpochyby patří k nejvýraznějším osobnostem německojazyčné ženské politiky první republiky. Přesto její odkaz vyvolává otázky, které si zaslouží kritické promyšlení. Na jedné straně reprezentovala moderní model odborně vzdělané a sociálně citlivé političky, jejíž návrhy zákonů i veřejné iniciativy se vyznačovaly humanismem a orientací na znevýhodněné skupiny – především ženy, děti a nemocné. Na straně druhé však nelze přehlédnout, že její politické působení bylo pevně zakořeněno v rámci německého menšinového diskurzu, který v některých případech artikulovala s razancí, jež ji dostávala do konfliktu se státními institucemi.

Její neochota přizpůsobit se většinovému, československému politickému rámci jí sice propůjčovala punc autenticity, avšak zároveň omezovala její vliv, jak z hlediska reálné prosaditelnosti návrhů, tak v očích části veřejnosti. Její opakovaná snaha prosazovat německé jazykové a kulturní instituce, byť často zcela oprávněná, byla v atmosféře rostoucích národnostních tenzí často vnímána jako konfrontační. Navíc její politické působení zůstávalo do značné míry izolované – bez většího propojení s českým emancipačním hnutím nebo mezinárodním feminismem, které by mohlo posílit její hlas a rozšířit okruh jejích spojenců.

Herzig tak zůstává postavou na pomezí: odbornice a politička s výjimečnými výsledky v oblasti veřejného zdraví a sociální politiky, ale zároveň představitelka německého národního emancipačního diskurzu, který ji izoloval od hlavního politického proudu. Právě tento rozpor činí její odkaz komplikovaným a zároveň cenným. Ukazuje, že ženy v meziválečné politice nemusely být jen „průkopnicemi“, ale také nositelkami ambivalentních, mnohdy těžko slučitelných identit.

Závěr

Tato diplomová práce se věnovala zkoumání ženské politické reprezentace v období první Československé republiky (1918–1938), a to jak z hlediska institucionálních podmínek, tak skrze osobní příběhy vybraných političek. Cílem nebylo pouze zachytit historické milníky, jako byl zisk volebního práva či počet zvolených poslankyň a senátorek, ale především porozumět tomu, co tyto ženy v politice reprezentovaly, jaké cíle sledovaly, s jakými překážkami se střetávaly a jak se jejich činnost promítala do širšího demokratického procesu.

Zmapovala jsem činnost prvních československých političek nikoli jako odosobněných symbolů, ale jako konkrétních žen s vlastním hlasem, ambicemi, pochybnostmi i odvahou. Jejich působení nebylo pouhou „ženštější“ verzí politiky, ale specifickým způsobem, jak politiku chápat, vykonávat a promýšlet jako nástroj změny každodennosti, nikoli jako rituál moci. Ukázalo se, že jejich témata, sociální péče, reforma manželského práva, postavení nemanželských dětí, interrupce, rovnost v zaměstnání či školství, nebyla okrajová, ale klíčová pro rozvoj demokratického státu usilujícího o rovnost a spravedlnost.

Političky jako Františka Plamínková, Luisa Landová-Štychová, Alice Masaryková nebo Anna Chlebounová proměňovaly parlamentní půdu v místo, kde se zkušenosti žen stávaly základem legislativního jednání. Jejich činnost však probíhala v prostředí, které je vnímalo spíše jako výjimku než plnohodnotné aktérky.

Práce poukázala na zásadní rozpor mezi ústavně zakotvenou rovností a faktickými možnostmi politického působení žen. Ačkoli mohly volit a být voleny, vystupovat v parlamentu a navrhopvat zákony, jejich počet zůstával nízký a jejich návrhy často narážely na nezájem nebo odpor. Přesto každé jejich vystoupení, návrh či podpis pod zákonem představovaly krok směrem k proměně společenské normy, jež ženám po staletí upírala hlas.

Politická činnost těchto žen byla plná vnitřních rozporů. Některé podlehly dobovým stereotypům či stranické disciplíně, jiné se samy stavěly kriticky k emancipaci jiných skupin žen. Ale právě v této lidské rozmanitosti a nedokonalosti spočívá jejich síla. Byly ženami své doby, které ji dokázaly v mnohém přesáhnout tím, že kladly zásadní otázky po spravedlnosti, svobodě a právu rozhodovat o vlastním životě.

Pokud bych měla tuto práci shrnout do jediné věty, pak je to tato: političky první republiky nebyly pouze zástupkyněmi „žen“, ale průkopnicemi demokracie. Ukázaly, že demokracie není hotová ani garantovaná, ale tvoří se každým hlasem, který zazní tam, kde dříve bylo ticho. Jejich činnost, jakkoli omezená podmínkami své doby, představuje základ, na němž dnešní společnost může stavět své úsilí o rovnost.

Tato práce je proto nejen pohledem do minulosti, ale i připomínkou, že dějiny ženské politiky nezačínají manifestem či zákonem, ale odvahou vyslovit otázku, která se dříve nezdála důležitá, a odpovědět na ni jinak, než se dosud odpovídalo. A že žádná demokracie nemůže být úplná, dokud nezahrnuje i ty, jejichž hlasy byly dlouho přehlíženy.

Seznam zkratek

ČND – Česká národní demokracie

ČSL – Československá strana lidová

ČSNS – Česká strana národně sociální

ČSDS – Československá strana dělnická

DNP – Deutsche Nationalpartei (Německá nacionální strana nebo Německá národní strana)

DSAP – Deutsche sozialdemokratische Arbeiterpartei in der Tschechoslowakischen Republik (Německá sociálně demokratická dělnická strana v Československé republice)

KSČ – Komunistická strana Československa

NS – Národní sjednocení

RNS – Revoluční národní shromáždění

RSZML – Republikánská strana zemědělského a maloroľnického lidu

ŽNR – Ženská národní rada

Prameny a literatura

Prameny archivní

Národní archiv

- Fond Luisa Landová-Štychová
- Archiv České strany národně sociální

Literární archiv Památníku národního písemnictví

- Fond Albína Honzáková
- Fond Františka Plamínková
- Fond Božena Viková-Kunětická

Archiv Zdravotnického muzea

- Fond Anna Honzáková

Historický ústav AV ČR

- Sběrka pamětí, Anna Chlebounová

Státní oblastní archiv v Liberci

- Škola pro porodní asistentky, pozdější státní ústav pro vzdělání a výcvik porodních asistentek v Liberci, 1910–1945

Prameny vydané

Československá statistika. Svazek 1: Volby do Národního shromáždění v dubnu roku 1920 a všeobecné volby do obecních zastupitelstev v Čechách, na Moravě a ve Slezsku v červnu roku 1919, Praha: Státní úřad statistický, 1922

Albína HONZÁKOVÁ, *Kniha života: Práce a osobnost F. F. Plamínkové 1875–1935*, Praha: Melantrich, 1935, LA PNP, fond Františka Plamínková, kart. 6, inv. č. 2990–2991, č. přír. 22/76.

Františka PLAMÍNKOVA, *Občanská rovnoprávnost*, Praha: Státní školní knihosklad, 1920, vydáno péčí Ministerstva školství a národní osvěty

Irma Jarmila FISCHEROVÁ, *Charley Garrigue – Masaryková*, Praha 1935

Vladimír MINAŘÍK, *Božena Viková-Kunětická*, 1932

Božena VIKOVÁ-KUNĚTICKÁ, *Ženy na stráž: řeč Boženy Vikové Kunětické, čl. Národního shromáždění*, Praha 1919

Chytilův úplný adresář království českého. Díl 2., Obvod obchodní a živnostenské komory v Liberci. Praha 1914

Dobová periodika

Ročenka Národního shromáždění republiky československé, Praha, 1920, 1926, 1930, 1936

Večerní České slovo, 1919

Ženský svět, 1919, 1920, 1925

Osvěta lidu, 1920

Právo lidu, 1920, 1922

Národní listy, 1919

Venkov, 1919, 1920

Lidové noviny, 1920, 1925, 1930

Eva 1922

České slovo, příloha Ženské slovo, 1920

Rada žen, 1946

Rudé právo, 1922

Kalendář paní a dívek, 1914

Čas, 1923

VVZPA, 1924

Reichenberger Zeitung, 1918.

Die sudetendeutsche Frau, 1933

Stenoprotokoly ze zasedání Poslanecké sněmovny a Senátu

Schůze

Poslanecká sněmovna Národního shromáždění RČS, 15. schůze dne 10. ledna 1919. Dostupné online: <https://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/015schuz/s015009.htm>.

Poslanecká sněmovna Národního shromáždění RČS, 16. schůze dne 14. ledna 1919. Dostupné online: <https://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/016schuz/s016003.htm>.

Senát Národního shromáždění RČS, 130. schůze dne 12. června 1928. Dostupné online: <https://www.psp.cz/eknih/1925ns/sc/stenprot/130schuz/s130001.htm>

Tisky

Poslanecká sněmovna Národního shromáždění RČS. Tisk 44, 1918. Dostupné online: https://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t0044_00.htm.

Poslanecká sněmovna Národního shromáždění RČS. Tisk 150, 1918. Dostupné online: https://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t0150_00.htm.

Poslanecká sněmovna, Tisk 153, 1918. Dostupné online: https://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/tisky/t0535_01.htm.

Poslanecká sněmovna Národního shromáždění RČS. Tisk 221, 1918. Dostupné online: https://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t0221_00.htm.

Poslanecká sněmovna Národního shromáždění RČS. Tisk 226, 1918. Dostupné online: https://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t0226_00.htm.

Poslanecká sněmovna Národního shromáždění RČS. Tisk 487, 11. února 1919. Dostupné online: https://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t0487_00.htm.

Poslanecká sněmovna Národního shromáždění RČS. Tisk 514, 1919. Dostupné online: https://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t0514_00.htm.

Poslanecká sněmovna Národního shromáždění RČS. Tisk 524, 20. února 1919. Dostupné online: https://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t0524_00.htm.

Poslanecká sněmovna Národního shromáždění RČS. Tisk 331, 1919. Dostupné online: https://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t0331_00.htm.

Poslanecká sněmovna Národního shromáždění RČS. Tisk 829, 1919. Dostupné online: https://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t0829_00.htm.

Poslanecká sněmovna Národního shromáždění RČS. Tisk 1337, červenec 1919. Dostupné online: https://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t1337_00.htm.

Poslanecká sněmovna Národního shromáždění RČS. Tisk 1439, 1919. Dostupné online: https://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t1439_00.htm.

Poslanecká sněmovna Národního shromáždění RČS. Tisk 1638, 1919. Dostupné online: https://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t1638_00.htm.

Poslanecká sněmovna Národního shromáždění RČS. Tisk 694, 1920. Dostupné online: https://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t0694_00.htm.

Poslanecká sněmovna Národního shromáždění RČS. Tisk 698, 1920. Dostupné online: https://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t0698_00.htm.

Poslanecká sněmovna Národního shromáždění RČS. Tisk 3169, 1921. Dostupné online: https://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t3169_00.htm.

Poslanecká sněmovna Národního shromáždění RČS. Tisk 3474, 1922. Dostupné online: https://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t3474_00.htm.

Poslanecká sněmovna Národního shromáždění RČS. Tisk 3851, 1922. Dostupné online: https://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t3851_00.htm.

Senát Národního shromáždění RČS. Tisk 1665, 1923. Dostupné online: https://www.psp.cz/eknih/1920ns/se/tisky/t1665_00.htm.

Senát Národního shromáždění RČS. Tisk 1989, 1924. Dostupné online: https://www.psp.cz/eknih/1920ns/se/tisky/t1989_00.htm.

Senát Národního shromáždění RČS. Tisk 2005, 1924. Dostupné online: https://www.psp.cz/ekinh/1920ns/se/tisky/t2005_00.htm.

Poslanecká sněmovna Národního shromáždění RČS. Tisk 219, 1926. Dostupné online: https://www.psp.cz/ekinh/1925ns/ps/tisky/t0219_00.htm.

Poslanecká sněmovna Národního shromáždění RČS. Tisk 535, 1926. Dostupné online: https://www.psp.cz/ekinh/1925ns/ps/tisky/t0535_01.htm.

Odborná literatura

Ann Taylor ALLEN, *Women in twentieth-century Europe. Gender and history*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2007.

Marie BAHENSKÁ, *Počátky emancipace žen v Čechách: dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*, Praha 2005.

Marie BAHENSKÁ, Jana MALÍNSKÁ (edd.), *Ženy a politika (1890–1938)*, Praha 2014.

Stanislav BALÍK, Jan HLOZER, Vít HLOUŠEK, Jakub ŠEDO, *Politický systém českých zemí 1848–1989*, Brno 2003.

Miroslav BUCHVALDEK, *Československé dějiny v datech*, Praha 1986.

Jana BUREŠOVÁ, *Proměny společenského postavení českých žen v první polovině 20. století*, Olomouc 2001.

Jana ENGLOVÁ, *Žena 19. století v dokumentech*, Ústí nad Labem 2003.

Ludmila FIALOVÁ, *První světová válka a obyvatelstvo českých zemí*, Historická sociologie: časopis pro historické sociální vědy, 2014, č. 2, s. 115–125.

Marie V. FOUSKOVÁ „Moderní apoštolát našich zásad“: ženský tisk v Československé straně lidové v předvolebním období 1919 a 1920, *Gender, rovné příležitosti, výzkum*, roč. 17, 2016, č. 2, s. 18–28.

Anna GAŠPARÍKOVÁ-HORÁKOVÁ, *U Masarykovcov*, Bratislava 1995.

Josef HARNA, *Politické programy českého národního socialismu*, Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1998.

Stanislav HOLUBEC, *Nešťastná revolucionářka: Myšlenkový svět a každodennost Luisy Landové-Štychové (1885–1969)*, Praha 2021.

Zdeněk KÁRNÍK, *České země v éře První republiky (1918–1938)*, 1. díl, Praha 2003.

Milena LENDEROVÁ, Božena KOPIČKOVÁ, Jana BUREŠOVÁ, Eduard MAUR (eds.), *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*, Praha 2009.

Radovan LOVČÍ, *Alice Garrigue Masaryková: Život ve stínu slavného otce*, Praha 2007.

Marie MACKOVÁ, *O senátorce Anně Chlebounové*, Ústí nad Orlicí 1998.

Jana MALÍNSKÁ, *Do politiky prý žena nesmí – proč? Vzdělání a postavení žen v české společnosti v 19. a na počátku 20. století*, Praha 2005.

Jiří MITÁČEK (ed.), *Velká válka 1914–1918*, Brno 2014.

Dana MUSILOVÁ, *Z ženského pohledu: poslankyně, senátorky Národního shromáždění Československé republiky*, Hradec Králové 2007.

Ivan ŠEDIVÝ, *Češi, české země a Velká válka 1914*, Praha 2014.

Eva UHROVÁ, *Radostná i hořká Františka Plamínková*, Praha 2014.

Zdeňka ŽÁČKOVÁ, *Boj o paragraf 144: potraty a legislativa za první republiky*, Acta historica Universitatis Silesianae Opaviensis Opava Sv. 9, (2016), s. 55-78.

Vysokoškolské kvalifikační práce

Lýdia DRENČKOVÁ, *Ženy ve volbách první Československé republiky (1918-1938)*, disertační práce, Olomouc: Univerzita Palackého, 2016

Martin RYŠÁNEK, *Obecní volby roku 1919 v Československu s přihlédnutím k předchozímu správnímu vývoji*, bakalářská práce, Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, 2012

Andrea BÁRŠOVÁ, *Emancipace žen, první světová válka a československá národní revoluce 1918/1919*, disertační práce, Praha: Univerzita Karlova, 2015

Internetové zdroje

Emancipace, in: Wikipedia: the free encyclopedia [online], San Francisco: Wikimedia Foundation, 2001, dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Emancipace>

Ústřední spolek českých žen, in: Wikipedia: the free encyclopedia [online], San Francisco: Wikimedia Foundation, 2001, dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/%C3%9Ast%C5%99edn%C3%AD_spolek_%C4%8Desk%C3%BDch_%C5%BEen

Český statistický úřad, *Historie a vývoj vysokého školství* [online], dostupné z: <https://csu.gov.cz/produkty/historie-a-vyvoj-vysokeho-skolstvi-n-i46po3jjgu>

Kristýna LHOTSKÁ, *Ženy za protektorátu: výkonné manažerky domácnosti, které umí z mála udělat mnoho* [online], Český rozhlas Plus, 2020, dostupné z: <https://plus.rozhlas.cz/zeny-za-protektoratu-vykonne-manazerky-domacnosti-ktere-umi-z-mala-udelat-mnogo-8171435>

Anarchokomunismus, in: *Wikipedie: otevřená encyklopedie* [online], dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Anarchokomunismus>

Plebiscit na Těšínsku, in: *Wikipedie: otevřená encyklopedie* [online], dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Plebiscit_na_T%C4%9B%C5%A1%C3%ADnsku

Wikipedie: otevřená encyklopedie [online], dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Zdenka_Nedv%C4%9Bdov%C3%A1-Nejedl%C3%A1

Zákon č. 121/1920 Sb., kterým se uvozuje ústavní listina Československé republiky [online], dostupné z: www.aspi.cz

Josef MLEJNEK jr., *Před sto lety si Čechoslováci poprvé vybírali zástupce do svého parlamentu, pak nastala vcelku šťastně řízená divočina* [online], *Deník N*, 18. 4. 2020.
Dostupné z: <https://denikn.cz/342843/>

Senát Národního shromáždění RČS, *Jmenný rejstřík senátorů, 1920–1925*. [online],
Dostupné: <https://www.psp.cz/eknih/1920ns/se/rejstrik/jmenny/hb.htm>